

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Tekoäly ja luotonmyönnön automatisointi

Taloudellinen toiminta, sopimus ja vastuu
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Kristian Suominen

31.7.2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede, velvoiteoikeus

Tekijä: Kristian Suominen

Otsikko: Tekoäly ja luotonmyönnön automatisointi

Ohjaaja: Mika Viljanen

Sivumäärä: XIX + 86 sivua

Päivämäärä: 31.7.2024

Tutkielmassa arvioidaan luotonmyönnön automatisoinnin oikeudellista sääntelyä. Arvioinnin kohde on tekoälyä hyödyntävä automatisoitu luottokelpoisuusarviointi ja automatisoitu luottopäätös. Tutkielman tarkoituksena on kartoittaa ja tulkita luotonmyönnön automatisointiin soveltuvia oikeusnormeja. Lisäksi tarkoituksena on arvioida luotonmyöntäjän mahdollista vahingonkorvausvastuuta ja tunnistaa aiheen sääntelyyn liittyviä keskeisiä teemoja.

Tutkielman tutkimusmetodi on lainoppi. Tulkitsen voimassa olevan oikeuden soveltamista lainopin tulkintameteodeilla ja systematisoin tunnistettua sääntelyä. Tutkielman tärkeimmät oikeuslähteet ovat EU:n ja Suomen voimassa oleva lainsäädäntö. Arvioin lisäksi keskeisintä oikeuskäytäntöä, EU:n toimielinten ja viranomaisten ohjeita sekä ulkomaista ja suomalaista oikeuskirjallisuutta.

Tutkielma osoittaa, että olemassa olevaa lainsäädäntöä voidaan soveltaa jo nykyisellään luotonmyönnön automatisoinnin ja tekoälyn sääntelyyn. Voimassa olevassa sääntelyssä on myös rajoitteita. Sääntely sisältää tulkinnallisia ja avoimia oikeusnormeja, jotka tarkentuvat vasta tulevan oikeuskäytännön myötä. Samaan aikaan yritysten tulee jo nykyisin soveltaa tulkinnallista sääntelyä, joka voi haitata tekoälyn kehittämistä. Voimassa oleva sääntely ei myöskään huomioi kaikkia tekoälyn erityispiirteitä kuten sen monimutkaisuutta ja läpinäkymättömyyttä. Lisäksi tutkielma osoittaa, että siviilioikeudellinen vahingonkorvausvelvollisuus soveltuu heikosti automatisoidun luotonmyönnön mahdollisten vahinkojen korvaamiseen. Luottopäätöksen kohteen eli luotonhakijan mahdollisuus ymmärtää ja haastaa virheellinen automatisoitu luottopäätös voi olla rajoittunutta.

Avainsanat: luotonmyöntö, luottokelpoisuus, tekoäly, automaattinen päätöksenteko, vahingonkorvaus

Sisällys

TEKOÄLY JA LUOTONMYÖNNÖN AUTOMATISOINTI.....	I
LÄHTEET	VII
LYHENTEET.....	XIX
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Teoreettisesta viitekehyksestä	3
1.3 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät	4
1.4 Keskeiset käsitteet ja rakenne	6
2 SÄÄNTELYN RAKENNE JA PERUSOIKEUDET	8
2.1 Sääntelyn rakenteesta	8
2.1.1 Oikeuslähdeoppi systematisoinnin perustana	8
2.1.2 EU-oikeuden merkitys aiheen sääntelyssä	9
2.2 Keskeiset säädökset.....	10
2.2.1 Johdanto	10
2.2.2 Perusoikeuksien oikeuslähteet.....	10
2.2.3 Yleisen tietosuojasetuksen soveltamisala	10
2.2.4 Muut keskeiset säädökset ja niiden soveltamisala.....	11
2.3 Perusoikeussääntely	14
3 TIETOJENKÄSITTELY LUOTTOPÄÄTÖKSESSÄ.....	17
3.1 Johdanto teemaan.....	17
3.2 Tietojenkäsittelyn lainmukaisuus	17
3.3 Luottokelpoisuusarvioinnissa sallitut tiedot ja tietolähteet	22
3.3.1 Johdanto.....	22

3.3.2	Luottolaitosdirektiivin ja luottolaitoslain luottoanalyysi	22
3.3.3	Voimassa olevan kulutusluottodirektiivin luottokelpoisuusarviointi	23
3.3.4	Uuden kuluttajaluottodirektiivin luottokelpoisuusarviointi	24
3.3.5	Asuntoluottodirektiivin ja KSL:n 7 a luvun mukainen luottokelpoisuusarviointi.....	25
3.3.6	Luottotietolaki	26
3.4	Yhdenvertaisuussäätely ja luotonhakijoiden erottelu.....	26
3.4.1	Yhdenvertaisuussäätelyn lähtökohdat	26
3.5	Tekoäly ja algoritminen syrjintä.....	27
3.5.1	Vakavaraisuusasetus ja luottoluokittelu.....	30
3.5.2	Tilastolliset menetelmät luottokelpoisuusarvioinnissa	32
3.5.3	Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisu Svea Ekonomi AB:n tapauksessa	33
3.5.4	Johtopäätökset	35
3.6	Luottokelpoisuusarvioinnin vastuutilanteet	36
3.6.1	Johdanto	36
3.6.2	GDPR:n vastainen luottopäätös.....	37
3.6.3	YVL:n vastainen luottopäätös	39
4	AUTOMATISOITU LUOTTOPÄÄTÖS.....	41
4.1	Johdatus teemaan	41
4.2	GDPR:n 22 artiklan automatisoitu yksittäispäätös	41
4.2.1	Automatisoitu päätös ja profilointi	41
4.2.2	Automatisoidun päätöksenteon ja profiloinnin sallittavuus	44
4.2.3	Automaattisen päätöksenteon kielto tai oikeus.....	46
4.3	Euroopan unionin tuomioistuimen SCHUFA-tuomio	47
4.3.1	Tausta	47
4.3.2	Valmisteleva toimi tai automatisoitu päätös.....	48
4.4	Luotonmyöntösäätelyn suhde GDPR:n	51
4.4.1	Yleistä	51
4.4.2	Uusi kuluttajaluottodirektiivi.....	51
4.4.3	Suppea asuntoluottosäätely.....	53
4.4.4	Automaatio luottotietotoiminnassa	54
4.4.5	Luottolaitossäätely	54

5	LUOTTOPÄÄTÖKSEN EDELLYTYKSET	56
5.1	Johdatus teemaan	56
5.2	EUT:n kriteerit automatisoidulle yksittäispäätökselle.....	56
5.3	Tekoälypäätöksenteon eettisyydestä	58
5.4	Luotonmyönnön riskienhallinta	59
5.4.1	Luottolaitosten riskienhallintavaatimukset	59
5.4.2	Tekoäly operatiivisena riskinä	61
5.4.3	Tuotevastuudirektiivin uudistus	62
5.4.4	Tekoälyasetus ja suuririskisen tekoälyjärjestelmän sääntely	62
5.4.5	Tekoälyasetuksen merkitys ja luottolaitospoikkeus	65
5.4.6	Luotonmyöntäjän huolellisuusvelvoite	66
5.5	Luotonmyöntö ja siviilioikeudellinen vastuu	67
5.5.1	Johdanto	67
5.5.2	Luotonmyönnön suhde velvoiteoikeuteen.....	69
5.5.3	Sopimuksen ulkoinen tai sisäinen vahinko	70
5.6	Luotonmyöntäjän vahingonkorvausvastuusta	71
5.6.1	Negatiivinen luottopäätös sopimuksen ulkoisena vahinkona	71
5.6.2	Haasteena tekoälyn autonomisuus	73
5.6.3	Puhtaan varallisuusvahingon rajoitettu korvattavuus.....	74
5.6.4	Vahingonkorvaus sopimussuhteessa ja sopimusneuvotteluvastuu	75
5.6.5	Sopimussuhteeseen rinnastuva vastuu	76
5.6.6	Luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyönti	78
5.6.7	Johtopäätökset vahingonkorvauksesta	80
6	LOPPUPÄÄTELMÄT	82

Lähteet

Kirjallisuus

- Ailisto, Heikki (toim.) – Neuvonen, Anssi – Nyman, Henrik – Halén, Marco – Seppälä, Timo, Tekoälyn kokonaiskuva ja kansallinen osaamiskartoitus – loppuraportti. Selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2019. Valtioneuvoston kanslia 2019.
- Anttila, Outi – Ojanen, Tuomas (toim.), Yhdenvertaisuuslaki kommentein. Alma Talent 2019.
- Boardman, Ruth – Löfing, Nils, CJEU confirms preparatory acts can be automated individual decisions: the SCHUFA cases. Bird&Bird 2023.
<https://www.twobirds.com/en/insights/2023/global/key-takeaways-from-the-schufa-case-of-the-cjeu> (Luettu 14.3.2024).
- Brunnermeier, Markus – Crocket, Andrew – Goodhart, Charles – Persaud, Avinash D. – Shin, Hyun, The Fundamental Principles of Financial Regulation Geneva Reports on the World Economy 11. International Center For Monetary And Banking Studies 2009.
- Bygrave, Lee A, Article 22 Automated individual decision-making, including profiling. s. 522-542 teoksessa Kuner, Christopher – Bygrave, Lee A – Docksey, Christopher – Drechsler, Laura (toim.), The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press, 2020b.
- Bygrave, Lee A, Article 4(4). Profiling s. 127-131 teoksessa Kuner, Christopher – Bygrave, Lee A – Docksey, Christopher – Drechsler, Laura (toim.), The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press, 2020a.
- Bygrave, Lee A, Minding the Machine v2.0: The EU General Data Protection Regulation and Automated Decision-Making s. 248-262 teoksessa Yeung, Karen (toim.) – Lodge, Martin (toim.), Algorithmic Regulation. Oxford University Press 2019.
- Cash, Daniel (toim.) – Goddard, Robert (toim.), Regulation and the global financial crisis. Routledge 2021.

- Chagal-Feferkorn, Karni, Tort Law Applying A “Reasonableness” Standard to Algorithms s. 493–514 teoksessa Barfield, Woodrow, The Cambridge Handbook of the Law of Algorithms. Cambridge University Press 2020.
- Cherednychenko, Olha, The proposal for a new EU Consumer Credit Directive: towards responsible lending in the digital age? Law and financial markets review, 15:3-4, 2021.
- Clarke, Blanaid, CRD IV: the EU’s response to corporate governance failings in credit institutions. s. 190-209. teoksessa Cash, Daniel (toim.) – Goddard, Robert (toim.), Regulation and the global financial crisis. Routledge 2021.
- Cofone, Ignacio – Strandburg, Katherine, Strategic Games and Algorithmic Secrecy. 64.4 McGill Law Journal 623, 2019.
- Danks, David – London, Alex, Algorithmic Bias in Autonomous Systems. International Joint Conference on Artificial Intelligence 2017.
- Ferretti, Federico, Consumer access to capital in the age of FinTech and big data: The limits of EU law. Vol. 25(4) Maastricht Journal of European and Comparative Law 2018.
- Gillis, Talia, The Input Fallacy. Minnesota Law Review 2022.
- Goetghebuer, Julie, AI and Creditworthiness Assessments: The Tale of Credit Scoring and Consumer Protection. A Story with a Happy Ending? s. 429-460 teoksessa Bruyne, Jan De (toim.) – Vanleenhove, Cedric (toim.), Artificial Intelligence and the Law. Intersentia, 2021.
- Gonzaga, Pedro – Donohue, Michael – Cuijpers, Dries – Capobianco, Antonio, Personalised Pricing in the Digital Era, DAF/COMP(2018)13. Organisation for Economic Co-operation and Development 2018.
- Gopalakrishnana, Balagopal – Jacobb, Joshy – Mohapatra, Sanket, Risk-sensitive Basel regulations and firms’ access to credit: Direct and indirect effects, Journal of Banking & Finance, Volume 126, 2021.
- Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen Veli-Pekka, Perusoikeudet. Alma Talent Oy 2011.
- Harasimiuk, Dominika – Braun, Tomasz, Regulating Artificial Intelligence: Binary Ethics and the Law Ensimmäinen painos. Routledge 2021.
- Havanssi, Erkki, Luotto-oikeus Yleiset perusteet 2., uudistettu painos. Valtion painatuskeskus 1984.

- Helin, Markku, Perusoikeuksilla argumentoinnista, s. 11–30 teoksessa Iire, Tero (toim.), Varallisuus, vakuudet ja velkojat. Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952–9/6 – 2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Hemmo, Mika – Hoppu, Kari, Sopimusoikeus. Alma Talent Oy 2022.
- Hemmo, Mika, Vahingonkorvausoikeus, Alma Talent 2005.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisu 17. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2011.
- Huhtamäki, Ari, Luotonantajavastuu, Lender Liability Suomessa – velvoiteoikeudellinen tutkimus luotonantajan vastuusta luotonottajaa kohtaan erityisesti USA:n oikeuteen verrattuna. Lakimiesliiton kustannus 1993.
- Kallioniemi, Ismo, Tekoälyoikeus Varallisuus- ja riskienhallinnan kysymyksiä. Alma Talent 2022.
- Karhu, Juha, Kohti 2000-luvun oikeuslähdeoppia. Lakimies 2020.
- Kokkinis, Andreas – Twigg-Flesner, Christian, The potential impact of digitisation upon the regulation of the financial markets and products s. 118-142, teoksessa Cash, Daniel (toim.) – Goddard, Robert (toim.), Regulation and the global financial crisis. Routledge 2021.
- Kosinski, Michael – Stilwell, David – Graepel, Thore, Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior. The Proceedings of the National Academy of Sciences 2013.
- Kotschy, Waltraut, Article 6. Lawfulness of processing s. 321-344 teoksessa Kuner, Christopher – Bygrave, Lee A – Docksey, Christopher – Drechsler, Laura (toim.), The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press, 2020.
- Langenbucher, Katja, Responsible A.I.-based Credit Scoring – A Legal Framework. European Business Law Review 31:4, Kluwer Law 2020.
- Lehner, Othmar – Ittonen, Kim – Silvola, Hanna – Ström, Eva – Wührleitner, Alena, Artificial intelligence based decision-making in accounting and auditing: ethical challenges and normative thinking. Accounting, Auditing & Accountability Journal Vol. 35 No. 9. Emerald Publishing Limited 2022.
- Lock, Tobias, Rights and principles in the EU Charter of Fundamental Rights s. 1201-1226 teoksessa Common Market Law Review. Kluwer Law International 2019.

- Mhlanga, David, Financial inclusion in emerging economies: The application of machine learning and artificial intelligence in credit risk assessment. *International Journal of Financial Studies*, Volume 9, Issue 3, 2021. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/financial-inclusion-emerging-economies/docview/2576412614/se-2>. (Luettu 22.3.2024).
- Mill, John Stuart, *On Liberty*, From a 1909 edition. The Floating Press 2009.
- Mitchell, Shira – Potash, Eric – Barocas, Solon, – D’Amour, Alexander – Lum, Kristian, *Prediction-Based Decisions and Fairness: A Catalogue of Choices, Assumptions, and Definitions*. Cornell University Library 2020. <http://arxiv.org/abs/1811.07867> (Luettu 23.3.2024).
- Myllymäki, Petri, Tekoälyn älykkyydestä, s. 10–37 teoksessa *Gaudeamuksen työryhmä (toim.), Älykäs huominen – miten tekoäly ja digitalisaatio muuttavat maailmaa? Gaudeamus 2021*.
- Mäenpää, Kalle, *Sopimuksen syntyminen ja vahingonkorvausvastuu sopimusneuvotteluissa*. Alma Talent 2022.
- Niemi, Marja-Leena, *Luotto-oikeus Luottotyypit, perintäprosessit ja takaisinsaanti*. Talentum 2014.
- Norros, Olli, *Velvoiteoikeus. 2., uudistettu painos*. Alma Talent 2018.
- Oded, Sharon, *Corporate Compliance New Approaches to Regulatory Enforcement*. Edward Elgar Publishing Limited 2013.
- Ojanen, Atte – Sahlgren, Otto – Vaiste, Juho – Björk, Anna – Mikkonen, Johannes – Kimppa, Kai – Laitinen, Arto – Oljakka, Nea, *Algoritminen syrjintä ja yhdenvertaisuuden edistäminen Arviointikehikko syrjimättömälle tekoälylle*. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:54*. Valtioneuvoston kanslia 2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164290/2022_VNTEAS_54.pdf (Luettu 20.3.2024).
- Ojanen, Tuomas, *EU-oikeuden perusteita*. Edita Publishing Oy 2016.
- Prelio, Jermy – Yong, Jeffery, *FSI Insights on policy implementation, No 35 Humans keeping AI in check – emerging regulatory expectations in the financial sector*. Kansainvälinen järjestelypankki 2021. (<https://www.bis.org/fsi/publ/insights35.pdf> luettu 17.1.2024)
- Raitio, Juha – Tuominen, Tomi, *Euroopan Unionin oikeus*. Alma Talent Oy 2020.

- Reed, Chris, How should we regulate artificial intelligence? Vol.376 (2128)
Philosophical transactions of the Royal Society of London 2018.
- Rudanko, Matti, Pankkiasiakkaan ja pankin oikeussuoja Sivillioikeuden
mahdollisuudet pankkiasiakkaan suojelussa ja pankkikriisin hoidossa.
Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Sandvig, Christian – Hamilton, Kevin – Karahalios, Karrie – Langbort, Cedric,
Auditing Algorithms: Research Methods for Detecting Discrimination on
Internet Platforms. Paper presented to “Data and Discrimination: Converting
Critical Concerns into Productive Inquiry,” a preconference at the 64th Annual
Meeting of the International Communication Association 2014.
- Scheinert, Christian, Rahoituspalvelupolitiikka, Euroopan parlamentti 2023.
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/83/financial-services-policy>
(Luettu 17.4).
- Schuett, Jonas, Risk Management in the Artificial Intelligence Act. European Journal
of Risk Regulation. Cambridge University Press 2023.
- Semane, Liga, EBF position paper on the EC proposal for a regulation laying down
harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). European
Banking Federation 2021.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Spindler, Gerald, Algorithms, credit scoring, and the new proposals of the EU for an
AI Act and on a Consumer Credit Directive s. 239-261. Law and financial
markets review vol. 15, nos. 3-4, 2021.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus 7., uudistettu
painos Alma Talent Oy 2020.
- Tammi-Salminen, Eva, Esinevakuusoikeuden Perusteet. Alma Talent Oy 2015.
- Tosoni, Luca, The right to object to automated individual decisions: resolving the
ambiguity of Article 22(1) of the General Data Protection Regulation.
International Data Privacy Law, Volume 11, Issue 2. 2021, s. 145–162.
- Tuori, Kaarlo, Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Toinen muuttamaton painos.
Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2013.
- Turunen, Maija, Informaatio-oikeuden periaatteet ja tiedonantovelvollisuudet
luottolaitosten ja vakuutusyhtiöiden kuluttaja-asiakkaiden luotto- ja
vakuutussopimuksissa. Lapin Yliopistopaino 2018.
- Vento, Harri, Kielletty ja sallittu menettely pankkitoiminnassa. Lakimies 4/1998.

- Vihanta, Ari, Pankinjohtaja manipuloi ja vääristeli lainatietoja – Oma SP:n tappiot voivat nousta 20 miljoonaan, ei vielä tutkintapyyntöä, Yle Uutiset 2024.
<https://yle.fi/a/74-20086220> (Luettu 3.5.2024).
- Viljanen, Mika, Baselin Pankkisääntelystrategiat. Turun Yliopisto 2015.
- Viljanen, Mika, Oikeutta kyborgseille, Lakimies 1/2017, s. 25–50.
- Voutilainen, Tomi, Oikeus tietoon Informaatio-oikeuden perusteet 2., uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2019.
- Wuolijoki, Sakari, Pankin neuvontavastuu. Helsingin Kamari Oy 2009.
- Wuolijoki, Sakari, Pankkioikeus I, 3., uudistettu painos. Alma Talent 2022.
- Yeung, Karen – Lodge, Martin, Algorithmic Regulation: An Introduction s. 1-18 teoksessa Yeung, Karen (toim.), Lodge, Martin (toim.), Algorithmic Regulation. Oxford University Press 2019.
- Yeung, Karen, Why Worry about Decision-Making by Machine? s. 21-48 teoksessa Yeung, Karen (toim.) – Lodge, Martin (toim.), Algorithmic Regulation. Oxford University Press 2019.
- Zanfir-Fortuna, Gabriela, Article 82. Right to compensation and liability s. 1160–1179 teoksessa Kuner, Christopher – Bygrave, Lee A – Docksey, Christopher – Drechsler, Laura (toim.), The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press, 2020.

Virallislähteet

- A Definition Of AI: Main Capabilities And Disciplines. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. European Commission 2019.
https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341 (Luettu 22.3.2024).
- Amended proposal for a Council Directive on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, COM/92/422 final - SYN 287, Euroopan komissio, 1992.
- Artificial intelligence (AI) act: Council gives final green light to the first worldwide rules on AI. Euroopan unionin neuvosto 2024.
<https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/> (Luettu 22.5.2024).

Asetus finanssialan digitaalisesta häiriönsietokyvystä, Valvottavatiedote 3.11.2023 – 62/2023. Finanssivalvonta 2023. <https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/valvottavatiedotteet/2023/asetus-finanssialan-digitaalisesta-hairionsietokyvysta/> (Luettu 29.3.2024).

Basel Committee on Banking Supervision, CRE, Calculation of RWA for credit risk, CRE30, IRB approach: overview and asset class definitions. Version effective as of 01 Jan 2023. Kansainvälinen järjestelypankki 2024. https://www.bis.org/basel_framework/chapter/CRE/30.htm?inforce=20230101&published=20200327 (Luettu 22.1.2024).

BigData: Discrimination in data-supported decision making, FRA Focus. Euroopan Unionin perusoikeusvirasto 2018. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-focus-big-data_en.pdf (Luettu 7.12.2023).

EBA Report on big data and advanced analytics. European Banking Authority 2020a. https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Final%20Report%20on%20Big%20Data%20and%20Advanced%20Analytics.pdf (Luettu 8.1.2024).

Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella -selonteko, VM/2527/00.01.00.01/2017. Valtionvarainministeriö 2018. <https://vm.fi/documents/10623/7768305/Eettistä+tietopolitiikkaa+tekoälyn+aikakaudella+-selonteko.pdf/bf0ef101-5e11-175e-a87a-dea78359780c/Eettistä+tietopolitiikkaa+tekoälyn+aikakaudella+-selonteko.pdf.pdf?t=1543942884000> (Luettu 24.4.2024).

Effects of the Schufa judgement on AI applications - automated decisions must not play a decisive role. The Hamburg Commissioner for Data protection and freedom of information 2023. https://datenschutz-hamburg.de/fileadmin/user_upload/HmbBfDI/Datenschutz/Informationen/2023_1207_PM_EuGH_Judgement_Schufa_Effects_on_AI.pdf (Luettu 14.3.2024).

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus tekoälyä koskevistä yhdenmukaistetuista säännöistä (tekoälysäännös) ja tiettyjen unionin säädösten muuttamisesta. COM/2021/206 final. Euroopan komissio 2021a.

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi kuluttajaluotoista. COM/2021/347 final. Euroopan komissio 2021b.

EKP:n ohjeet sisäisen pääoman riittävyyden arviointimenettelystä (ICAAP). Euroopan keskuspankki, pankkivalvonta 2018.

https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.icaap_guide_201811.fi.pdf (Luettu 22.1.2024).

EU guidelines on ethics in artificial intelligence: Context and implementation.

Euroopan parlamentti 2019.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640163/EPRS_BRI\(2019\)640163_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640163/EPRS_BRI(2019)640163_EN.pdf) (Luettu 24.4.2024).

Euroopan parlamentin tarkistukset komission ehdotukseen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (eu) 2024/...annettu ... päivänä ...kuuta ..., tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä (ja asetusten (EY) N:o 300/2008, (EU) N:o 167/2013, (EU) N:o 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 ja (EU) 2019/2144 sekä direktiivien 2014/90/EU, (EU) 2016/797 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (tekoälysäädös). Euroopan parlamentti 2024.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0188-AM-808-808_FI.pdf (Luettu 13.4.2024).

HE 109/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi luottotietolain, maksupalvelulain 86 §:n ja rikosrekisterilain 4 a §:n muuttamisesta.

HE 145/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 19/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 22/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi positiivisesta luottotietorekisteristä ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 241/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle luottotietolaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 39/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 77/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta, asunto-omaisuuteen liittyvien kuluttajaluottojen välittäjistä ja eräiden luotonantajien ja luotonvälittäjien rekisteröinnistä sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 78/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, eräiden luotonantajien rekisteröinnistä annetun lain sekä korkolain 2 §:n muuttamisesta.

Loppuraportti - Luotonantoa ja -valvontaa koskevat ohjeet. EBA/GL/2020/06.

European Banking Authority 2020b.

Luottolaitoslainsäädännön uudistaminen, VM120:00/2024. Valtionvarainministeriö 2024. <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM120:00/2024> (Luettu 22.7.2024).

Luottoriskien hallinta ja luottokelpoisuuden arviointi rahoitussektorin valvottavissa, Määräykset ja ohjeet 4/2018. Finanssivalvonta 2018.

https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/2018/04_2018/2018_04.m3.pdf (Luettu 27.3.2024).

PeVM 25 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Risk Assessment Questionnaire – Summary of Results. Autumn 2022. European Banking Authority 2022.

https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20dashboard/Q3%202022/1050801/RAQ%20Booklet%20Autumn%202022.pdf (Luettu 8.1.2024).

Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report. Euroopan Komissio 2021c. https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (Luettu 8.1.2024).

Syrjintä eri väestöryhmissä, yhdenvertaisuus.fi, Oikeusministeriö 2024.

<https://yhdenvertaisuus.fi/vahemmistot-suomessa> (Luettu 12.5.2024).

Tietosuojalainsäädännön kokonaisuudistus, OM126:00/2023. Oikeusministeriö 2024.

<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM126:00/2023> (Luettu 21.5.2024).

Vahva ja välittävä Suomi, Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023.

Valtioneuvoston Julkaisuja 2023:58. Valtioneuvosto 2023.

Valkoinen kirja, Tekoälystä – Eurooppalainen lähestymistapa huippuosaamiseen ja luottamukseen. COM/2020/65 final. Euroopan komissio 2020.

WP29 2011, Opinion 15/2011 on the definition of consent, 01197/11/EN WP187, tietosuojatyöryhmä. https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_en.pdf (Luettu 9.2.2024).

- WP29 2013, Opinion 03/2013 on purpose limitation, 00569/13/EN WP 203, tietosuojatyöryhmä. https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2013/wp203_en.pdf (Luettu 14.2.2024).
- WP29 2014, Lausunto 6/2014 direktiivin 95/46/EY 7 artiklan mukaisesta rekisterinpitäjän oikeutetun intressin käsitteestä, 844/14/FI WP 217, tietosuojatyöryhmä. https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp217_fi.pdf (Luettu 9.2.2024).
- WP29 2018, Suuntaviivat automatisoiduista yksittäispäätöksistä ja profiloinnista asetuksen (EU) 2016/679 täytäntöön panemiseksi, 17/FI WP251rev.01, tietosuojatyöryhmä. <https://ec.europa.eu/newsroom/article29/items/612053/en> (Luettu 9.2.2024).

Internetlähteet

- AI Act, Shaping Europe's digital future, Euroopan komissio 2024. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai> (Luettu 12.4.2024)
- Automaattinen päätöksenteko ja profilointi – Mitä automaattinen päätöksenteko tarkoittaa? Tietosuojavaltuutetun toimisto 2024a. <https://tietosuojafi.fi/automaattinen-paatoksenteko-profilointi> (Luettu 12.3.2024)
- ChatGPT sets record for fastest-growing user base - analyst note. Reuters 2023. <https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01/> (Luettu 20.11.2023).
- Ethics of AI, Helsingin Yliopisto 2024. <https://ethics-of-ai.mooc.fi/fi/chapter-1/2-what-is-ai-ethics> (Luettu 24.4.2024).
- Hyvä pankkitapa. Finanssiala ry. 2015. https://www.finanssiala.fi/wp-content/uploads/2015/12/Hyva_pankkitapa.pdf (Luettu 26.4.2024).
- Luoton hakeminen. FINE Vakuutus- ja rahoitusneuvonta. <https://www.fine.fi/naissa-asioissa-autamme/laina-asiat/luoton-hakeminen.html> (Luettu 7.12.2023).
- Milloin henkilötietoja saa käsitellä? Tietosuojavaltuutetun toimisto 2024b. <https://tietosuojafi.fi/kasittelyperusteet#sopimus> (Luettu 20.3.2024)
- Pause Giant AI Experiments: An Open Letter. Future of Life Institute 2023. <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/> (Luettu 23.11.2023).

Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO 2020.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137> (Luettu 24.4.2024).

Tietosuojavaltuutettu määräsi Svea Ekonomin korjaamaan käytäntöjään

henkilötietojen käsittelyssä, Tiedote, Tietosuojavaltuutetun toimisto 2019.

<https://tietosuoja.fi/-/tietosuojavaltuutettu-maarasi-svea-ekonomin-korjaamaan-kaytantojaan-henkilotietojen-kasittelyssa> (Luettu 20.3.2024).

UN chief says regulation needed for AI to 'benefit everyone'. UN News 2023.

<https://news.un.org/en/story/2023/07/1138397> (Luettu 23.11.2023).

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kotisivut, YVTItk 2023.

<https://www.yvtltk.fi/fi/index/lautakunta.html> (Luettu 12.5.2024).

Oikeustapaukset

Euroopan unionin tuomioistuin

tuomio 17.04.2018, Vera Egenberger v. Evangelisches Werk für Diakonie und

Entwicklung eV Bundesarbeitsgerichtin, C-414/16, EU:C:2018:257

tuomio 01.10.2019, Bundesverband der Verbraucherzentralen und

Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. vastaan

Planet49 GmbH, C-673/17, ECLI:EU:C:2019:801

tuomio 05.03.2020, OPR-Finance s.r.o. vastaan GK, C-679/18, ECLI:EU:C:2020:167

tuomio 04.05.2023, Österreichische Post, C-300/21, ECLI:EU:C:2023:370

tuomio 22.06.2023, Pankki S, C-579/21, EU:C:2023:501

tuomio 07.12.2023, SCHUFA Holding (Scoring), C-634/21, ECLI:EU:C:2023:957

tuomio, 11.01.2024, Nárokuj, C-755/22, ECLI:EU:C:2024:10

tuomio, 25.01.2024, MediaMarktSaturn, C-687/21, ECLI:EU:C:2024:72

Korkein oikeus:

KKO 1997:110

KKO 1999:12

KKO 2000:69

KKO 2001:70

KKO 2003:81

KKO 2017:15

Hovioikeus:

Turun hovioikeus, S 22/1469, 7.11.2023, Nro 712 (THO:2023:6) (ei lainvoimaa)

Lautakuntaratkaisut

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta/Täysistunto (ään.) YVTltk 216/2017. 2018.

<https://www.yvtltk.fi/material/attachments/ytaltk/tapausselosteet/2SVkNzOWF/>

YVTltk-tapausseloste-_21.3.2018-luotto-moniperusteinen_syrjinta-S._L.pdf

(Luettu 17.3.2024).

Pankkilautakunta. FINE-023248, 27.04.2020. <https://www.fine.fi/ota->

[yhteytta/ratkaisutietokanta/ratkaisu/fine-023248.html](https://www.fine.fi/ota-yhteytta/ratkaisutietokanta/ratkaisu/fine-023248.html) (Luettu 8.5.2024).

Lyhenteet

EBA	Euroopan pankkiviranomainen
EBF	Euroopan pankkiyhdistys
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EKP	Euroopan keskuspankki
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
FINE	Vakuutus- ja rahoitusneuvonta
FIVA	Finanssivalvonta
HE	hallituksen esitys
HO	hovi oikeus
ICAAP-menettely	sisäisen pääoman riittävyyden arviointimenettely
IRB-menetelmä	sisäisten luottoluokitusten menetelmä
KKO	korkein oikeus
PD	maksukyvyttömyyden todennäköisyys
tietosuojatyöryhmä	direktiivin 95/46/EY 29 artiklan mukainen tietosuojatyöryhmä
Vp	valtiopäivät
YVTItk	yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Tekoälyn merkitys on kasvanut valtavasti viime vuosina. Suosiota selittää varsinkin generatiiviseen tekoälyyn pohjautuva Chat-GPT, joka saavutti 100 miljoonaa käyttäjää kahdessa kuukaudessa.¹ Alun perin tekoälyn kehittäminen on alkanut ensimmäisten tietokoneiden myötä jo 1950-luvun Yhdysvalloissa. Myöhemmin kehitys on ollut jaksoittain hidasta sekä nopeaa. Tekoälyn nykyinen vallankumous perustuu digitaalisen datan määrän kasvuun ja tietokoneiden laskentatehon sekä koneoppimisen kehittymiseen.² Tekoälyn hyöty syntyykin sen kyvystä muodostaa suuresta informaatiomäärästä tuloksia kuten päätöksiä.

Informaatio on myös keskeinen osa taloutta, jossa se mahdollistaa markkinoiden tehokkaan toiminnan. Informaatio vaikuttaa varsinkin rahoitusmarkkinoihin, joilla rahoitusaliäämäinen luotonhakija ja rahoitusyliäämäinen luotonmyöntäjä kohtaavat. Kohtaamisessa vallitsee *epäsymmetrinen informaatio*.³ Luotonhakijalla on luotonmyöntäjää parempi tieto omasta maksukyvyvystään. Luoton⁴ takaisinmaksun eriaikaisuuden vuoksi luotonmyöntäjä pyrkii arvioimaan ennakolta luotonhakijan suoriutumista luottovelvoitteesta.⁵ Perinteisesti *luottokelpoisuuden arviointi* perustuu luottopisteytysmalleihin, jotka pyrkivät ennustamaan, pystyykö henkilö todennäköisesti maksamaan velkansa aiempien luottotietojen ja tilitapahtumiensa perusteella.⁶

Luotonmyöntöprosessissa luotonhakija eli luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö antaa luottohakemuksella tietoja taloudellisesta tilastaan ja luoton käyttötarkoituksesta.

Luotonmyöntäjä⁷ arvio hakijan luottokelpoisuuden ja joko hylkää hakemuksen tai antaa luotonantositoumuksen. Jos luotonhakija hyväksyy luottotarjouksen, syntyy luottosopimus.

---

¹ Reuters 2023.

² Myllymäki 2021, s. 31.

³ Wuolijoki 2009, s. 59.

⁴ *Luotto* on oikeuskirjallisuudessa määritelty luotonmyöntäjän luotonsaajalle pääoman lainaamisella perustamaksi vastikkeelliseksi rahan käyttöoikeudeksi rajoitetuksi ajaksi. Havansi 1984, s. 5. Käytän tutkielmassa rahavelasta termiä *luotto*, koska puhekielen termi *laina* tarkoittaa siviilioikeudessa vastikkeetonta irtaimen esineen käyttöoikeuden luovutusta. Kts. Wuolijoki 2022, s. 134.

⁵ Tammi-Salminen 2015, s. 16.

⁶ Euroopan komissio 2021c, s. 20.

⁷ *Luotonmyöntäjä* tarkoittaa tässä tutkielmassa elinkeinonharjoittajaa, joka tarjoaa tai myöntää omaan lukuun luottoja. Luotonmyöntäjä voi olla luottolaitos, kuten pankki, tai muu yhteisö, joka myöntää luottoja, mutta ei ole luottolaitos.

Ennen luottovarojen luovutusta allekirjoitetaan velkakirja, joka velvoittaa luotonottajan luoton takaisinmaksuun.⁸

Automatisointi, jossa hyödynnetään tekoälyn laskentatehoa ja suuria datamääriä (*big data*), voi tutkimuskirjallisuuden⁹ mukaan mahdollistaa perinteistä luottoprosessia tarkemman luottokelpoisuuden arvioinnin. Lisäksi se voi parantaa luotonmyönnön tarkkuutta ja nopeutta sekä laskea rahoituskustannuksia ilman, että luottoriski kasvaa. Tarkempi arviointi voi myös mahdollistaa sellaisten ihmisten ja yritysten pääsyn rahoitusmarkkinoille, jotka ovat perinteisesti olleet rahoitusmarkkinoiden ulkopuolella ja ilman luottohistoriaa.¹⁰

Luotonmyönnön automatisoinnista on tullut yleisempää uusien ja perinteisten luotonmyöntäjien keskuudessa. Vuonna 2019 EBA:n kyselyssä 62 pankista 35 % käytti big data -analytiikkaa riskipisteytykseen.¹¹ Vuonna 2022 vastaavassa kyselyssä 95 % pankeista käytti tai testasi tekoälyä, jonka toiseksi yleisin käyttökohde oli luottokelpoisuuden arviointi.¹²

Hyötyjen vastapainona uuteen teknologian liittyy myös *riskejä*, jotka voivat johtaa merkittäviin haittoihin. Eri tahot ovatkin vaatineet tekoälyn sääntelyn lisäämistä.¹³ Euroopan komission mukaan nykyinen oikeudellinen sääntely tarjoaa jonkin asteista suojaa, mutta tekoälyn riskeihin tarvitaan myös uutta nimenomaista sääntelyä.¹⁴ EU onkin uudessa tekoälyasetuksessa (2024/1689) määritellyt tekoälyn käytön luotonmyönnössä suuririskiseksi.¹⁵

Luoton saamisella ja sen hinnalla voi olla suuri merkitys ihmisen elämässä tai yhtiön investointikyvyssä. Automatisointi voi aiheuttaa haittaa saamatta jääneen luoton ja korkeampien korkojen sekä tietosuoja- tai yhdenvertaisuusloukkausten takia.¹⁶

Tekoälyarvioinnissa voidaan yhdistellä myös uusia datalähteitä kuten sosiaalista mediaa,

---

⁸ Huhtamäki 1993, s. 71; Hemmo – Hoppu 2022, luku 18.

⁹ EBA 2020a, s. 20; Euroopan komissio 2021c, s. 20; Langenbucher 2020, s. 529; Goetghebuer 2021, s. 447; Ojanen ym. 2022, s. 17.

¹⁰ Myös vakuusomaisuuden puuttuminen on usein vaikeuttanut luotonsaantia, koska vakuus voi korvata luotonmyöntäjän tietovajetta luotonhakijasta. Kts. lisää Tammi-Salminen 2015, s. 103.

¹¹ EBA 2020b, s. 20.

¹² EBA 2022, s. 6.

¹³ Kts. esimerkiksi Yhdistyneet kansakunnat 2023 ja Future of Life Institute 2023.

¹⁴ Euroopan komissio 2024.

¹⁵ Ehdotus EU:n tekoälyasetukseksi, s. 28.

¹⁶ Kts. lisää esimerkiksi Pasquale 2016, s. 22–25.

verkkohistoriaa tai viestintää.¹⁷ Toisaalta myös luotonmyöntäjälle voi aiheutua haittaa virheellisestä luottopäätöksestä, kuten luottoriskin tai vakavaraisuuden heikentyminen.

Edellä esitetysti luotonmyöntöprosessin automatisointi voi johtaa merkittäviin riskeihin. Tästä huolimatta aiheen kokonaisuuden sääntely ei ole Suomessa voimassa olevan oikeuden tai oikeuskirjallisuuden osalta täysin selkeää.

1.2 Teoreettisesta viitekehystä

Avaan seuraavaksi lyhyesti tutkielman teoreettista viitekehystä. *Sääntelyn* voidaan katsoa olevan tavoitteellinen yritys hallita riskiä tai käyttäytymistä.¹⁸ Talousteorian mukaan *finanssisääntelyn* perinteisiä tavoitteita ovat: 1) markkinoiden tehokkuus; 2) epäsymmetrisen informaation hallinta ja 3) markkinahäiriöiden ehkäisy.¹⁹ Finanssisääntelyssä näihin pyritään finanssijärjestelmän makrovakauden ja systemaattisesti merkittävien laitosten mikrovakauden ylläpidolla sekä liiketoimintasääntelyllä.²⁰ Finanssisääntelyyn vaikuttaa varsinkin EU-oikeus, jolla on harmonisoitu pääoman ja palveluiden vapaata liikkuvuutta sisämarkkinoilla.²¹ Oma vaikutus on myös talouskriiseillä, joiden jälkeen markkinaosapuolten irrationaalista toimintaa pyritään yleensä hallitsemaan lisäämällä sääntelyä.²²

Luottokelpoisuusarviointi on talousteoriassa perustunut varsinkin *epäsymmetrisen informaation* vähentämiseksi (tavoite 2). Luotonmyöntäjän ja -hakijan välinen informaation epätasapaino kasvattaa luotonmyöntäjän riskiä taloudellisesta tappiosta ja *haitallisesta valikoitumisesta* eli huonoista asiakasvalinnoista. Teorian myötä on alettu kiinnittämään huomioita aiemman ja tulevan käyttäytymisen väliseen riippuvuuteen eli korrelaation. Kyse ei ole syy-seuraussuhteesta vaan aiemman käytöksen havainnoista katsotaan voivan ennustaa tilastollisesti todennäköisyyksiä tulevasta.²³ Tähän perustuu myös automatisoitu tilastollinen luottokelpoisuuden arviointi.

---

¹⁷ Ferretti 2018, s. 488; Langenbacher 2020, s. 528–529. Esimerkiksi Yhdysvalloissa luottokorttiyhtiö nosti luoton korkokustannuksia, kun luotonottaja hakeutui pariterapiaan. Tilastollinen riski avioerosta ja taloudellisista vaikeuksista oli tällöin kasvanut. Pasquale 2016, s. 31.

¹⁸ Yeung - Lodge 2019, s. 5.

¹⁹ Brunnermeier ym. 2009, s. 2.

²⁰ Kokkinis – Twigg-Flesner 2021, s. 119.

²¹ Scheinert 2023, s. 1; Rudanko 1995, s. 65.

²² Cash – Goddard 2021, s. 8.

²³ Ferretti 2018, s. 479.

Informaationjako on luonut rahoitusmarkkinoilla kausaalisuuden, jossa luotonhakijan käytös vaikuttaa hänen maineeseensa ja voi heikentää luoton saamista myös muilta toimijoilta. Tiedonjaon katsotaan vähentävän myös informaatiomonopolia eli tehostavan markkinoita (tavoite 1).²⁴ Luottokelpoisuusarvioinnilla hallitaan myös luotto- ja vakavaraisuusriskiä, joka ehkäisee markkinahäiriöitä, kuten pankin maksukyvyttömyyttä (tavoite 3).

Siviilioikeudellinen vahingonkorvausvastuu vaikuttaa myös aiheen taustalla. Automatisoidun päätöksenteon ja tekoälyn riskien hallintaan on usein ehdotettu ratkaisuksi vastuusäätelyä.²⁵ Vastuun olemassaolo voi vähentää liiallista riskinottoa ja luoda insentiivin sääntelyn noudattamiseen.²⁶ Siviilioikeudellinen vastuu perustuu yleensä liberalismiin ajatukseen ihmisten vapaasta toiminnasta. Vastuu syntyy vasta, jos ihminen aiheuttaa toiminnallaan toiselle vahingon.²⁷ Tällaisen vastuun arviointiin palataan varsinkin tutkielman loppuosassa.

1.3 Tutkimuskysymykset ja -metodit

Tutkielman tutkimusintressi on selvittää, millaista oikeudellista sääntelyä automatisoituun luotonmyöntöön voidaan soveltaa ja miten sen vastuutilanteita voidaan ratkaista. Tutkimus on oikeudenalajaon mukaisesti velvoiteoikeudellinen.²⁸ Tutkielman kohde on tekoälyjärjestelmä, jota luotonmyöntäjä käyttää automatisoidussa luotonmyöntöprosessissa. Prosessi sisältää automatisoidun luottokelpoisuusarvioinnin ja sen pohjalta tehtävän automatisoidun luottopäätöksen. Kiinnostus kohdistuu varsinkin tekoälyä hyödyntävään autonomisempaan luotonmyöntöön.²⁹ Tarkoituksena on arvioida voimassa olevan sääntelyn soveltamista yleisesti luotonmyöntöön automatisointiin riippumatta luottotyypistä tai luotonhakijatahosta.³⁰

Tutkielman kolme tutkimuskysymystä ovat:

1. Millaista sääntelyä tekoälyautomatisoituun luotonmyöntöön voidaan soveltaa?

²⁴ Ferretti 2018, s. 480.

²⁵ Kts. Reed 2018, s. 4; Myös EU:n uusi tekoälyasetus perustuu erilaisiin riskeihin.

²⁶ Oded 2013, s. 30.

²⁷ John Stuart Mill argumentoi jo vuonna 1859 teoksessaan *On Liberty*, että sivistyneen yhteiskunnan jäsen on vastuussa teoistaan ainoastaan aiheuttaessaan muille vahinkoa. John Stuart Mill 2009, s. 18.

²⁸ Oikeudenalajaosta esimerkiksi Norros 2018, s. 10. Luottoriskiin liittyy asiakasriskin lisäksi vakuusriski, joka jää rajauksen vuoksi tutkielman ulkopuolelle. Oikeuskirjallisuudessa nämä ulottuvuudet on erotettu, koska vakuudet eivät niinkään liity siihen myönnetäänkö luottoa. Luotonmyöntäjän tulee varmistua vakuuksista vasta, jos luotto voidaan myöntää asiakasriskin eli luottokelpoisuuden perusteella. Tammi-Salminen 2015, s. 96.

²⁹ Rajausta vaikeuttaa se, että tekoälylle ei ole olemassa yhtä selkeää määritelmää. Sitä on kuvattu esimerkiksi joukoksi tutkimusongelmia, joihin kehitetään vastaukseksi eri teknologioita. Myllymäki 2021, s. 10.

³⁰ Tutkielmaa ei ole tämän vuoksi rajattu esimerkiksi vain kuluttajaluottoihin. Kuluttajaluotonhakijoiden osalta on kuitenkin annettu runsaasti sääntelyä, jonka vuoksi yritysluotonannon käsittely jää vähemmälle.

2. Millaisia siviilioikeudellisia seuraamuksia väärällä perusteella tehtyyn automatisoituun luottopäätökseen voi liittyä?

3. Mihin teemoihin relevantti sääntely kohdistuu?

Näistä tutkimuskysymyksistä merkittävin on ensimmäinen tutkimuskysymys, joka kattaa suurimman osan tutkielmasta. Haluan tuottaa tutkimuskysymyksellä tietoa siitä mitä oikeusnormeja aiheen sääntelyyn voidaan soveltaa, ja miten niitä tulkitaan. Käsittelen myös soveltuvaa oikeuskäytäntöä. Toisella tutkimuskysymyksellä on tarkoitus tuottaa tietoa potentiaalisista vastuutilanteista ja niihin sovellettavista vastuuperusteista. Kolmannella tutkimuskysymyksellä on tarkoitus tuottaa tietoa teemoista, jotka ovat keskeisiä aiheen sääntelyssä.

Tutkimuskysymykset kohdistuvat voimassa olevan oikeuden sisällön selvittämiseen. Tämän vuoksi tutkimus on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Lainopillisen tutkimuksen tärkeimpänä metodina voidaan pitää oikeudellista argumentaatiota. Siihen kuuluu oikeusnormien sisällön tulkinta ja oikeusnormien keskinäisten suhteiden määrittäminen systematisoinnilla.³¹

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä pyrin tarkastelemaan lainopin tulkintameteodeilla, soveltuuko sääntely-ympäristöstä tunnistettu oikeusnormi aiheen sääntelyyn. Seuraavaksi pyrin systematisoimaan tunnistetut oikeusnormit järjestelemällä ne oikeuslähdeopin mukaiseen järjestykseen. Toisessa tutkimuskysymyksessä tulkitsen lainopin tulkintameteodeilla, millaisia potentiaalisia vastuutilanteita voi syntyä, ja voidaanko niihin soveltaa oikeudellista vastuuperustetta. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä systematisoin tunnistetut oikeusnormit relevantteihin teemoihin.

Käyttämäni lainopintulkintametodit ovat pääasiassa sanamuodon mukainen, systemaattinen ja historiallinen tulkinta. *Sanamuodon mukaisessa tulkinnassa* tulkitsen oikeusnormia sen luonnollisen kielen normaalimerkityksessä tai annetussa oikeudellisessä merkityksessä. *Systemaattisessa tulkinnassa* tulkitsen ilmaisua osana koko oikeusjärjestystä. *Historiallisessa tulkinnassa* selvitän lainsäätäjän tarkoitusta lainvalmistelumateriaalista.³² Valitut tulkintametodit tuottavat parhaiten tietoa tutkimuskohteesta, joka sisältää kirjoitettua

---

³¹ Siltala 2003, s. 783.

³² Hirvonen 2011, s. 38–39.

positiivista oikeutta. Pyrin noudattamaan EU-oikeuden tulkinnassa EUT:n vakiintunutta tulkintalinjaa. EU-oikeuden oikeussääntöjä tulee sen mukaan tulkita huomioiden sanamuoto, mutta myös asiayhteys, johon se kuuluu sekä oikeussäännön tavoitteet ja tarkoitus.³³

Tutkielmani tärkeimpiä lähteitä ovat EU-oikeus ja kansallinen oikeus. Aiheen uutuusluonteen vuoksi käytetty oikeuskäytäntö on suppeaa. Hyödynnän myös viranomaisten, EU:n asiantuntijaraporttien ja oikeuskirjallisuuden tulkintaohjeita. Käytetyt lähteet ovat aina tutkielman tekijän valintoja ja pyrin objektiivisuuteen tukeutumalla oikeuslähdeopin rajoituksiin ja vertaisarvioituun oikeuskirjallisuuteen.

1.4 Keskeiset käsitteet ja rakenne

Tekoäly (AI). EU:n tekoälyasetuksen 3 artiklan mukaan *tekoälyjärjestelmä* on ”konepohjainen järjestelmä, joka on suunniteltu toimimaan käyttöönnoton jälkeen vaihtelevilla *autonomian* tasoilla ja jossa voi ilmetä mukautuvuutta ja joka *päättelee* vastaanottamastaan syötteestä eksplisiittisiä tai implisiittisiä tavoitteita varten, miten tuottaa *tuotoksia*, kuten ennusteita, sisältöä, suosituksia tai päätöksiä, jotka voivat vaikuttaa fyysisiin tai virtuaalisiin ympäristöihin”.³⁴

Koneoppiminen (ML). Tekoäly voi perustua erilaisiin koneoppimistekniikoihin, kuten neuroverkkoihin, syväoppimiseen tai päätöspuihin. Koneoppimisalgoritmi³⁵ hyödyntää tilastotiedettä ja voi oppia datasta ilman ohjelmointia.³⁶ Sen alalajeja ovat ohjattu ja ohjaamaton koneoppiminen, joista ensimmäisessä ihminen opettaa mallia esimerkein.³⁷ Koneoppimismallin opetus perustuu digitaaliselle *opetusdatalle*, josta malli harjoittelee tunnistamaan toistuvia tilastollisia korrelaatioita. Suurten datamäärien malli pystyy itsenäisesti oppimaan ja muuttamaan toimintaansa sekä muodostamaan tuloksia, kuten luottopäätöksiä.³⁸

Vinouma (bias). Ihminen muodostaa tekoälymallin käyttämän opetusdatan. Data voi sisältää vinoumia, jolloin tekoäly voi tuottaa systemaattisesti epätoivottavia tuotoksia. Vinouma voi

---

³³ Kts. esimerkiksi EUT:n tuomio C-579/21, kohta 38.

³⁴ Hyväksytyt asetukset määritelmä on muuttunut vuoden 2021 komission antamasta asetusehdotuksesta. Aiemmin tekoälyjärjestelmä määriteltiin ohjelmistoksi eikä konejärjestelmäksi. Lisäksi määritelmästä on jätetty pois viittaus tekniikoihin, kuten koneoppimiseen. Uutta on myös maininta autonomisuudesta eli itsenäisestä toiminnasta.

³⁵ Algoritmi tarkoittaa yksityiskohtaista toimintaohjetta tietyn tehtävän suorittamiseksi. Kallioniemi 2022, s. 17.

³⁶ Ailisto ym. 2019, s. 6.

³⁷ High-Level Expert Group On Artificial Intelligence 2018, s. 3.

³⁸ Ojanen ym. 2022, s. 12; s. 17.

näkyä epätarkkuutena tai aiheuttaa negatiivisia päätöksiä tietyille ihmisryhmälle. Vinouma voi aiheutua myös järjestelmän toiminnan ulkoisesta heikentymisestä, kuten sensorin vioittumisesta. Kaikki vinoumat eivät välttämättä ole ongelmallisia.³⁹

Automatisoitu päätöksenteko (ADM). Tekoälyn tuotos voi olla päätöksentekoprosessin päätepiste eli itse päätös, jolloin viitataan automatisoituun päätöksentekoon. Toisaalta tekoälyn tuotosta voidaan käyttää ihmisen tukena päätöksenteossa, jolloin viitataan tekoälyavusteiseen päätöksentekoon. Käytännössä kummassakin tapauksessa saatetaan puhua automatisoidusta päätöksenteosta.⁴⁰

Tutkielman rakenne on seuraava: Johdantoluvun yksi (1) jälkeen luvussa kaksi (2) arvioin sääntelyn rakennetta ja perusoikeuksia. Luvussa kolme (3) arvioin tietojenkäsittelyä luottopäätöksessä ja luvussa neljä (4) automatisoitua luottopäätöstä. Luvussa viisi (5) arvioin luottopäätöksen edellytyksiä ja lopulta luvussa kuusi (6) kokoan yhteen johtopäätökset.

---

³⁹ Ojanen ym. 2022, s. 14. Kts. tarkemmin vinoumista luvussa 3.

⁴⁰ Ojanen ym. 2022, s. 12.

2 Sääntelyn rakenne ja perusoikeudet

2.1 Sääntelyn rakenteesta

2.1.1 Oikeuslähdeoppi systematisoinnin perustana

Tässä luvussa alustan kartoitettavan sääntelyn rakennetta ja perusteita. Lisäksi esittelen tutkielmassa tunnistetut keskeisimmät säädökset. Tämän jälkeen teen lyhyesti arvioita perusoikeussääntelyä.

Sääntelyn kartoittamiseksi täytyy ensin tunnistaa ne oikeudellisesti hyväksytyt lähteet, joista oikeusnormeja voidaan löytää, ja tämän jälkeen oikeusnormit täytyy asettaa oikeudellisesti hyväksytyyn järjestykseen. Vastausta ensimmäiseen esitettyyn tehtävään voidaan etsiä oikeuslähteistä, jotka tarjoavat tietoa voimassa olevan oikeusjärjestyksen sisällöstä. Toiseen tehtävään vastauksen taas tarjoaa oikeuslähdeoppi. Sen avulla oikeuslähteitä voidaan luokitella ja asettaa velvoittavuutensa mukaan etusijajärjestykseen.⁴¹ Siltalan mukaan oikeuslähdeoppi on mahdollista hahmottaa vain lakia virkavastuulla soveltavan tuomarin näkökulmasta.⁴² Tukeudun myös tässä tutkielmassa tuomaria sitovaan oikeuslähdeoppiin.

Suomalaisen oikeuslähdeopin mukaisesti oikeuslähteet on jaettu perinteisesti vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavilla oikeuslähteillä on etusija muihin nähden.⁴³ Keskeistä on, että vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat varsinkin 1) velvoittavat EU-oikeuden säädökset ja 2) kansallinen lainsäädäntö, perustuslaista kohti alempia säädöksiä. Heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin taas voidaan lukea 3) lainvalmistelumateriaali ja oikeuskäytäntö eli korkeimpien tuomioistuinten prejudikaatit. Myös EUT:n ja EIT:n ratkaisut voidaan sijoittaa Tuorin ja Siltalan mukaan tähän kohtaan.⁴⁴ Sallittujen oikeuslähteiden osalta voidaan mainita 4) alempien tuomioistuinten ratkaisut ja oikeustieteellinen kirjallisuus.⁴⁵

---

⁴¹ Tuori 2013, s. 48.

⁴² Siltala 2003, s. 247.

⁴³ Tuori 2013, s. 44.

⁴⁴ Karhu on uudemmassa ehdotuksessaan sijoittanut edellä mainitut vahvasti velvoittaviksi oikeuslähteiksi, koska esimerkiksi EUT:n tulkinta rinnastuu säädettyyn EU-oikeuteen. Karhu 2020, s. 1024

⁴⁵ Siltala 2003; s. 249; Karhu 2020; s. 1023; Tuori 2013; s. 44–46.

2.1.2 EU-oikeuden merkitys aiheen sääntelyssä

Aiheen uutuusluonne aiheuttaa haasteita sääntelylle. Tekoäly voi kehittyä nopeammin kuin lainsäädäntö. EU on esimerkiksi tehnyt ensimmäisen aloitteen tekoälynsääntelyn luomiseksi vasta vuonna 2017.⁴⁶ EU-oikeudella on merkittävä vaikutus myös finanssisääntelyyn, joka on pitkälti harmonisoitu EU-tasolla *yhteisellä sääntökirjalla* sisämarkkinoiden tehokkuuden ja pankkien kansainvälisen luoteen vuoksi.⁴⁷ EU:n finanssisääntely on nykypäivänä usein maksimiharmonisoitua eli jäsenvaltiot eivät voi tiukentaa sääntelyä kansallisesti. Lisäksi sääntely on monikerroksista eli koostuu EU-säädösten lisäksi alempiasteisista viranomaisohjeista ja valvonnasta.⁴⁸ Tämän vuoksi käsittelemäni sääntely koostuu esimerkiksi EBA:n ja FIVA:n määräyksistä sekä ohjeista.

EU-oikeuden osalta on syytä erotella sekundäärisen EU-oikeuden kaksi tärkeintä sääntelyinstrumenttia eli asetus ja direktiivi. *Asetukset* ovat välittömästi sovellettavaa oikeutta jäsenvaltioissa ja ne voivat velvoittaa ja luoda oikeuksia myös suoraan yksityisille oikeussubjekteille. Etusijaperiaatteen mukaisesti EU-asetuksille tulee antaa etusija niiden kanssa ristiriidassa olevan kansallisen lainsäädännön kanssa. Näin ollen asetukset korvaavat yleensä kansalliset lait soveltamisalaltaan.⁴⁹

Direktiivit eroavat yleisesti sovellettavista asetuksista, sillä jäsenvaltioiden tulee säätää direktiivin tavoitteet osaksi kansallista oikeusjärjestelmäänsä implementoimalla kansallinen laki. Direktiivit harmonisoivat kansallista oikeutta EU-sääntelyn mukaiseksi. Direktiivien oikeusvaikutukset kohdistuvat ainoastaan jäsenvaltioihin ja alkavat niiden implementoinnin määräajan päätyttyä. Direktiiveillä voi kuitenkin olla tulkintavaikutus jo ennen niiden implementointia. Lisäksi EU-oikeuden tunteman vilpittömän yhteistyön periaatteen mukaan jäsenvaltioiden täytyy pyrkiä toiminnassaan huomioimaan direktiivien tavoitteet jo ennen implementointia.⁵⁰

---

⁴⁶ Harasimiuk – Braun 2021, s. 37.

⁴⁷ Wuolijoki 2022, s. 11.

⁴⁸ Wuolijoki 2022, s. 14.

⁴⁹ Ojanen 2016, luku 3 kpl. 5.2.

⁵⁰ Raitio – Tuominen 2020, s. 82–83.

2.2 Keskeiset säädökset

2.2.1 Johdanto

Esittelen tässä luvussa lyhyesti tutkielmassa tunnistetut keskeisimmät oikeusnormit ja niiden soveltamisalan. Tarkoituksena on, että lukijalle syntyy käsitys säädöksen luonteesta ja sen soveltamisesta. Viittaan tämän luvun säädöksiin myöhemmissä säädösten lyhenteiden avulla.

2.2.2 Perusoikeuksien oikeuslähteet

Keskityn perusoikeuksien oikeuslähteistä EU:n perusoikeuskirjaan (perusoikeuskirja, 2000/C 364/01) ja kansalliseen perustuslakiin (PL, 731/1999), sillä tiedon intressini kohdistuu EU:n ja Suomen oikeuteen. Keskeisen Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) sisältämä sääntely tulee välillisesti käsitellyksi, koska perusoikeuskirja takaa vähintään saman suojan, kuin EIS.⁵¹

EU-oikeudessa keskeisin perusoikeuksien oikeuslähde on perusoikeuskirja, joka sisältää kattavan kodifioinnin perus- ja ihmisoikeuksista. Muuta EU-oikeutta tulee tulkita sen valossa.⁵² Vastaavasti PL sisältää kansalliset perusoikeudet. Ne ovat velvoittavuudeltaan muita kansallisia lakeja vahvempia.⁵³ Perusoikeuksien tulkinnassa on keskeistä, että ne suojaavat ensisijaisesti yksilöitä julkisen vallan käytöltä, eivätkä välttämättä kohdistu *horisontaalisesti* yksityisten välisiin oikeussuhteisiin.

2.2.3 Yleisen tietosuojasetuksen soveltamisala

Tietosuoja sääntely on oikeuskirjallisuuden perusteella tärkeimpiä tekijöitä finanssitekniologioiden sääntelyssä.⁵⁴ EU:n yleisen tietosuojasetuksen (GDPR, 2016/679) tarkoituksena on suojella *rekisteröityjen* eli luonnollisten henkilöiden *henkilötietojen käsittelyä*. Sitä sovelletaan tällöin vain henkilöasiakkaiden luotonmyöntöön. Asetus on ollut suoraan sovellettavaa oikeutta EU-alueella vuodesta 2018.

---

⁵¹ Raitio – Tuominen 2020, s. 325.

⁵² Raitio – Tuominen 2020, s. 73–74.

⁵³ PL:n 106 §:n mukaan tuomioistuimen tulee antaa perustuslaille etusija, jos alempiasteinen laki on sen kanssa ristiriidassa. Lisäksi perusoikeusmyönteisessä tulkinnassa tuomioistuimen tulee valita parhaiten perusoikeuksien tarkoitusta edistävä vaihtoehto. PeVM 25 vp., s. 4.

⁵⁴ Ferretti 2018, s. 493.

GDPR sääntelee dataa, johon tekoälyn toiminta perustuu. Sitä sovelletaan 2 artiklan mukaan osittain tai kokonaan automaattiseen henkilötietojen käsittelyyn. Käsittely kattaa laajasti erilaisia automaattisia sekä manuaalisia toimia. Täten automatisoitu luotonmyöntöprosessi, jossa käsitellään luotonhakijan henkilötietoja, kuuluu asetuksen soveltamisalaan. GDPR:n 4 artiklan mukaan *henkilötieto* tarkoittaa kaikkea tietoa, mikä liittyy tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön.⁵⁵ EU:n tietosuojatyöryhmän mukaan henkilötietojen suoja ei riipu siitä, onko tieto julkisesti saatavilla.⁵⁶

2.2.4 Muut keskeiset säädökset ja niiden soveltamisala

Yhdenvertaisuuslakia (YVL, 1325/2014) voidaan pitää keskeisimpänä yhdenvertaisuussääntelyn säädöksenä.⁵⁷ YVL:n 2 §:n mukaan lakia sovelletaan laajasti kaikessa yksityisessä toiminnassa, pois lukien yksityis- ja perhe-elämään lukeutuva toiminta.⁵⁸ Lain 4.4 §:ssä on määritelty keskeinen toimija eli *palvelujen tarjoaja*. Se tarjoaa palveluja ammattimaisesti ja yleisesti saataville. Sanamuodon mukaisesti luotonmyöntö on liiketoimintaa, jossa palvelua tarjotaan yleisölle. Tällöin luotonmyöntäjään sovelletaan YVL:a.

EU:n vakavaraisuusasetus (CRR, 575/2013) on ollut suoraan sovellettavaa oikeutta sen voimaan tulosta vuodesta 2014 lähtien.⁵⁹ CRR:n sääntely kattaa *luottolaitosten*⁶⁰ yleiset vakavaraisuusvaatimukset. Asetuksen keskeinen idea on, että luottolaitoksilla tulee olla riittävät *sisäisen pääoman* puskurit suojaamassa riskeiltä. EU:n pankkisääntely pohjautuu pitkälti Kansainvälisen järjestelypankin alaisen Baselin pankkivalvontakomitean laatimiin *Baselin sopimukseen*. Baselin sääntöjä noudatetaan laajasti ympäri maailmaa ja ne on otettu

---

⁵⁵ Tunnistettavissa oleva henkilö on kohtuullisin keinoin tunnistettavissa *tunnistustietojen*, kuten henkilötunnuksen tai tunnusomaisen, esimerkiksi taloudellisen tekijän avulla.

⁵⁶ Tällöin suojan piirissä on myös luotonmyönnössä mahdollisesti hyödynnettävä verkossa oleva julkinen data. WP29 2013, s. 48.

⁵⁷ Keskeistä alempiasteista sääntelyä löytyy myös tasa-arvolaista, jonka 7 § kieltää syrjinnän sukupuolen perusteella sekä rikoslaista, jonka 11 luvun 11 §:ssä on kriminalisoitu syrjintärikos. Lisäksi useat EU direktiivit koskevat syrjintää. Keksityn käsittelemään yhdenvertaisuuslakia, jossa on huomioitu myös EU sääntely.

⁵⁸ Esitöiden perusteella laaja soveltamisala ei koske kaikkia lain pykälää. Esimerkiksi 23 §:n velvollisuus maksaa hyvitystä syrjinnästä koskee vain tiettyjä toimijoita, kuten palvelujen tarjoajaa. HE 19/2014 vp. s. 55.

⁵⁹ EU antoi kesällä 2024 CRR:stä uusimman muutosversion eli ns. CRR3-asetuksen (2024/1623), joka tulee voimaan vuoden 2025 alusta. Asetus implementoi vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen laaditut Basel III -säännöt eikä vaikuta mainittavasti tutkielman aiheeseen. Valtionvarainministeriö 2024.

⁶⁰ CRR:n 4 artiklassa on määritelty *luottolaitos* yrityksenä, jonka liiketoimintaa on vastaanottaa talletuksia tai muita takaisinmaksettavia varoja yleisöltä ja myöntää luottoja omaan lukuunsa.

osaksi EU-oikeutta vakavaraisuusasetuksen ja seuraavaksi käsiteltävän luottolaitosdirektiivin sekä luottolaitoslain kautta.⁶¹

EU:n luottolaitosdirektiivi (CRD, 2013/36)⁶² ja sen kansallinen implementointi *luottolaitoslaki* (LLL, 610/2014) sääntelevät yleisesti luottolaitosten liiketoimintaa, palveluita, valvontaa ja hallintoa.⁶³ Keskityn pääasiassa LLL:n sääntelyyn, koska CRD:n sääntely ei ole direktiivinä suoraan sovellettavaa oikeutta yksityisissä oikeussuhteissa. LLL:n soveltamisala on *luottolaitostoiminta*, joka tarkoittaa sen 1:5 §:n mukaan liiketoimintaa, jossa yleisöltä vastaanotetaan takaisinmaksettavia varoja sekä tarjotaan omaan lukuun luottoja ja rahoitusta.⁶⁴ CRD tai LLL eivät sisällä nimenomaista luotonmyönnön automatisoinnin sääntelyä. Niiden sisältämä riskienhallinnan ja luotonmyöntöprosessin sääntely on kuitenkin keskeistä aiheen kannalta.

EU:n kulutusluottodirektiivi (CCD 1, 2008/48) ja uusi *kuluttajaluottodirektiivi* (CCD 2, 2023/2225) sekä vanhan direktiivin implementoinut *kuluttajansuojalain* (KSL, 38/1978) 7 luku ovat keskeisimmät kuluttajaluotonantoa sääntelevät oikeuslähteet. Molempien direktiivien käsittely on tarpeellista, koska uusi CCD 2 on tullut voimaan vuoden 2023 lopussa. Se tulee implementoinnin jälkeen sovellettavaksi vasta vuonna 2026. Komissio on perustellut direktiivin uudistamista myös nimenomaan automatisoidun päätöksenteon yleistymisellä luottokelpoisuuden arvioinnissa.⁶⁵ CCD 2:n käsitteleminen on siten tarpeellista jo tässä vaiheessa, koska se sisältää aiheeseen soveltuvaa sääntelyä, jota voidaan hyödyntää tulkinnassa aiheen uutuusluonteen vuoksi jo ennen implementointia. Lisäksi seikkaperäinen käsittely on perusteltua, koska uuden direktiivin osalta ei ole vielä olemassa kansallista implementointia.

---

⁶¹ Viljanen 2015, s. 46.

⁶² EU antoi vastaavasti kesällä 2024 CRD:n muuttamisesta uusimman ns. CRD6-direktiivin, jonka kansallisen implementoinnin takaraja on kesällä 2026. Direktiivi täsmentää esimerkiksi riskienhallintasääntelyä. Valtionvarainministeriö 2024.

⁶³ Hyödynnän tulkinnassa EBA:n ohjeita, joita luottolaitosten ja viranomaisten, kuten FIVA:n on pyrittävä kaikin tavoin noudattamaan. EBA:n ohjeet ovat oikeuslähteenä lainsäädännön alapuolella, mutta niiden sitovuus perustuu Euroopan pankkiviranomaisesta annetun asetuksen (1093/2010) 16 artiklaan.

⁶⁴ LLL:a sovelletaan käytännössä *pankkeihin*, koska ne vastaanottavat talletuksia ja myöntävät luottoja omaan lukuun. LLL:n 2:1 §:n mukaan tällainen luottolaitostoiminta on luvanvaraista. Luvan luottolaitoksen toiminnalle myöntää 4:1 §:n mukaan EKP FIVA:lle tehdystä hakemuksesta. Luotonmyöntäjä voi olla myös muu kuin luottolaitos, kun luottoja myönnetään ilman talletusten vastaanottamista. Luotonmyöntäjän tulee tällöin rekisteröityä FIVA:n ylläpitämään rekisteriin, jos se myöntää KSL:n 7 ja 7a luvun kuluttaja- tai asuntoluottoja. Kts. laki eräiden luotonantajien ja luotonvälittäjien rekisteröinnistä (186/2023) 1 § ja 4 §.

⁶⁵ Euroopan komissio 2021b, s. 1.

Voimassa olevaa CCD 1:tä sovelletaan kuluttajaluottosopimuksiin, joissa luotonmäärä on 200–75,000 euroa. KSL:n 7 lukua puolestaan sovelletaan kuluttajaluottoihin, joissa luotonmyöntäjä on elinkeinonharjoittaja ja luotonhakija kuluttaja. CCD 1:ssä tai KSL:ssa ei säännellä nimenomaisesti luotonmyönnön automatisointia tai tekoälyn käyttöä. Uutta CCD 2:ta tullaan soveltamaan edellistä laajemmin muun muassa kuluttajaluottosopimuksiin, joissa luotonmäärä on 0–100,000 euroa sekä joukkorahoitukseen. CCD 2:ssa on huomioitu edeltäjää paremmin myös tekoälyn ja automatisoidun luotonmyönnön sääntely.

EU:n asuntoluottodirektiivi (2014/17) on tullut jäsenvaltioita velvoittavaksi vuonna 2016 ja sitä sovelletaan 3 artiklan mukaan kuluttajille tarjottaviin *vakuudellisiin* luottosopimuksiin. Direktiivi on implementoitu kansallisesti KSL:n 7 a luvulla, jota sovelletaan asunto-omaisuuteen liittyviin kuluttajaluottoihin.

Luottotietolain (527/2007) tarkoituksena on varmistaa luotettavien luottotietojen saatavuus, turvata käsittelyn tietosuoja sekä oikeus tulla arvioiduksi oikeiden tietojen perusteella. Lakia sovelletaan 1 §:n mukaan luottotietotoiminnanharjoittajiin. Lisäksi tiettyjä pykälää sovelletaan luottotietojen käyttäjiin, kuten luotonmyöntäjiin. *Luottotiedolla* tarkoitetaan 3 §:n mukaan tietoa maksukyvyistä, maksuhalukkuudesta tai muutoin kyvystä vastata sitoumuksista, kun tätä tietoa käytetään luotonmyönnössä.

Komissio antoi tekoälyvastuuseen liittyen vuonna 2022 ehdotuksen *tuotevastuudirektiivin* (COM/2022/495 final) uudistamiseksi. Keskeinen ehdotettu muutos koskee direktiivin 4 artiklan *tuotteen* määritelmää. Ehdotuksessa tuotteeksi katsotaan nykyisten irtainten esineiden lisäksi *ohjelmistot* ja tuotteeseen liittyvät *digitaaliset palvelut*, joita ilman tuotteet eivät pysty suorittamaan toimintoja.

EU:n tekoälyasetus (2024/1689) tuli voimaan vuoden 2024 kesällä juuri ennen tämän tutkielman valmistumista.⁶⁶ Asetus tulee täysin sovellettavaksi kahden vuoden päästä vuonna 2026. Asetuksen tavoite on edistää luotettavan tekoälyn käyttöä ja varmistaa turvallisuuden ja perusoikeuksien toteutumisen tekoälyn haitallisilta vaikutuksilta sekä tukea tekoälyn innovaatioita. Asetus luokittelee tekoälyjärjestelmät riskiperusteisesti 1) *kiellettyihin*, 2) *suuririskisiin* ja 3) *vähäriskisempiin* järjestelmiin. Sallituista järjestelmistä suuririskisiä koskevat tiukemmat erityisvaatimukset ja vähäriskisempiä kevyemmät avoimuusvaatimukset.

---

⁶⁶ Euroopan unionin neuvosto 2024.

Asetuksen soveltamisala on laaja. Artikloiden 2 ja 3 mukaan asetusta sovelletaan tekoälyjärjestelmien ja tekoälymallien:⁶⁷ a) *tarjoajiin* eli markkinoille saattajiin riippumatta niiden maantieteellisestä sijainnista; b) *käyttöönottajiin* eli tekoälyjärjestelmän käyttäjiin EU-alueella; c) tarjoajiin ja käyttöönottajiin kolmannessa maassa, kun järjestelmän *tuotosta* käytetään EU-alueella; d) maahantuojiin ja e) valmistajiin, jotka ottavat tekoälyjärjestelmän käyttöön osana omaa tuotettaan ja omalla nimellään.⁶⁸

Vahingonkorvauslakia (VahL, 412/1974) sovelletaan sen 1.1 §:n mukaan vahingon korvaamiseen sopimussuhteen ulkopuolella.

2.3 Perusoikeussäätely

EU:n perusoikeusvirasto on tunnistanut tekoälyn käytön vaikuttavan useisiin perusoikeuksiin.⁶⁹ Näistä luotonmyönnön automatisoinnin osalta keskeisimmiksi olen tunnistanut syrjimättömyyden, yksityisyydensuojan ja tietosuojan sekä sananvapauden, oikeussuojan ja kuluttajansuojan.⁷⁰ Komission mukaan näiden vaarantuminen voi johtua esimerkiksi tekoälyjärjestelmien virheellisestä suunnittelusta tai datan vääränlaisesta käytöstä.⁷¹ Tarkastelen seuraavaksi yksittäisten perusoikeuksien tarjoamaa suojaa.

Ensimmäinen perusoikeus *syrjimättömyyteen* on turvattu perusoikeuskirjan 21 artiklan ja perustuslain 6 §:n yleisellä syrjintäkiellolla, jossa kielletään kaikenlainen syrjintä henkilöön liittyvän seikan perusteella. Syrjintäkielto muodostaa perusoikeuksista poikkeuksen, kun sen sanamuodossa ei mainita suoraan julkista valtaa. Oikeuskirjallisuuden mukaan syrjintäkielto voikin tulla sovellettavaksi myös yksityisten välisiin oikeussuhteisiin. Tämä vaikutus voi perustua oikeustoimilain 36 §:ään, jolla sopimuksen syrjivää ehtoa voidaan kohtuullistaa tai mitätöidä.⁷² Vastaavasti EUT on vahvistanut, että yksityiset toimijat voivat vedota suoraan syrjintäkieltoon.⁷³ Syrjintäkielto voisi tulla arvioiduksi tilanteessa, jossa ihmisen

---

⁶⁷ *Tekoälyjärjestelmän* määritelmä on esitetty kappaleessa 1.4. *Tekoälymalli* voi olla puolestaan tekoälyjärjestelmään usein sisältyvä ohjelmisto, kuten suuri kielimalli.

⁶⁸ Käytännössä asetusta sovelletaan lähes kaikkeen toimintaan lukuun ottamatta kehitysvaihetta, kotikäyttöä ja tieteellistä, sotilaallista sekä kansallisen turvallisuuden käyttöä.

⁶⁹ EU:n perusoikeusvirasto 2018, s. 2.

⁷⁰ Luotonhakijaa suojaavien perusoikeuksien vastapuolena luotonmyöntäjää suojaavat esimerkiksi perusoikeudet omaisuudensuojaan ja elinkeinonvapauteen.

⁷¹ Euroopan komissio 2020, s. 11.

⁷² Hallberg ym. 2011, luku 3 kpl 2.

⁷³ C-414/16, kohta 78.

henkilökohtainen ominaisuus vaikuttaa haitallisesti luottopäätöksen syntyyn. Tällöin yksityinen luotonhakija voisi vedota perusoikeuteen jopa suoraan.⁷⁴

Perusoikeus yksityiselämän suojaan on turvattu perusoikeuskirjan 7 artiklalla ja henkilötietojensuojaan 8.1 sekä 8.2 artiklalla. Myös perustuslain 10 §:ssä säädetään yksityiselämän olevan turvattu. Oikeuskirjallisuuden mukaan tekniikan kehittyminen aiheuttaa haasteita erityisesti yksityisyydensuojan kohdalla. Tietosuojan tarve korostuu tekoälyn nopeassa kehityksessä. Keskeistä on, että perusoikeuksien avoimet muotoilut ulottavat vaikutuksensa myös uusiin teknologioihin.⁷⁵

Sananvapauden käyttöä suojataan perusoikeuskirjan 11 artiklalla ja perustuslain 12 §:ssä. Sananvapaudella voi olla merkitystä esimerkiksi arvioitaessa luottokelpoisuutta luotonhakijan verkossa tapahtuvan toiminnan tai julkaistun datan avulla.⁷⁶ Sananvapaus voi rajoittua, jos luotonhakija joutuu rajoittamaan verkossa tapahtuvaa toimintaansa. Perusoikeuskirjassa taataan sananvapaus ”viranomaisten siihen puuttumatta”, jolloin velvollisuus kohdistuu julkisen vallan käyttäjiin. PL:n 12 §:n sanamuoto ”kenenkään estämättä” laajentaa ennakoesteiden kiellon myös jopa yksityisiin henkilöihin.⁷⁷ Sananvapaus on lopulta historiallisesti poliittinen oikeus, minkä takia se kohdistuu ensisijaisesti julkisen vallan käyttöön.⁷⁸

Oikeussuoja on turvattu perusoikeuskirjan artiklassa 47 ja PL:n 21 §:ssä, jolla turvataan oikeus saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Käytännössä oikeussuoja voi olla uhattuna, jos automatisoidusta ja virheellisestä luottopäätöksestä ei voi tehokkaasti valittaa. Tämä voi johtua esimerkiksi tekoälyjärjestelmän läpinäkymättömästä päätöksenteosta. Sanamuodon mukaisesti perusoikeus takaa oikeuden päästä tuomioistuinkäsittelyyn. Tekoälyn haaste konkretisoituu kantajan mahdollisuuteen hankkia näyttöä kanteen nostamiseen. Oikeussuojan onkin oikeuskirjallisuudessa tulkittu viittaavan myös todistelua koskeviin kysymyksiin.⁷⁹ Lisäksi EUT on vahvistanut, että yksityiset oikeussubjektit voivat vedota suoraan tähän perusoikeuteen.⁸⁰

---

⁷⁴ Käytännössä yhdenvertaisuuslaki tarjoaa kuitenkin tarkemman oikeusperusteen mahdollisessa syrjintätilanteessa.

⁷⁵ Hallberg ym. 2011, luku 3 kpl 6.

⁷⁶ Goetghebuer 2021, s. 452.

⁷⁷ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, luku 3 kpl 8.

⁷⁸ HE 309/1993 vp., s 56.

⁷⁹ Hallberg ym. 2011, luku 3 kpl 17.

⁸⁰ C-414/16, kohta 78.

Perusoikeus *kuluttajansuojasta* on keskeinen, kun kuluttaja-asiakas on luotonhakijana automatisoidussa luottoprosessissa. Perusoikeuskirjan 38 artiklassa vahvistetaan, että ”Unionin politiikoissa varmistetaan korkeatasoinen kuluttajansuoja”. Perustuslaki ei sisällä sääntelyä kuluttajansuojasta. Artiklan 38 sanamuoto asettaa velvollisuuden kuluttajansuojasta selkeästi EU:lle, jolloin artiklalla ei ole horisontaalista vaikutusta. Lock on todennut sanamuodon ilmentävän oikeuden sijasta oikeusperiaatetta.⁸¹ Perusoikeustasolla kuluttajansuojan sääntely on siten selvästi vähäistä.

Lopuksi voidaan todeta, että perusoikeussääntely ei edellä esitetysti useinkaan tarjoa suoraa suojaa yksityisten toimijoiden väliseen luotonmyöntöön. Tästä huolimatta perusoikeuksilla voidaan säädellä tutkielman tutkimuskohdetta. Perusoikeusmyönteinen tulkinta ja etusija ohjaavat muiden normien tulkintaa ja soveltamista. Tulkinnallinen vaikutus korostuu tekoälyn kohdalla, kun sen sääntely voi olla aukollista teknologian kehittyessä. Edellä käsitellyt perusoikeudet ovat myös pohjana seuraavaksi käsiteltävälle alemmalle ja tarkemmalle sääntelylle.

---

⁸¹ Lock 2019, s. 1215.

3 Tietojenkäsittely luottopäätöksessä

3.1 Johdanto teemaan

Tämän pääluvun teemana on arvioida automatisoidussa luottopäätöksessä käsiteltävien tietojen sääntelyä. Lisäksi arvioin luottopäätökseen liittyvän tietojenkäsittelyn mahdollisia vahingonkorvaus ja hyvitystilanteita. Arviointi keskittyy siihen, mitä tietoja luotonmyöntäjä saa voimassa olevan lainsäädännön mukaan käyttää automatisoidussa luotonmyönnössä. Teeman arviointi on keskeistä, koska luotonmyöntöprosessin automatisointi ja tekoälyn käyttö perustuvat aina erilaisten tietojen käsittelyyn.

3.2 Tietojenkäsittelyn lainmukaisuus

Tietojenkäsittelyn arvioiminen on syytä aloittaa siitä, milloin tietojenkäsittely on ylipäänsä laillista. Vastaus kysymykseen löytyy GDPR:sta, jossa tietojenkäsittelyllä tarkoitetaan sekä henkilötietojen automatisoitua käsittelyä että perinteistä manuaalista käsittelyä. GDPR:n 5 artiklan mukaan henkilötietoja on, muiden vaatimusten⁸² ohella, käsiteltävä lainmukaisesti.

GDPR:n artiklassa 6 on määritelty käsittelyn olevan *lainmukaista* vain seuraavissa tilanteissa: a) rekisteröidyn suostumuksella; b) rekisteröidyn pyynnöstä sopimuksen tekemiseksi; c) rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi; d) elintärkeiden etujen suojaamiseksi ja e) yleistä etua koskevana tehtävänä sekä f) oikeutettujen etujen toteuttamiseksi. Luotonmyöntöön soveltuvia perusteita ovat kohdat a, b, c ja f, joita käsittelen seuraavaksi.⁸³

1) Tietojenkäsittely on sallittua rekisteröidyn *suostumuksella*. Peruste on aiheen kannalta merkittävä, koska se mahdollistaa käsittelyn laajemmin eri tilanteissa verrattuna muihin

---

⁸² GDPR:n 5 artiklan muita vaatimuksia tietojenkäsittelylle ovat käyttötarkoitussidonnaisuus, tietojen minimointi, täsmällisyys, säilytyksen rajoittaminen ja eheys. Rekisterinpitäjän täytyy pystyä osoittamaan artiklan 5 noudattaminen.

⁸³ Yksityisessä luotonmyönnössä ei ole kyse d) elintärkeän edun suojasta tai yleensä myöskään e) julkisen edun toteuttamisesta. GDPR:n johdantokappaleiden 45 ja 46 mukaan ne tulevat kyseeseen esimerkiksi humanitäärisessä hätätilanteessa tai kansanterveyden suojelussa. Myös EUT on painottanut varsinkin kohtien a, b ja f soveltumista luotonmyönnön automatisointiin. Kts. EUT C-634/21, kohta 69. Kohdan e) julkisen edun toteuttaminen voisi teoriassa tulla kyseeseen, jos luottokelpoisuuden arvioinnin katsottaisiin vaikuttavan esimerkiksi rahoitusmarkkinoiden vakauteen. Oikeuskirjallisuuden mukaan tämä tulkinta on epäselvä. Langenbacher 2020, s. 539.

tapauskohtaisempiin perusteisiin. Suostumus on oikeuskirjallisuuden mukaan tärkeä varsinkin, jos luotonmyönnössä käytetään uudelleen aiemmin eri perusteella hankittua dataa.⁸⁴

Suostumuksen antaminen omista tiedoista kuvastaa sopimusvapauden periaatetta. Automatisoituun käsittelyyn suostumisessa on myös ongelmia. Profilointi voi olla läpinäkymätöntä eli perustua tietojen johtamiseen muista kuin suoraan rekisteröidyltä saaduista tiedoista.⁸⁵ Tämä heikentää luotonhakijan kykyä ymmärtää suostumuksen merkitystä. Lisäksi suostumuksen tosiasiallinen vapaaehtoisuus voi olla ongelmallinen. Luotonhakija voi suostua profilointiin, koska luoton saaminen voi muutoin olla vaikeaa.

Suostumusta on tarkennettu 7 artiklassa, jonka mukaan suostumus tulee olla osoitettavissa, selkeä ja peruutettavissa sekä vapaaehtoinen. Suostumuksen antaminen edellyttää aktiivista toimintaa. Siten esimerkiksi valmiiksi rastitettu ruutu ei täytä suostumuksen edellytystä.⁸⁶ GDPR:n johdantoluvun 43 mukaan suostumus *ei ole vapaaehtoinen*, jos sopimuksen tai palvelun edellytyksenä on antaa suostumus, joka ei ole tarpeellinen sopimusta varten. Lisäksi rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välinen epätasapaino voi estää vapaaehtoisuuden.

EU:n tietosuojatyöryhmä on korostanut kannanotoissaan, että kaikenlainen taloudellinen pakko on este suostumuksen vapaaehtoisuudelle.⁸⁷ Myös oikeuskirjallisuudessa on kiinnitetty huomioita suostumuksen tosiasialliseen vapaaehtoisuuteen.⁸⁸ Luottoa haettaessa ei useinkaan ole mahdollista kieltäytyä tietojen antamisesta. Suostumuksen vapaaehtoisuus voi olla tällöin epäselvä. Suostumuksen vapaaehtoisuus vaikuttaakin vaativan suppeaa tulkintaa.

Epävarmassa tilanteessa tulisi soveltaa mahdollisesti muuta perustetta.

2) Tietojenkäsittely on sallittua, kun se on tarpeen *sopimuksen tekemiseksi* rekisteröidyn pyynnöstä. Peruste ilmentää yksityisoikeuden oikeusperiaatteita. Ensinnäkin se edellyttää rekisteröidyn omaa pyyntöä sopimuksen tekemiseksi. Sopimus ja sen valmistelu perustuvat sopimusvapauden periaatteelle.

---

⁸⁴ Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa alun perin julkaistut tiedot perustuvat eri käyttötarkoitukseen ja niiden uusiokäyttö luotonmyönnössä vaatisi oman käsittelyperusteensa. Ferretti 2018, s. 494.

⁸⁵ WP29 2018, s. 13.

⁸⁶ EUT C-673/17, kohta 62.

⁸⁷ WP29 2011, s. 13.

⁸⁸ Ihmiset antavat usein suostumuksensa taloudellisen hyödyn saamiseksi. Ferretti 2018, s. 496. Sopimusehtojen informaatiotulva voi myös vaikeuttaa ihmisen kykyä ymmärtää, mihin suostumus annetaan. Langenbacher 2020, s. 539.

Tietojenkäsittelyn tarpeellisuutta tulee oikeuskirjallisuuden mukaan arvioida holistisesti. Jos käsittely on tarpeellista, peruste sallii *tavanomaiset* sopimuksen hallintaan sisältyvät toimet, kuten tietojenkäsittelyn laskutuksessa. Sen sijaan ylimääräiset toimet, kuten liikekumppanin luottokelpoisuuden selvittäminen, eivät kuulu perusteeseen.⁸⁹

EU:n tietosuojatyöryhmän mukaan luottokelpoisuuden tarkastamista ei tosiasiallisesti tehtäisi rekisteröidyn *pyynnöstä*, jolloin perustetta ei voitaisi soveltaa luottokelpoisuuden arviointiin.⁹⁰ Suomen tietosuojavaltuutettu on ottanut eri kannan. Sen mukaan ”ennen luottosopimuksen tekemistä luotonmyöntäjä voi käsitellä luottokelpoisuuden arvioimiseksi tarpeellisia tietoja rekisteröidyn *pyynnöstä*”.⁹¹ Toisessa tapauksessa tietosuojavaltuutettu katsoi, että automatisoidun luotonmyönnön luottopäätös on ”välttämätön yrityksen ja luotonhakijan välisen sopimuksen tekemiseksi tai täytäntöönpanemiseksi”.⁹²

Edellä esitetty tulkintaero kiteytyy nähdäkseni rekisteröidyn *pyynnön* arviointiin.

Tietosuojatyöryhmä tulkitsee, että luottokelpoisuuden tarkastaminen ei tosiasiallisesti tapahdu rekisteröidyn *pyynnöstä* vaan luotonmyöntäjän tarpeesta. Tietosuojavaltuutettu taas tulkitsee, että luottokelpoisuuden arviointi on sallittua, jos se on tehty rekisteröidyn *pyynnöstä*. Tämä tulkinta painottaa rekisteröidyn itsemääräämisoikeutta omien tietojensa käsittelyssä.

EUT:n oikeuskäytännön mukaan GDPR:n tulkinnassa tulee huomioida sen tavoite suojella henkilötietoja.⁹³ Tämä tukee tulkintaa tietosuojatyöryhmän kategorisesta kiellosta. Mielestäni tietosuojavaltuutetun tulkinta on kuitenkin perustellumpi. Kaikissa tilanteissa ei voida ennakoita todeta, että rekisteröity ei aidosti voisi pyytää luottokelpoisuuden tarkistamista, jonka tarkoitus on suojella myös luotonottajan taloutta. Tulkinta takaa lisäksi rekisteröidyn suojan toteutumisen, sillä käsittely ei ole sallittua ilman rekisteröidyn *pyyntöä*. Käytännössä luottohakemuksen eteneminen edellyttää, että tietoja käsitellään sopimuksen tekemiseksi rekisteröidyn *pyynnöstä*. ”Pyyntö” voi tällöin olla itse luottohakemus, jossa luotonhakija yleensä hyväksyy luotonmyöntäjän ehdot tietojenkäsittelystä.⁹⁴

---

⁸⁹ Kotschy 2020, s. 331.

⁹⁰ WP29 2014, s. 19. Kannanotto koskee EU:n vanhan tietosuojadirektiivin (95/46/EY) 7 artiklaa, joka vastaa täysin uuden GDPR:n 6 artiklaa.

⁹¹ Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2024b.

⁹² Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2019.

⁹³ EUT C-634/21.

⁹⁴ Oikeuskirjallisuuden mukaan on epäselvää miten yleisellä tasolla ”pyyntö” voidaan esittää. Lisäksi luotonmyöntäjälle osoitettu pyyntö ei välttämättä oikeuta kolmannen osapuolen, kuten luottopisteittäjän tekemää tietojenkäsittelyä. Langenbucher 2020, s. 537.

3) Tietoja voi käsitellä, kun se on tarpeen rekisterinpitäjän eli luotonmyöntäjän *lakisääteisten velvoitteiden* noudattamiseksi. Oikeuskirjallisuudessa on tarkennettu, että lakisääteinen velvoite voi perustua EU:n tai jäsenvaltion oikeuteen, mutta ei sopimusvelvoitteeseen. Esimerkiksi mainitaan pankin velvollisuus käsitellä asiakkaan henkilötietoja rahanpesun ja terrorisminrahoittamisen estämiseksi.⁹⁵ Tietosuojatyöryhmän mukaan tietojen käsittely ei voi olla laajempaa kuin mihin laki *velvoittaa*.⁹⁶ Sen mukaan luottokelpoisuuden tarkistaminen ennen luotonmyöntöä voisi olla sallittua lakisääteisenä velvoitteena, kun pankin täytyy esimerkiksi tutkia tietoja velallisista rekistereistä.⁹⁷

Tämä tarkoittaa, että rekisterinpitäjän lakisääteinen velvoite toimii lähtökohtaisesti perusteena tietojen käsittelylle luottokelpoisuuden arvioinnissa.⁹⁸ Sanamuodon mukaisesti käsittely rajoittuu vain ”velvoitteisiin” eli tietoihin, joita lainsäädännössä vaaditaan selvittämään. Perusteen soveltaminen nimenomaan *automatisoituun* käsittelyyn on oikeuskirjallisuuden mukaan epäselvempää.⁹⁹ Lainsäädäntö vaatii yleisesti selvittämään luottokelpoisuuden, ei suorittamaan arviointia automaattisesti.

4) Tietojenkäsittely on sallittua sen ollessa tarpeellista rekisterinpitäjän eli luotonmyöntäjän tai kolmannen *oikeutettujen etujen toteuttamiseksi*, paitsi jos henkilötietojensuojaa vaativat rekisteröidyn eli luotonhakijan edut tai perusoikeudet syrjäyttävät ne. Kyseessä on yleissäännös, joka voi toimia pätevänä vaihtoehtona suostumukselle.¹⁰⁰ Oikeutettu etu eroaa edellisestä lakisääteisestä velvoitteesta oikeuskirjallisuuden mukaan siten, ettei sen tarvitse perustua lakiin. Käsittelyn tulee kuitenkin olla tarpeellista tietyn tilanteessa tavoitellun *edun* saavuttamiseksi.¹⁰¹

GDPR:n johdantokappaleen 47 mukaan oikeutettu etu voi olla käsillä rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välisessä merkityksellisessä suhteessa kuten asiakassuhteessa. Keskeistä arvioinnissa on rekisteröidyn kohtuulliset *odotukset*. Rekisteröidyn edut voivat nimittäin syrjäyttää rekisterinpitäjän edut, jos rekisteröity ei voi olosuhteissa kohtuudella odottaa kerättyjen tietojen jatkokäsittelyä.

---

⁹⁵ Kotschy 2020, s. 332.

⁹⁶ WP29 2014, s. 21.

⁹⁷ WP29 2014, s. 19.

⁹⁸ Velvoite voi olla esimerkiksi myöhemmin käsiteltävien luottolaitos-, kulutusluotto- ja asuntoluottodirektiivien tai KSL:n mukainen velvollisuus selvittää luotonhakijan taloudellinen tilanne ennen luotonmyöntöä.

⁹⁹ Langenbacher 2020, s. 539.

¹⁰⁰ WP29 2014, s. 53.

¹⁰¹ Kotschy 2020, s. 337.

Myös kolmannen oikeutetut edut voivat toimia perusteena käsittelylle. Tällainen tilanne voi olla käsillä, jos luotonmyöntäjä käyttää ulkoisen luottokelpoisuusarvioijan automatisoidusti muodostamaa luottokelpoisuusarviota. Tällöin arviointijärjestelmän ylläpitäjä on rekisterinpitäjä, mutta tietojenkäsittelyn peruste voi olla luotonmyöntäjän eli kolmannen oikeutettu etu.¹⁰²

Tietosuojatyöryhmän mukaan rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välinen etujen vertailu suoritetaan ns. *tasapainotestillä*.¹⁰³ Tasapainotestin tulos määrää, voidaanko perustetta käyttää. EUT:n oikeuskäytännön mukaan kansallisella lailla ei voida vahvistaa etukäteen tulosta punninnalle.¹⁰⁴ Ennen tasapainotestiä tulee varmistua, että rekisterinpitäjän etu on *oikeutettu* eli lainmukainen, selkeä ja todellinen.¹⁰⁵ Sen sijaan rekisteröidyn etujen yhteydessä ei ole käytetty ”oikeutettu” sanaa, jolloin yksityishenkilön etuja suojataan laajemmin ilman vastaavia edellytyksiä.¹⁰⁶

Perusteen soveltamista voidaan arvioida vielä luotonmyöntäjän automatisoinnin näkökulmasta. Luotonmyöntäjällä on yleensä oikeutettu etu tarkistaa luotonhakijan luottokelpoisuus. Luotonmyöntäjän etu voi perustua perusoikeuksiin elinkeinonvapaudesta ja omistusoikeuden suojasta sekä luottolainsäädännön suoraan vaatimukseen. Luotonmyöntö on myös merkityksellinen asiakassuhde ja rationaalinen luotonhakija todennäköisesti odottaa, että hänen luottokelpoisuutensa selvitetään.

Keskeistä on, minkä kerättyjen tietojen osalta luotonhakijalle syntyy odotuksia tietojenkäsittelystä, ja miten laajaa käsittely on. Luotonhakijan taloudellisten tietojen käyttäminen on kohtuullisen odotettavaa ja perustuu velvoittavaan lainsäädäntöön. Sen sijaan ei-taloudellisten, kuten sosiaalisen median tietojen käytön kohdalla, kohtuulliset odotukset eivät välttämättä täyty. Tällainen käsittely vaikuttaa myös laajalta verrattuna perusoikeuteen henkilötietojen suojasta.

Yksityisen rekisterinpitäjän oikeutettu etu voi toisaalta lähestyä yleistä etua, josta tietosuojatyöryhmä mainitsee esimerkkinä taloudellisten väärinkäytösten ehkäisy.¹⁰⁷

Luottokelpoisuuden tarkastamisessa voitaisiin arvioida perustellusti tavoiteltavan yleistä etua

---

¹⁰² Kotschy 2020, s. 338.

¹⁰³ WP 2018, s. 15.

¹⁰⁴ EUT C-634/21, kohta 70.

¹⁰⁵ WP29 2014, s. 27.

¹⁰⁶ WP29 2014, s. 32.

¹⁰⁷ WP29 2014, s. 38.

vähentämällä luottoriskejä, varmistamalla luotonhakijan maksukyvyyn säilyminen ja turvaamalla näin rahoitusmarkkinoiden makrovakautta. Tämä seikka kallistaa testiä rekisterinpitäjän etujen puolelle.

Tietosuojatyöryhmä on toisaalta jo vuonna 2013 ottanut kannan, jossa asiakkaan käyttäytymisen analysointi ja tulosten käyttäminen päätöksenteossa vaatisi lähes aina vapaaehtoisen ja yksiselitteisen suostumuksen. Esimerkkeinä käytettiin tällöin suoramarkkinointia ja kohdennettua mainontaa.¹⁰⁸

Lopputuloksena voidaan todeta, että GDPR:n perusteella luotonmyöntäjän oikeutettu etu voi mahdollistaa automaattisen tietojenkäsittelyn sen rajautuessa luotonhakijan taloudellisiin tietoihin. Sen sijaan perustetta ei voida soveltaa tätä laajempien tietojen käsittelyyn. Tällainen käsittely vaatii lähtökohtaisesti luotonhakijan suostumuksen. Tämä suppea tulkinta on perusteltua, kun huomioidaan asetuksen tavoitteen olevan *rekisteröidyn* henkilötietojen suojeleminen. Jatkan luottokelpoisuusarvioinnissa käsiteltävien tietojen laajuuden tarkastelua seuraavassa luvussa.

3.3 Luottokelpoisuusarvioinnissa sallitut tiedot ja tietolähteet

3.3.1 Johdanto

GDPR asettaa edellä todetusti yleisiä edellytyksiä luotonmyöntäjän tietojenkäsittelylle. Tietojenkäsittelyn hyväksyttävyyttä näyttää riippuvan myös arvioinnissa käsiteltävien tietojen luonteesta ja laajuudesta.¹⁰⁹ Arvioin tässä luvussa tarkemmin sitä, mitä tietoja luotonmyöntäjä voi hyödyntää automatisoidussa luotonmyöntämisessä. Arviointi kohdistuu yleisesti luottolaitossääntelyyn ja eri luottotyyppien sääntelyyn sekä luottotietosääntelyyn.

3.3.2 Luottolaitosdirektiivin ja luottolaitoslain luottoanalyysi

Luottolaitossääntely asettaa yleisen velvollisuuden luotonhakijan luottokelpoisuuden selvittämiseen. CRD:n 79 artiklaan perustuvassa LLL:n 9 §:ssä vaaditaan merkittävien luottolaitosten käyttävän IRB-menetelmää olennaisten luottoriskien arvioimiseen. Lisäksi keskeisen 10 §:n mukaan luotonmyöntäjän tulee perustua terveisiin ja selkeisiin perusteisiin.

---

¹⁰⁸ WP29 2013, s. 46.

¹⁰⁹ Edellä todetusti ei-taloudellisten tietojen käsittely luottokelpoisuusarvioinnissa näyttää olevan vastoin rekisteröidyn kohtuullisia odotuksia ja edellyttävän rekisteröidyn nimenomaista suostumusta.

FIVA:n tulkinnan mukaan LLL:n 10 §:stä seuraa, että luottopäätöksen on perustuttava *luottoanalyysiin*, joka antaa kattavan kuvan asiakkaan luottokelpoisuudesta. Luotonhakijan kyky vastata sitoumuksista tulee tutkia sekä taloudellisesta asemasta ja luottokelpoisuudesta hankkia riittävästi tietoa.¹¹⁰ Luottolaitosten tulee siis arvioida yksittäisten luotonottajien luottoriski.¹¹¹

FIVA:n tulkinnan mukaan luottopäätöksestä tulee ilmetä yksityiskohtaisesti päätöksen sisältö, kuten sen hylkäämisperusteet.¹¹² Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että hylätyn luottohakemuksen perusteita tulisi aina julkaista luotonhakijalle.¹¹³

3.3.3 Voimassa olevan kulutusluottodirektiivin luottokelpoisuusarviointi

CCD 1:n 8 artiklaan perustuvan KSL:n tärkeän 7:14 §:n mukaan *kuluttajan luottokelpoisuus* eli kyky täyttää luottosopimuksen velvoitteet tulee arvioida ennen luottosopimuksen tekemistä. Luottokelpoisuuden arviointi tulee tapahtua luotonhakijan tuloja ja muita *taloudellisia* olosuhteita koskevien tietojen avulla.¹¹⁴ Pykälän 1.4.2024 voimaan tulleen muutoksen jälkeen mainitaan nimenomaisesti näitä koskevat luottotietorekisteritiedot.¹¹⁵ Lainvalmistelumateriaalissa on lueteltu selvitettäväksi tiedoiksi esimerkiksi luotonhakijan tulot, menot, velat, varat, takausvastuut ja työsuhteen laatu.¹¹⁶ EUT:n mukaan luottokelpoisuusarvioinnin tavoitteena on suojata kuluttajia ylivelkaantumiselta ja vastuullistaa luotonmyöntäjiä, jotta luottoa ei myönnetä maksukyvyttömille.¹¹⁷

---

¹¹⁰ Finanssivalvonta 2018, s. 14.

¹¹¹ HE 39/2014 vp, s. 66.

¹¹² Finanssivalvonta 2018, s. 17–18.

¹¹³ Luottopäätöksen perusteet voivat olla esimerkiksi liikesalaisuuden alaisia, mikä voi estää luotonhakijaa saamasta tietoja. FINE 2023. Luottopäätöksen hylkääminen voi johtua myös esimerkiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annetun lain (rahanpesulaki, 444/2017) velvoitteista. Rahanpesulain 4:5 §:n mukaan luotonmyöntäjän on keskeytettävä tai kieltäydyttävä liiketoimesta eli luotonmyönnöstä, jos liiketoimi on epäilyttävä. Rahanpesulain 4:4 §:n perusteella luotonmyöntäjä ei saa paljastaa epäilyttävän liiketoimen selvittelyä sen kohteelle. Tämä tarkoittaa, että luotonhakijalla ei ole oikeutta saada tietoa myöskään rahanpesulain perusteella hylätyn luottopäätöksen perusteista.

¹¹⁴ EUT on todennut ratkaisussaan, että kansallisen tuomioistuimen tulee selvittää kuluttajaluotto-oikeudenkäynnissä viranpuolesta, onko kuluttajaluotonmyöntäjä rikkonut 8 artiklan velvollisuutta arvioida luottokelpoisuus. EUT C-679/18, kohta 24. Pankkilautakunnan ratkaisussa (FINE-023248) arvioitiin pankin tekemää luottokelpoisuusarviointia kokonaisuutena ja todettiin arvioinnin olevan riittävä, kun siinä oli huomioitu luotonhakijan kokonaisvelkatilanne.

¹¹⁵ Vuoden 2024 uudistus johtuu uudesta positiivisesta luottotietorekisteristä. Hallituksen esityksen mukaan kuluttajan luottokelpoisuuden arviointi ei voi enää perustua vain negatiiviseen maksuhäiriömerkintään vaan myös *muuta taloudellisia tietoja* tulee hankkia varsinkin positiivisesta luottotietorekisteristä. HE 22/2022 vp, s. 86.

¹¹⁶ HE 22/2022 vp, s. 86.

¹¹⁷ EUT C-755/22, kohdat 33–34.

KSL:n sanamuodon ja hallituksen esityksen perusteella on selvää, että kuluttajaluottojen luottokelpoisuuden arvioinnissa voidaan käyttää lähtökohtaisesti vain *taloudellisia olosuhteita koskevia tietoja*. Tiedot saadaan ”luottotietorekisteri- ja muiden tietojen perusteella”.

Oikeuskirjallisuuden mukaan suurin osa tiedoista saadaan luotonhakijan luottohakemuksesta. Entisaikaan arviointi on voinut perustua paikalliseen ihmistuntemukseen, mutta nykypäivänä esimerkiksi kuulopuheita ei voida käyttää arvioinnissa.¹¹⁸ Tietojen käytössä tulee huomioida myös GDPR:n sääntely, joka rajoittaa yleisesti henkilötietojen käsittelyä.

3.3.4 Uuden kuluttajaluottodirektiivin luottokelpoisuusarviointi

Vastaavaa sääntelyä sisältyy uuteen CCD 2 direktiiviin, joka ei ole vielä kirjoitushetkellä voimassa olevaa oikeutta. Direktiivin 18 ja 19 artiklat pohjautuvat CCD 1:n 8 artiklaan ja KSL:n 7:14 §:ään. CCD 2:n uusi 18 artikla edellyttää CCD 1:n tavoin luotonmyöntäjiltä kuluttajan luottokelpoisuuden arviointia perusteellisesti ja kuluttajan *edun mukaisesti*. Uutta sääntelyä verrattuna CCD 1:n edustaa myös jo nykyisin KSL:n 7:16 a §:stä löytyvä vaatimus, jossa luotto saadaan myöntää vain, kun luottokelpoisuuden arviointi osoittaa luotonhakijan todennäköisesti täyttävän velvoitteensa. Artikla 18.7 puolestaan edellyttää, että luottosopimusta ei voida muuttaa kuluttajan vahingoksi, jos luottokelpoisuuden arvioinnissa on tapahtunut virhe eikä kuluttaja ole antanut tahallisesti vääriä tietoja.¹¹⁹

Seuraavaksi 18.3 artiklan nojalla luottokelpoisuusarvioinnissa tulee huomioida taloudellista tilannetta koskevat *asiaankuuluvat ja tarkat tiedot*, joiden on oltava tarpeellisia ja oikeasuhteisia luottoon nähden. Uuden direktiivin sanamuoto ja johdantokappale 55 vahvistavat, että luottokelpoisuuden arviointiin tulee käyttää vain taloudellisia tietoja. Lisäksi sanavalinnat ”tarkat tiedot” ja ”todentaminen” osoittavat, että lainsäätäjät kiinnittää huomiota arvioinnissa käytetyn datan laatuun. Tämä on tärkeä vaatimus automatisoidulle päätöksenteolle, jonka tuotoksiin syötetyn- ja koulutusdatan laadulla on merkittävä vaikutus.

Artikla 18.3 sisältää myös uuden nimenomaisen kiellon. Sen mukaan luottokelpoisuusarvioinnissa käytettävät tiedot *eivät saa sisältää* GDPR:n 9.1 artiklan erityisiä

---

¹¹⁸ Wuolijoki 2022, s. 159.

¹¹⁹ Arvioinnissa tapahtuva virhe voisi olla käsillä, jos luotto myönnetään virheellisesti automaattisella luottopäätöksellä. Sanamuodon mukaisesti tulkittaessa artikla koskee ”luottosopimuksen” muuttamista. Mikäli luotonantaja huomaa virheen luottokelpoisuuden automaattisessa arvioinnissa ennen sopimuksen tekemistä, voitaisiin luottohakemus vielä evätä.

tietoryhmiä.¹²⁰ Tiedot on hankittava asiaankuuluvista sisäisistä tai ulkoisista lähteistä, myös kuluttajalta, ja tarvittaessa tietokannasta. Sosiaalisia verkostoja ei pidetä ulkoisina lähteinä. Artikla 19.5 sisältää toisen uuden kiellon. Luotonmyöntäjä *ei saa käsitellä* GDPR:n erityisiä tietoryhmiä, eikä sosiaalisista verkostoista käsiteltyjä henkilötietoja, jotka voivat sisältyä edellisiin tietokantoihin.

Uusien kieltojen sanamuodonmukainen tulkinta on yksiselitteinen. Erityisiä tietoryhmiä eli arkaluontoisia henkilötietoja ei voida pääsääntöisesti käyttää kuluttajan luottokelpoisuuden arvioinnissa. Poikkeuksen tähän muodostavat välttämättömät taloudelliset tiedot. Toiseksi kiellettyä on käyttää sosiaalisista verkoista käsiteltyjä henkilötietoja, mikä tarkoittaa luonnollisen kielen mukaisesti sosiaalisen median tietoja. Nämä kiellot ja lainsäätäjän tarkoitus osoittavat, että luottokelpoisuuden arvioinnissa sallitaan käyttää henkilötiedoista vain välttämättömiä taloudellisia tietoja.¹²¹ Uuden sääntelyn voi nähdä täten tiukentuneen ja huomioivan paremmin GDPR:n vaatimukset.

3.3.5 Asuntoluottodirektiivin ja KSL:n 7 a luvun mukainen luottokelpoisuusarviointi

Asuntoluottodirektiivin artiklassa 18 on säädetty luottokelpoisuuden arvioinnista. Vastaava säännös on implementoituna KSL:n 7a:11 §:n. Pykälän mukaan luottokelpoisuus tulee arvioida huolellisesti taloudellisia olosuhteita koskevien tarpeellisten, riittävien ja oikeasuhtaisten tietojen avulla. Sääntely on sen sanamuodon mukaan tulkittuna tarkempaa kuin CCD 1:ssä.

Arvioinnissa käytettävien tietojen osalta päädytään samaan tilanteeseen kuin CCD 2:n 18.3 artiklassa. Arvioinnissa tulee käyttää tarpeellisia *taloudellisia tietoja*. Asuntoluottodirektiivi ei kuitenkaan sisällä CCD 2:n tavoin kieltoa käyttää GDPR:n erityisiä tietoryhmiä tai sosiaalisista verkostoista saatua tietoa. Näin ollen asuntoluottodirektiivin sääntely mahdollistaisi CCD 2 laajempien tietojen käytön. Toisaalta GDPR:n sääntely rajoittaa myös asuntoluototuksessa tehtävää tietojenkäsittelyä.

---

¹²⁰ GDPR:n 9 artiklan mukaan *erityisiä henkilötietoryhmiä* ovat esimerkiksi rotu, etnisuus, poliittinen mielipide, uskonto, ammattiliittotoiminta, biometriset tunnistustiedot, terveystiedot ja seksuaalinen suuntautuminen. Artiklassa 9 *kielletään* erityisten henkilötietoryhmien käsittely. Käsittely on mahdollista tietyin poikkeuksin, kuten rekisteröidyn *nimenomaisella* suostumuksella. Suostumus ei kuitenkaan päde, jos muualla unionin oikeudessa on säädetty, että kieltoa ei voida kumota suostumuksella. Tässä tapauksessa CCD 2:n sanamuoto ”eivät saa sisältää erityisiä tietoryhmiä” on hyvin yksiselitteinen ja viittaa siihen, että kyseisten tietojen käyttöä ei voida oikeuttaa edes 2 momentin tarkoittamalla suostumuksella.

¹²¹ Euroopan komissio 2021b, s. 11.

3.3.6 Luottotietolaki

Luottotietoja käsitteleviin luotonmyöntäjiin sovelletaan myös luottotietolain 6 §:ä. Siinä säädetään, että *luottotietona* saa käyttää vain luotettavista lähteistä saatuja tietoja, jotka ovat tarpeellisia ja asianmukaisia maksukyvyyn tai -halukkuuden kuvaamiseen.¹²² Tiedot on hankittava 1) arvioitavalta itseltään; 2) luottotietorekisteristä tai 3) yleistä käyttöä varten olevista viranomaisrekistereistä. Lisäksi *luotonmyöntäjä* saa hyödyntää 4) asiakasrekisterinsä tietoja, jotka on saatu asiakassuhteen aikana asiakkaan taloudellisesta tilasta. Pykälä on merkittävä, koska siinä asetetaan yleiset rajat luotonmyönnössä käytettäville tiedoille ja niiden tietolähteille riippumatta luottotyypistä.

Luottotietotoiminnan harjoittajien osalta keskeinen säädös on myös lain 16 §. Sen ensimmäisen momentin mukaan luottokelpoisuusarvioinnissa saa käyttää vain luottotietorekisterin välttämättömiä yksilöintitietoja ja tietoja toimintakelpoisuudesta sekä erilaisista maksuhäiriöistä. Hallituksen esityksen mukaan tämä tarkoittaa, että luottokelpoisuuden arvioinnissa ei saisi hyödyntää esimerkiksi ikää tai sukupuolta.¹²³

3.4 Yhdenvertaisuussäätely ja luotonhakijoiden erottelu

3.4.1 Yhdenvertaisuussäätelyn lähtökohdat

Olen edellä esittänyt, että luotonmyöntäjä tarvitsee luottokelpoisuusarvioinnin tietojenkäsittelyyn GDPR:n mukaisen perusteen ja, että luottokelpoisuusarviointi tulee lähtökohtaisesti tehdä taloudellisten tietojen perusteella. Tietojenkäsittelyn lainmukaisuuden ohella luotonmyöntäjän tulee varmistua myös siitä, että luottoprosessissa käsiteltävät tiedot ja niiden avulla syntyvä luottopäätös ovat yhdenvertaisuuslain mukaisia eivätkä johda luotonhakijoiden syrjivään erotteluun.

Teeman osalta keskeiseksi YVL:n oikeusnormiksi nousee 8.1 §, joka sisältää yleisen *syrjintäkiellon*. Sen mukaan ketään ei saa syrjiä henkilöön liittyvän syyn perusteella.¹²⁴

Lainvalmistelumateriaalin perusteella syrjinnän ei tarvitse olla tarkoituksellista eli määritelmä

---

¹²² Luottoriskin monimutkaisuuden vuoksi luotonmyönnössä voidaan tarvita laajasti erilaista tietoa, jolloin vaatimus tietojen ”tarpeellisuudesta ja asianmukaisuudesta” ei välttämättä supista tietojen käyttöä. Wuolijoki 2022, s. 162.

¹²³ HE 109/2021 vp, s. 54. Tällainen toiminta on ollut aiemmin käytössä tilastollisissa menettelyissä. HE 241/2006 vp, s. 39.

¹²⁴ Pykälässä lueteltuja syrjintäperusteita ovat esimerkiksi ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ay-toiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalisuus tai *muu syy*.

voi täytyä, vaikka toimija itse katsoo noudattavansa lakia.¹²⁵ Syrjintäperusteiden lista on avoin eli syrjintä voi perustua lukuisiin erilaisiin syihin.

YVL:n 10 §:n klassisen syrjinnän määritelmän mukaan *välitöntä syrjintää* on kohdella ihmistä henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin toista vastaavassa tilanteessa. Luotonmyönnön automatisoinnissa keskeisin rooli on kuitenkin *välillisellä syrjinnällä*.¹²⁶ Se tarkoittaa lain 13 §:n mukaan näennäisesti yhdenvertaista kohtelua, joka kuitenkin saattaa ihmisen muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvällä syyllä. Kohtelun tulee aiheuttaa haittaa, kuten palvelun epääminen.¹²⁷ Luotonmyönnössä tämä voisi tarkoittaa kielletyllä perusteella hylättyä luottopäätöstä.

Syrjinnän kieltö ei ole kuitenkaan kategorinen. YVL:n 11 §:n mukaan erilainen kohtelu *ei ole syrjintää*, jos kohtelu perustuu *lakiin* ja sillä on *hyväksyttävä tavoite ja oikeasuhtaiset keinot* sen saavuttamiseksi.¹²⁸ Lisäksi kohtelu on sallittua, vaikka se ei perustuisi lakiin, jos sen tavoite on perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta hyväksytty ja oikeasuhtainen. Luotonmyönnössä hyväksytty erilainen kohtelu perustuu yleensä siihen, että luottoa ei myönnetä henkilölle, joka ei pysty suoriutumaan luoton takaisinmaksusta heikon luottokelpoisuuden vuoksi. Käytännössä luottokelpoisuusarvioinnin tulos johtaa tällöin luotonhakijoiden erotteluun.

3.5 Tekoäly ja algoritminen syrjintä

Algoritmisessa syrjinnässä tekoälyjärjestelmän algoritmi tekee systemaattisesti päätöksiä, jotka asettavat tietyn ihmisryhmän epäsuotuisampaan asemaan, ja päätöksenteko *perustuu* YVL:n 8 §:n kiellettyihin syrjintäperusteisiin. Algoritmi voi myös aiheuttaa YVL 11 §:n mukaan *sallittua systemaattisesti erilaista kohtelua* tai *moraalisesti erilaista kohtelua*. Se ei ole suoraan kiellettyä YVL:n 8 §:ssä, mutta voi olla moraalisesti epäilyttävää.¹²⁹

Tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu neljä erilaista algoritmisen syrjinnän syytä. Ensinnäkin tekoälyn ja koneoppimisen toiminta perustuu *opetusdatalle*. Data ei ole todellisuus. Se on ihmisen keräämää ja voi uudistaa olemassa olevia syrjiviä rakenteita tai

¹²⁵ HE 19/2014 vp. s. 71.

¹²⁶ Langenbucher 2020, s. 550.

¹²⁷ Anttila – Ojanen 2019, s. 198.

¹²⁸ Esimerkkinä hyväksytystä erilaisesta kohtelusta voidaan mainita alkoholilainsäädännön ikärajat. Ikärajat perustuvat lakiin ja niillä on hyväksyttävä tavoite edistää nuorten terveyttä.

¹²⁹ Ojanen ym. 2022, s. 14.

sisältää muita vinoumia, kuten olla epäedustava otos populaatiosta, johon mallia käytetään. Luotonmyönnön tapauksessa opetusdata voi koostua esimerkiksi henkilöistä, joille *on aiemmin myönnetty* luotto, koska muiden osalta luoton takaisinmaksukyvyistä ei saada tietoa. Tällöin tekoäly voi ylläpitää syrjivää rakennetta ja hylätä luottohakemuksen esimerkiksi vähemmistöön kuulualta henkilöltä, koska ryhmään kuuluville ei ole aiemminkaan myönnetty luottoa yhtä usein.¹³⁰

Vähemmistöihin kuuluvien ihmisten aikaisemmat luottoehdot ovat myös voineet olla pelkästään vähemmistöön kuulumisen vuoksi epäedullisempia. Esimerkiksi 15 % korko normaalin 5 % sijasta vaikeuttaa lainan takaisinmaksua ja johtaa yleisemmin maksuvaikeuksiin. Tätä dataa saatetaan kuitenkin pitää neutraalina ja käyttää luotonmyönnön automatisoinnissa, jolloin syrjivä menettely jatkuu. Automatisoidusta luottopäätöksestä voi tulla myös itseään toteuttava ennuste. Maksukyvyttömyyden todennäköisyys kasvaa luotonhakijoilla, joille luotto myönnetään korkeammilla koroilla heikomman riskiarvioinnin jälkeen.¹³¹

Toiseksi ihminen suunnittelee algoritmin ja tekee suunnittelussa erilaisia valintoja esimerkiksi funktioiden ja parametrien osalta.¹³² Ihmisten arvot ja vinoumat ovat tällöin sisäänrakennettuna tekoälyn kaikissa kehitysvaiheissa.¹³³ Nämä vinoumat ja valinnat voivat aiheuttaa siten neutraalikin opetusdatan perusteella syrjiviä tuloksia.¹³⁴

Toisaalta vinoutuneiden estimaattien käyttö ei ole aina huono asia, koska ne voivat myös parantaa datan luotettavuutta. Varsinkin pienten otosten ongelma on, että dataan sisältyvät poikkeavat havainnot voivat aiheuttaa korkeamman varianssin eli hajonnan havaintojen keskiarvosta. Tätä pienten otosten varianssia voidaan pienentää valitsemalla vinoutuneet estimaatit, joilla vältetään mallin ylisovittaminen poikkeaviin havaintoihin.¹³⁵

---

¹³⁰ Mitchell ym. 2020, s. 3; s. 4. Oikeuskirjallisuudessa on ehdotettu, että opetusdata koostuisi niistä, jotka ovat objektiivisesti mahdollisesti kiinnostuneita luottihakemisesta eli käytännössä lähes koko väestöä. Langenbucher 2020, s. 551.

¹³¹ Pasquale 2015, s. 41.

¹³² ”*Miksi rakentaisit ja käyttäisit kallista algoritmia, jos et voi tehdä siitä vinoutunutta eduksesi?*” Kysymyksellä viitataan tapaukseen, jossa American Airlinesin toimitusjohtaja myönsi USA:n kongressissa vuonna 1984, että yhtiön automatisoitu lentohakupalvelu SABRE sisälsi tarkoituksellisen vinouman yhtiön eduksi. Sandvig ym. 2014, s. 2.

¹³³ Pasquale 2015, s. 35.

¹³⁴ Mitchell ym. 2020, s. 5.

¹³⁵ Danks – London, 2017, s. 3.

Kolmanneksi algoritminen syrjintä voi olla välillistä eli aiheutua tekoälyn yhdistäessä neutraalia, mutta syrjintäperusteisiin liittyvää dataa. Esimerkiksi neutraalilta kuulostava tieto postinumerosta voi johtaa syrjintään, jos se korreloi tietyillä alueilla elävien sosioekonomisen taustan kanssa.¹³⁶

Välilliseen syrjintään liittyy YVL:n 8 §:ssä kielletty epäsuotuisan kohtelun muoto eli *etninen profilointi*. Perinteinen esimerkki tästä on lainvalvontatilanne, jossa henkilöön kohdistetaan toimenpiteitä vain henkilön etnisten piirteiden ja stereotyyppisen oletuksen vuoksi. Tällöin vaikkapa tarkastetaan ihmisen henkilöllisyys pelkästään ulkomaalaisten piirteiden vuoksi ilman muuta perustetta.¹³⁷ Etniseen profilointiin liittyy myös automatisoitu profilointi.¹³⁸ Siinä arvioidaan henkilön tulevaa toimintaa henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella. Automatisoitu profilointi voi usein perustua oletuksiin tietyn ihmisryhmän tilastollisesta toiminnasta. Tällöin lähestytään etnistä profilointia, jos arvioinnin tulos perustuu ihmisen luokitteluun ja tiettyyn ryhmään samaistamiseen ilman yksilöllistä arviointia.

Neljänneksi algoritminen syrjintä voi aiheutua tekoälyjärjestelmän käytön aikana. Tämä voi johtua vaikkapa ihmisen käyttövirheestä, järjestelmän käyttämisestä suunnitellusta poikkeavassa ympäristössä tai kyberhyökkäyksestä.¹³⁹ *Tekoälyavusteisessa päätöksenteossa* lopullisen päätöksen tekevän ihmisen toiminta (*human in the loop*), kuten tuotoksen tulkinta, voi osaltaan johtaa syrjintään.¹⁴⁰

Syrjintä on tekoälyn kontekstissa erityisen haastavaa, koska sen havaitseminen voi olla käyttäjälle vaikeaa järjestelmän monimutkaisuuden ja läpinäkymättömyyden vuoksi.¹⁴¹ Lisäksi tutkimuskirjallisuuden mukaan syrjintää aiheuttavat vinoumat voivat syntyä tekoälyjärjestelmän arvoketjujen eri osien yhteisvaikutuksesta. Näin syrjinnän tai vinouman havaitseminen yksittäisen tekoälynosan, kuten harjoitusdatan perusteella voi olla vaikeaa.¹⁴²

Luotonhakijan voi olla vaikeaa esimerkiksi hakea muutosta tai esittää näyttöä tekoälyn aiheuttamasta syrjivästä luottopäätösestä. Tämä on jännitteistä tehokkaan oikeussuojan perusoikeuden kanssa. Ongelmaa voidaan helpottaa automatisoidun päätöksenteon

---

¹³⁶ Ojanen ym. 2022, s. 17.

¹³⁷ Anttila – Ojanen 2019, s. 203.

¹³⁸ GDPR:n 22 artiklan mukainen profilointi määritellään tarkemmin luvussa 4.2.

¹³⁹ Ojanen ym. 2022, s. 19.

¹⁴⁰ Danks – London, 2017, s. 4.

¹⁴¹ Ojanen ym. 2022, s. 18.

¹⁴² Ojanen ym. 2022, s. 55.

läpinäkyvyyden lisäämisellä.¹⁴³ Läpinäkymättömyys ei kuitenkaan itsessään aiheuta syrjivää päätöstä, vaikkakin haittaa sen havaitsemista.

Tutkimuskirjallisuudessa on ehdotettu ratkaisuksi opetusdatan laadunarviointia, algoritmien auditointia, läpinäkyvyyttä ja lainsäädäntöä. Toisaalta myös näihin keinoihin sisältyy omia haasteita.¹⁴⁴ Eräs näkökulma on, että luotonmyönnössä algoritmisen syrjintä kohdistuu usein heikompiin ryhmiin. Toisaalta taas luotonmyönnön automatisointi voi auttaa heikommassa asemassa olevia pääsemään rahoitusmarkkinoille tarkemman luottokelpoisuusarvioinnin kautta. Tällöin haittana ovat laaja tietojenkäsittely ja kasvanut syrjinnän riski.¹⁴⁵

Lopuksi voidaan todeta, että automatisoituun luotonmyöntöön liittyy riski sekä vinoumista että algoritmisesta syrjinnästä. Vinoumat eivät kuitenkaan aina ole negatiivisia, vaan ne voivat jopa parantaa tekoälyn toimintaa.¹⁴⁶ Algoritmisen syrjintä, jossa luottopäätös perustuu suoraan tai epäsuorasti YVL:n 8 §:n syrjintäperusteeseen, on kuitenkin kiellettyä.

3.5.1 Vakavaraisuusasetus ja luottoluokittelu

Yhdenvertaisuussäätelyn jälkeen on syytä käsitellä luotonmyöntäjään sovellettavaa vakavaraisuussäätelyä. Käsittelyn päämääränä on tunnistaa vakavaraisuussäätelyssä luotonmyöntäjälle asetettavia velvoitteita, jotka voivat olla jännitteisiä yhdenvertaisuussäätelyn kanssa. Aloitan käsittelyn CRR:n tarkoituksesta eli luotonmyöntäjien vakavaraisuutta uhkaavan luottoriskin hallinnasta.

FIVA:n mukaan *luottoriski* tarkoittaa riskiä taloudellisesta tappiosta, joka aiheutuu rahoitusinstrumentin¹⁴⁷ sopimusosapuolen tullessa kyvyttömäksi suoriutua velvoitteestaan. Luottosopimus on yleisin luottoriskin kohde, mutta myös muut rahoitusinstrumentit, kuten joukkovelkakirjalainat voivat aiheuttaa luottoriskiä.¹⁴⁸ Luottolaitoslain 9:1 §:n mukaan luottolaitoksella tulee olla jatkuvasti riittävästi omia varoja, joilla se voi kattaa siihen kohdistuvat riskit. Luottolaitoksella tulee olla terveet, kattavat ja tehokkaat menettelytavat ja strategiat sisäisen pääoman määrän ja laadun arviointiin, seurantaan ja ylläpitoon. Pääoman

---

¹⁴³ Esimerkkinä voidaan mainita GDPR:n 13.2 f ja 14.2 g sekä CCD 2:n 18 artikloiden vaatimus toimittaa tietoja käsittelyn logiikasta.

¹⁴⁴ Ojanen ym. 2022, s. 70.

¹⁴⁵ Mhlanga 2021, s. 14.

¹⁴⁶ Danks – London, 2017, s. 6.

¹⁴⁷ Rahoitusväline on asetuksen artiklan 4 mukaan muun muassa sopimus, joka synnyttää toiselle osapuolelle rahoitusvaroihin kuuluvan erän ja toiselle rahoitusvelan.

¹⁴⁸ Finanssivalvonta 2018, s. 5.

riittävyden kannalta keskeistä on juuri *luottoriskin* hallinta ja valvonta.¹⁴⁹ Kansainvälisen järjestelypankin Basel-sääntely lähteekin riskipohjaisesta lähestymistavasta, jossa luottolaitoksen tulee huomioida *luotonottajakohtainen* luottoriski pääomavaatimuksissaan.¹⁵⁰

Viljasen mukaan luottoriskin hallinta on perinteisesti haastavampaa kuin arvopaperien kaupankäyntiriskien hallinta. Arvopaperimarkkinat, kuten osake- ja joukkovelkakirjamarkkinat tuottavat jatkuvasti hintatietoa, jonka perusteella sijoittajat voivat arvioida riskejä. Luottosopimuksien voimassaoloaikana samanlaista tietoa ei välttämättä ole saatavilla. Luoton arvoon vaikuttavaa luotonottajan maksukyvyttömyystodennäköisyyttä on vaikeampi ennakoida ja luotonmyöntäjä saattaa saada sen muutoksesta tietoa vasta, kun luoton lyhentäminen keskeytyy.¹⁵¹

Luottolaitokset käyttävät luottoriskin laskentaan luottoriskimallinnusta. Käytettävä menetelmä on joko sisäisten luottoluokitusten menetelmä eli *IRB-menetelmä* tai *standardimenetelmä* eli SA-menetelmä. Edistyneemmän IRB-menetelmän ideana on, että luottolaitos voi käyttää omia sisäisiä estimaattejaan riskeistä, kun se määrittää vastuidensa pääomavaatimuksia. Tärkein riskikomponentti on luotonottajan *maksukyvyttömyyden todennäköisyys (PD)*.¹⁵²

PD on arvio siitä, kuinka moni tiettyyn velallisuusluokkaan kuuluvasta luotonottajasta jättää velvoitteensa suorittamatta eli tulee maksukyvyttömäksi. Todennäköisyys voidaan muodostaa esimerkiksi tietyn ajanjakson aikana tehtyjen luottosopimusten arvonalennuskirjausten perusteella. PD:n ja muiden oletusten, kuten taloustilanteen ja luotonottajan olosuhteiden myötä voidaan arvioida koko luottoportfolion keskimääräisten tappioiden todennäköisyys.¹⁵³

CRR:n IRB-menetelmää koskevat vaatimukset ovat esimerkki siitä, mitä asioita luottoriskimallinnuksessa tulee huomioida. Sääntely osoittaa omalta osaltaan sen, mitä metodeja ja tietoja automatisoidussa luotonmyöntöprosessissa voidaan käyttää.

---

¹⁴⁹ Finanssivalvonta 2018, s. 10.

¹⁵⁰ Gopalakrishnana ym. 2021, s. 19.

¹⁵¹ Viljanen 2015, s. 73.

¹⁵² Kansainvälinen järjestelypankki 2024, s. 1.

¹⁵³ Viljanen 2015, s. 111; s. 113.

Varsinainen *luottoluokittelu*¹⁵⁴ alkaa CRR:n artiklan 171 mukaan kriteereistä, joiden mukaisesti samanlaisen riskiprofiilin vastapuolet ja sopimukset sijoitetaan samaan luokkaan. Kriteerien tulee olla johdonmukaisia luottolaitoksen luotonanto-ohjeistuksen kanssa. Luokittelussa tulee huomioida kaikki merkitykselliset ja ajantasaiset tiedot. Käytännössä artiklan 172 mukaan jokainen erillinen oikeushenkilö ja vähittäisvastuu on luokiteltava osana luotonmyöntämisprosessia.

3.5.2 Tilastolliset menetelmät luottokelpoisuusarvioinnissa

Edellä käsiteltyjen säädösten osalta voidaan vielä tehdä huomioita tilastollisten menetelmien käytön sallittavuudesta luottokelpoisuusarvioinnissa.

Vakavaraisuusasetuksen mukainen luotonhakijoiden luottoluokittelu edellyttää CRR:n 171 artiklan mukaan ulkopuolisen luottoluokituksen lisäksi myös muiden tietojen huomioimisen. Samoin CRD:n 79 artiklaan perustuvassa LLL:n 10 §:ssä säädetään luottoriskin arvioinnin osalta, että arviointi ei voi perustua yksinomaan ulkopuoliseen luottoluokitukseen. CRD:n johdantokappaleessa 75 on täsmennetty, että luotonmyönnössä tulisi hyödyntää asiakassuhteesta saatuja tietoja, jolloin huolellisuusvelvollisuus sekä riskinarviointi ovat laadukkaampia kuin vakiotietoja ja luottopisteytystä käytettäessä. Sanamuoto 10 §:ssä ja lainsäätäjän tarkoitus johdannossa osoittavat, että luottoriskin arviointi ei voi jäädä pelkästään ulkopuolisen tilastollisen luottoluokituksen varaan.

CCD 1:n implementoimeen KSL:n 7:14 §:n hallituksen esityksen mukaan luottokelpoisuusarviointiin voi jatkossakin käyttää *tilastollisia menetelmiä*, jos ne ovat lainsäädännön mukaisia.¹⁵⁵ Tällaisen menetelmän käyttö ei ole kuitenkaan *yksinomaan* riittävää.¹⁵⁶ Lainsäätäjä on toisaalta hyväksynyt tilastollisten menetelmien käytön myös luottotietolain koskevassa hallituksen esityksessä ja pitänyt sitä tasapuolisena kuluttajia kohtaan.¹⁵⁷

Keskeistä tilastollisten menetelmien käytössä vaikuttaakin olevan se, että ne ovat sallittuja, mutta luottokelpoisuusarviointi ei voi perustua *yksinomaan* tilastolliseen arviointiin. Myös

---

¹⁵⁴ CRR:n 142 artiklan mukaan *luottoluokittelu* tarkoittaa menetelmiä, prosesseja, valvontaa, tietojen keruuta ja tietoteknisiäjärjestelmiä, joilla tuetaan luottoriskin arviointia, vastuiden luokittamista luokkiin sekä vastuulle kehitettyjen maksukyvyttömyys- ja tappioestimaattien määrittelyä.

¹⁵⁵ HE 22/2022 vp, s. 86.

¹⁵⁶ HE 78/2012 vp, s. 18–19.

¹⁵⁷ HE 241/2006 vp, s.12.

seuraavaksi käsiteltävässä YVTltk:n Svea Ekonomi -ratkaisussa yhdenvertaisuusvaltuutettu ja YVTltk katsoivat ongelmalliseksi sen, että "tilastolliset näkökulmat vaikuttivat luottopäätökseen enemmän kuin hakijan yksilöllinen taloustilanne."

3.5.3 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisu Svea Ekonomi AB:n tapauksessa

Analysoin seuraavaksi yhtä ainoista automatisoidun luotonmyönnön tietojenkäsittelyä ja syrjintää koskevaa juridista ratkaisua, joka nostaa esiin YVL:n 11 §:n poikkeuksen problematiikkaa. Kyseessä on yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaitakunnan vuonna 2018 antama ratkaisu Svea Ekonomin automatisoidusta luotonmyönnöstä.¹⁵⁸

Tapauksessa A oli ostanut talotarvikkeita verkkokaupasta ja hakenut ostoksien rahoittamiseksi luottoa, jonka Svea Ekonomi AB (luotonmyöntäjä) kieltäytyi myöntämästä. Luotonmyöntäjä ei kertonut A:lle syytä kielteiselle luottopäätökselle.

Luotonmyöntäjä ei ollut selvittänyt A:n tulo- tai varallisuustietoja lukuun ottamatta sitä, että A:lla ei ollut maksuhäiriömerkintää. Päätös perustui sen sijaan varsinkin kolmannen toimijan laatimaan automatisoituun luottopisteytykseen. Yhtiön luotonannonperiaatteiden mukaan luottokelpoisuuden arvioinnissa oli huomioitu A:n asuinpaikka, sukupuoli, äidinkieli ja ikä. Luottokelpoisuus pisteytettiin sitä heikommaksi mitä enemmän *muilla samaan ryhmään kuuluvilla* oli maksuhäiriöitä. Luotto olisi myönnetty esimerkiksi, jos luotonhakija olisi ollut ruotsinkielinen ja naispuolinen.¹⁵⁹

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että luotonmyöntäjä ei ollut KSL:n 7 luvun edellyttämällä tavalla arvioinut luotonhakijan luottokelpoisuutta *yksilöllisesti tulo- ja taloustietojen* perusteella. Maksuhäiriömerkinnän puuttuminen ei antanut tietoa hakijan tuloista. Tilastolliset näkökulmat vaikuttivat luottopäätökseen enemmän kuin hakijan yksilöllinen taloustilanne. Näin ollen luotonmyöntäjä oli tehnyt päätöksen YVL:n 8 §:n syrjintäperustein profiloidun ryhmään kuulumisen perusteella.

Luotonmyöntäjä puolestaan vastasi, että sen liiketoiminnan tarkoituksena on välttää luottotappioita ja myös lainsäädännössä edellytetään luottokelpoisuuden arviointia. Sen

---

¹⁵⁸ Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisu YVTltk 216/2017 annettu 21.3.2018. YVTltk on valtioneuvoston riippumaton oikeusturvaelin, joka valvoo muun muassa YVL:n noudattamista yksityisessä toiminnassa. Se voi kieltää jatkamasta tai uusimasta syrjintää sakon uhalla, mutta ei määrätä korvauksia. YVTltk 2023.

¹⁵⁹ Tässä tapauksessa syrjintä oli välitöntä ja kohdistui valtaväestöön kuuluvaan henkilöön. Erityisen alttiita syrjinnälle ovat kuitenkin vähemmistöryhmiin kuuluvat henkilöt. Oikeusministeriö 2024. Tämä herättää pohtimaan mahdollista vaikeammin tunnistettavaa epäsuoraa syrjintää ja sen yleisyyttä esimerkiksi vähemmistöjen kohdalla.

mukaan luottopisteytys muodosti yksilöllisen arvion luotonhakijasta. Luotonmyöntäjä viittasi myös luottotietolain valmistelumateriaaliin, jossa lainsäätävä on hyväksynyt tilastollisten menetelmien käytön ja pitänyt sitä tasapuolisena kuluttajia kohtaan. Tämän vuoksi tilanteeseen soveltui luotonmyöntäjän mukaan YVL:n 11 §:n poikkeus sallitusta erilaisesta kohtelusta, eikä kyse ollut syrjinnästä.

YVTltk arvio ratkaisussaan aluksi, että A oli kielteisen luottopäätöksen yhteydessä joutunut *epäsuotuisampaan asemaan* kiellettyihin syrjintäperusteisiin pohjautuneen luottokelpoisuuden arvioinnin vuoksi. Toisaalta lautakunta totesi, että luotonantoa suojaa omaisuudensuoja, eikä yksityisellä luotonmyöntäjällä ole sopimuspakkoa myöntää luottoa. Yleisölle palveluja tarjottaessa ei kuitenkaan voida poiketa yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellosta. Vaikka luotonmyöntäjällä ei ole velvollisuutta myöntää luottoa, ei se synnytä oikeutta lain vastaiseen oikeustoimeen ja tämän vuoksi tilanteessa syntyi *syrjintäoletama*.¹⁶⁰

YVTltk:n mukaan luottokelpoisuuden selvittäminen perustuu kyllä lakiin ja sillä on hyväksyttävä tavoite. Luotonantaja ei ole kuitenkaan huomionnut luottokelpoisuuden arvioinnissa KSL:n vaatimusta *taloudellisten* tietojen selvittämisestä.¹⁶¹ KSL:n esitöiden mukaan luottokelpoisuuden arviointi ei voi perustua yksin tilastollisiin menetelmiin. Lautakunta totesi, että yksilöllisten tietojen sivuuttaminen ei ole YVL:n 11 §:n mukaisesti oikeasuhtaista, eikä siten sallittua poikkeuksena. Lisäksi arviointi on perustunut muiden henkilöiden tilastollisista tiedoista ja maksuhäiriöistä tehtyihin oletuksiin A:n luottokelpoisuudesta. Arviointi on perustunut olennaisin osin YVL:n 8 §:ssä kiellettyihin *syrjintäperusteisiin*. Luotonmyöntäjän vetoama taloudellinen syy ei ole peruste, joka oikeuttaisi epäsuotuisampaan kohteluun. Täten luotonmyöntäjän menettely on ollut kiellettyä, välitöntä ja moniperusteista syrjintää.

Oikeuskirjallisuuden perusteella ratkaisussa keskeistä oli, että A:n *yksilöllisen taloudellisen* tilanteen selvittäminen sivuutettiin, ja sen sijaan päätös perustui *tilastolliseen profilointiin*.¹⁶² Myös tietosuojavaltuutetun päätöksessä todettiin, että ikä ei ole luottotietolain mukaan hyväksyttävä arviointiperuste, eikä se kuvaa henkilön taloudellista asemaa.¹⁶³

---

¹⁶⁰ YVTltk 216/2017, s. 11.

¹⁶¹ YVTltk 216/2017, s. 13.

¹⁶² Anttila – Ojanen 2019, s. 204.

¹⁶³ Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2019.

Edellä kuvatut päätökset vahvistavat ensinnäkin, että yksityisen luotonmyöntäjän ei ole pakko myöntää luottoa, mutta luottopäätöstä ei voi hylätä syrjintäkiellon vastaisesti. Luottopäätös voidaan hylätä luotonhakijan heikon taloustilanteen takia, mutta ei esimerkiksi iän vuoksi. Toiseksi luotonmyöntäjä ei voi perustaa arviota olennaisesti tilastolliseen profilointiin, jossa tehdään oletuksia muiden henkilöiden perusteella. Arviointi tai päätös tulee perustua pääosin luotonhakijan *yksilölliseen taloustilanteeseen*. Kolmanneksi automatisoitujen luottopäätösten tulee täyttää myös soveltuvat GDPR:n vaatimukset, kuten velvollisuus antaa merkitykselliset tiedot automatisoidusta päätöksestä. Esimerkiksi tässä tapauksessa luotonmyöntäjä ei ollut antanut A:lle tietoja käsittelystä.¹⁶⁴

3.5.4 Johtopäätökset

Vakavaraisuussäätely edellyttää luotonmyöntäjiä luokittelemaan eli erottelemaan luotonottajat heidän luottoluokituksensa perusteella. Tällä ylläpidetään rahoitusmarkkinoiden vakautta ja estetään liiallinen luotonmyöntö, kun heikon luottoluokituksen vastuita pyritään välttämään.

Toisaalta luottoriskilaskentaan perustuva luottoluokittelu voi ylläpitää eri luotonhakijaryhmien välisiä historiallisia ja syrjiviä eroja. Tekoälyautomatisointi lisää entisestään luottoluokittelun kykyä erotella luotonhakijoita, jolloin yhdenvertaisen luottokelpoisuusarvioinnin merkitys kasvaa. Vaikka algoritmilta kielletään tietyn syrjintäperusteen käyttö, se voi löytää siihen korreloivia muita tietoja, joiden perusteella järjestelmä jatkaa olemassa olevaa erottelua. Tämä voi tapahtua vieläpä CRR:n vaatimana.¹⁶⁵

Automatisoidun luotonmyöntämisen tapauksessa syrjivä luottopäätös voi tarkoittaa joko YVL:n 8 §:n syrjintäperusteella hylättyä luottopäätöstä tai luoton myöntämistä syrjivällä korkokustannuksella tietyille ryhmälle.¹⁶⁶ Jälkimmäinen tilanne on ongelmallinen, koska luotonmyöntäjän liiketoiminnan hyväksytyt tavoitteet on tehdä voittoa korkokatteella. Luotonhakijoiden luottoluokittelusta seuraa, että korkokustannusten kuuluukin erota

---

¹⁶⁴ GDPR tuli sovellettavaksi vasta luottopäätöksen antamisen jälkeen vuonna 2018, joten asiassa ei ole kyse GDPR:n rikkomisesta. Kts. luku 4.2.

¹⁶⁵ Langenbacher 2020, s. 547-548; Gillis 2022, s. 78.

¹⁶⁶ Luotonmyöntämisen potentiaalisia syrjintätilanteita ja niiden taustoja on arvioitu edellä tässä luvussa.

asiakkaiden välillä niiden riskin perusteella.¹⁶⁷ Luotonhakijoiden erottelu ei voi kuitenkaan perustua välillisesti YVL:n 8 §:n syrjintäperusteeseen.¹⁶⁸

Keskeinen haaste on myös YVL:n 11 §:n erilaisen kohtelun poikkeus. Luotonmyöntäjä voi oikeuttaa erilaiset luottopäätökset *hyväksyttävällä tavoitteella* eli luottokelpoisuusarvioinnin tuloksella. Algoritmin toiminta ja data voivat kuitenkin johtaa luottopäätökseen, joka toistaa ja ylläpitää olemassa olevia vinoumia tai syrjintää. Yhdenvertaisuussääntelyssä onkin oikeuskirjallisuuden mukaan aukko.¹⁶⁹ Kun algoritmin käyttö perustuu vaikkapa neutraalilta vaikuttavaan historialliseen dataan, on algoritmiseen syrjintään vaikea puuttua.

Svea Ekonomin ratkaisussa keskeistä oli edellä todetusti 1) luotonhakijan yksilöllisen taloudellisen tilanteen sivuuttaminen 2) pelkästään tilastollisella luottokelpoisuusarvioinnilla. Luottohakemus olisi voitu hylätä YVL:n 11 §:n poikkeuksella, jos luotonhakijan yksilöllinen taloudellinen tilanne olisi tutkittu ja se olisi osoittanut, että luotonhakija ei suoriudu velvoitteistaan. Tähän arviointiin olisi voitu käyttää myös tilastollista menetelmää, mutta ratkaisu ei voinut perustua yksinään automatisoituun tilastolliseen menetelmään.

Tutkimuskirjallisuudessa on toisaalta huomautettu, että yhdenvertaisuuteen liittyvät ongelmat eivät koske pelkästään tekoälyautomatisoitua päätöksentekoa. Monet ongelmista koskevat yhtä lailla ihmisten tekemää päätöksentekoa, jossa ihminen nojautuu ennusteisiin ja oletuksiin. Tämän takia automatisoidun päätöksenteon välttäminen ei ratkaise itse ongelmaan.¹⁷⁰

3.6 Luottokelpoisuusarvioinnin vastuutilanteet

3.6.1 Johdanto

Arvioin tämän käsittelyluvun lopuksi luottokelpoisuusarvioinnista tai luottopäätöksestä luotonhakijalle mahdollisesti aiheutuvan vahingon korvaamista tai hyvittämistä. Arviointini

---

¹⁶⁷ Langenbacher 2020, s. 544. Uuden CCD 2 direktiivin johdantokappale 46 koskee luottotarjousten hintojen automaattista räätälöintiä. Luotonmyöntäjien tulee tällöin ilmoittaa, että räätälöidyt tarjoukset perustuvat henkilötietojen, kuten pääteltyjen tietojen automaattiseen käsittelyyn. Tiedon avulla luotonhakija voi huomioida paremmin mahdolliset riskit.

¹⁶⁸ Tutkimuskirjallisuuden mukaan myös eri ryhmien yhtäläiseen hinnoitteluun sisältyy ongelmia. Yritykset voivat kerätä henkilötietoja ja käyttää niitä myöhemmin syrjivästi. Lisäksi yhtäläiset hinnat asettaisivat heikommät ryhmät, kuten pienituloisemmat, maksamaan suhteessa enemmän tuloistaan. Syrjintää voitaisiin sen sijaan välttää kieltämällä erityisten henkilötietojen käyttö ja niiden johtaminen hintojen räätälöinnissä. Gonzaga ym. 2018, s. 41.

¹⁶⁹ Langenbacher 2020, s. 556.

¹⁷⁰ Mitchell ym. 2020, s. 15.

kohdistuu luvun teemaan eli tietosuojasääntelyn ja yhdenvertaisuussääntelyn vastaisen toiminnan aiheuttaman vahingon korvaamiseen. Käsittelen myöhemmin luvussa 5 vahingonkorvausoikeudellista vastuuta ja arvioin tarkemmin vastuuperusteiden soveltumista luotonmyöntöön sekä mahdollisia vahinkoja.

3.6.2 GDPR:n vastainen luottopäätös

Luottoprosessin tietojenkäsittely voi rikkoa GDPR:n sääntelyä ja aiheuttaa siten vahingon luotonhakijalle eli rekisteröidylle. GDPR:n 79 artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin tilanteessa, jossa hänen henkilötietojansa on käsitelty vastoin asetusta. Kanne *rekisterinpitäjää* tai *tietojenkäsittelijää* vastaan voidaan nostaa jäsenvaltion tuomioistuimessa. Varsinaisen vastuuperuste on 82 artiklassa. Sen mukaan rekisterinpitäjä tai henkilötietojen käsittelijä on velvollinen korvaamaan *asetuksen rikkomisesta* aiheutuneen aineellisen tai aineettoman vahingon. Vahingonaiheuttaja voi kuitenkin vapautua vastuusta osoittamalla, että ”ei ole millään tavoin vastuussa” vahingon aiheuttaneesta tapahtumasta.¹⁷¹

Oikeuskirjallisuudessa artiklan on ensinnäkin todettu tulevan suoraan sovellettavaksi kansallisessa tuomioistuimessa.¹⁷² Tällöin esimerkiksi luvussa 5 käsiteltävät VahL:n 5.1 §:n varallisuusvahingon korvattavuuden rajoitukset eivät koske GDPR:n rikkomisesta aiheutunutta vahinkoa. Toiseksi korvausvastuun syntyminen vaatii kolmen edellytyksen täyttymistä: 1) tietojenkäsittely on ollut GDPR:n vastaista; 2) rekisteröidylle on aiheutunut vahinko ja 3) edellisten välillä on syy-yhteys.¹⁷³

GDPR:n vastaisesta tietojenkäsittelystä aiheutunut vahinko korvataan asetuksen rikkomisen vuoksi eli vastuu on lähtökohtaisesti *tuottamuksesta riippumatonta*.¹⁷⁴ Vastuusta vapautuminen edellyttää, että vahingonaiheuttaja osoittaa toimineensa GDPR:n mukaisesti. Vastuusta vapautumisen näyttövelvollisuus jää siten vahingonaiheuttajalle.¹⁷⁵ Toisaalta

---

¹⁷¹ Artiklassa 82 on lisäksi täsmennetty vastuunjako. Rekisterinpitäjä, joka on osallistunut tietojenkäsittelyyn vastaa kaikista vahingoista. Henkilötietojenkäsittelijä vastaa vain vahingoista, jotka aiheutuvat käsittelyä koskevien velvoitteiden tai rekisterinpitäjän ohjeiden rikkomisesta. Usean vahingonaiheuttajan tapauksessa kukin vastaa koko vahingosta itse, mutta voi periä takautumiskanteella muiden osuuden korvauksesta.

¹⁷² Zanfir-Fortuna 2020, s. 1175.

¹⁷³ Zanfir-Fortuna 2020, s. 1175.

¹⁷⁴ Voutilainen 2019, s. 593.

¹⁷⁵ Voutilainen 2019, s. 594.

vahingonkorvausvaatimuksen esittäjän eli vahingonkärsijän tulee aluksi itse osoittaa asetuksen rikkominen ja siitä aiheutunut vahinko.¹⁷⁶

Vahingonkorvaus edellyttää tosiasiallisen vahingon syntymistä.¹⁷⁷ GDPR:n johdantokappaleen 85 mukaan vahingot voivat aiheutua esimerkiksi oikeuksien rajoittamisesta, syrjinnästä tai taloudellisista menetyksistä. EUT:n tuoreen ratkaisun mukaan vahingon vakavuus ei vaikuta vahingon korvattavuuteen.¹⁷⁸ Oikeuskirjallisuuden mukaan artiklan tarkoittama aineellinen vahinko ilmenee esimerkiksi varallisuusvahinkona, joita ovat taloudellinen menetys tai taloudellisen etuuden saamatta jääminen.¹⁷⁹

GDPR:n eri vaatimukset tulevat automatisoidussa luotonmyönnössä sovellettavaksi luotonmyöntäjään eli rekisterinpitäjään tai tietojenkäsittelijään. Esimerkkitalanteena voidaan arvioida tekoälyjärjestelmää, joka yhdistelee profiloimalla luotonhakijan tietoja ilman nimenomaista oikeusperustetta automaattiselle tietojenkäsittelylle ja hylkää profiloinnin perusteella luottihakemuksen. Toisessa tilanteessa luotonmyöntäjä voi hylätä luottihakemuksen automaattisesti esimerkiksi ottamatta sitä vaadittaessa ihmisen käsiteltäväksi. Molemmissa tilanteissa luotonhakija jäisi ilman rahoitusta. Tästä voisi seurata luotonhakijalle asetuksen mukainen vahinko, kuten taloudellinen menetys esimerkiksi rahoituskulujen noustessa myöhemmin. Tällöin luotonhakija voisi olla oikeutettu vahingonkorvaukseen GDPR:n 82 artiklan nojalla, koska vahinko on aiheutunut GDPR:n 22 artiklan vastaisesta luottopäätöksestä.

Lopputuloksena voidaan todeta, että GDPR sisältää kattavasti erilaisia vaatimuksia luotonmyöntäjälle ja erilaisia oikeuksia luotonhakijalle. Sääntelyn merkitys mahdollisissa vahinkotilanteissa nousee keskeiseksi, koska tekoälyn tekemät luottopäätökset perustuvat nimenomaisesti henkilötietojen käsittelylle. Potentiaalisia vastuutilanteita voikin teoriassa olla kaikki GDPR:n oikeusnormien vastaiset toimet, joista aiheutuu konkreettinen vahinko kuten taloudellinen menetys. Toisaalta luvussa 4 tarkasteltava GDPR:n 22 artiklan soveltamisala voi rajoittaa automatisoidun luotonmyönnön vahinkojen korvattavuutta.

---

¹⁷⁶ EUT C-687/21, tuomiolauselman kohta 4.

¹⁷⁷ EUT C-300/21, kohdat 32–33.

¹⁷⁸ EUT C-300/21, kohta 51.

¹⁷⁹ Voutilainen 2019, s. 592.

3.6.3 YVL:n vastainen luottopäätös

YVL sisältää myös oman vastuuperusteensa. YVL:n 23 §:ssä on säädetty syrjinnän kohteeksi joutuneelle oikeus saada *hyvitystä* palveluiden tarjoajalta¹⁸⁰, joka on 8.1 §:n syrjintäkiellon vastaisesti syrjinyt henkilöä. Lain 24 §:n mukaan hyvitystä maksetaan oikeudenmukaisessa suhteessa loukkauksen vakavuuteen. Arviointiin vaikuttavat rikkomuksen laatu, laajuus ja kesto. Lisäksi huomioidaan mahdollinen samasta teosta tuomittu muu korvaus. Lain 26 §:n nojalla hyvityksen saamiseksi tulee nostaa kanne käräjäoikeudessa kahden vuoden kuluessa syrjivästä menettelystä. Lisäksi lain 28 §:ssä on syrjintäoletta, jonka syntymiseksi syrjinnän kohteen tulee esittää asiasta selvitystä. Tämän jälkeen olettaman kumoamisen todistaminen jää syrjintää harjoittaneelle osapuolelle eli mahdolliselle luotonmyöntäjälle.

Hyvityksen saaminen ei estä VahL:n mukaista korvausta, koska lain esitöiden mukaan hyvityksellä hyvitetään syrjinnän aiheuttama *loukkaus* eikä vahinkoa.¹⁸¹ Toisin kuin VahL:n vahingonkorvaus, hyvitys ei edellytä luotonmyöntäjän tuottamusta tai konkreettista vahinkoa.¹⁸²

YVL:n hyvityksen lisäksi syrjivän luottopäätöksen kohde voi vaatia vahingonkorvausta VahL:n perusteella. VahL:n 5:6 §:n 2 kohdan mukaan, jos syrjintä on seurausta rangaistavaksi säädetystä teosta, syrjityllä on oikeus korvaukseen teon aiheuttamasta *kärsimyksestä*.¹⁸³ Vahingonkorvauksen saamisen edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että vahingon aiheuttaja olisi tuomittu rikoksesta. Jos samasta loukkauksesta on jo maksettu YVL:n hyvitys, pienentää se vastaavasti mahdollisen vahingonkorvauksen määrää.¹⁸⁴

Syrjintätapauksen vastuuperusteet ovat selkeät. Syrjintäperusteella hylätty luottopäätös johtaa oikeuteen vaatia hyvitys loukkauksesta tai vahingonkorvausta kärsimyksestä.

Automatisoidussa luotonmyönnössä keskeiseksi ongelmaksi jää syrjinnän havaitseminen ja todistaminen tuomioistuimessa.

YVL syrjintäoletta helpottaa todistelua käänteisellä todistustaakalla. Syrjintäolettaman muodostuminen edellyttää kuitenkin selvitystä, jonka hankkiminen voi olla haastavaa

---

¹⁸⁰ Luvun 3.4 mukaisesti yhtiö, joka myöntää yleisesti saatavilla olevia luottoja on palvelujen tarjoaja.

¹⁸¹ HE 19/2014 vp. s. 89.

¹⁸² Anttila – Ojanen 2019, s. 327.

¹⁸³ Rikoslain (RL, 39/1889) 11.11 §:ssä on säädetty rangaistavaksi syrjintärikos. Sen mukaan rangaistava teko on muun muassa elinkeinotoiminnassa ilman hyväksyttävää syytä jättää palvelematta jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla tai asettaa jonkun eriarvoiseen tai muita huonompaan asemaan syrjintäperusteella.

¹⁸⁴ Hemmo 2005, s. 182.

tekoälykontekstissa. GDPR ja uusi tekoälyasetus voivat helpottaa todistelua päätöksen perusteiden tiedonsaantioikeudella ja tekoälyn toiminnan avoimuusvaatimuksilla.

Viimekädessä myös tuomioistuinkäsittelyn kesto ja kuluriski voivat vähentää heikommassa asemassa olevan luotonhakijan mahdollisuutta saada hyvitystä tai vahingonkorvausta mahdollisesta syrjivästä luottopäätöksestä.

4 Automatisoitu luottopäätös

4.1 Johdatus teemaan

Tämän luvun teemana on automatisoitu luottopäätös. Arvioin varsinkin sitä, millaista voimassa olevaa sääntelyä luotonmyönnön automatisointiin voidaan soveltaa ja mitä ongelmia automatisointiin liittyy. Edellisen luvun tulokset tietojenkäsittelystä toimivat pohjana automatisaatiolle, joka perustuu tietojenkäsittelylle. Aloitan arvioinnin automatisoiduista yksittäispäätöksistä, joita säädellään GDPR:n 22 artiklalla. Tämän jälkeen arvioin tuoretta EUT:n ratkaisua luottokelpoisuusarvioinnin automatisoinnista ja sen ongelmista. Lopuksi tarkastelen luottosääntelyn nimenomaisia velvoitteita automatisoidulle luotonmyönnölle.

4.2 GDPR:n 22 artiklan automatisoitu yksittäispäätös

4.2.1 Automatisoitu päätös ja profilointi

Tutkielman kannalta keskeisin GDPR:n artikla on 22 artikla,¹⁸⁵ jonka otsikko on ”automatisoidut yksittäispäätökset, profilointi mukaan luettuna”. Artiklassa määritellään nimensä mukaisesti automatisoitu päätös. Artiklan 22.1 mukaan ”rekisteröidyllä on *oikeus olla joutumatta sellaisen päätöksen kohteeksi, joka perustuu pelkästään automaattiseen käsittelyyn, kuten profilointiin, ja jolla on häntä koskevia oikeusvaikutuksia tai joka vaikuttaa häneen vastaavalla tavalla merkittävästi.*”¹⁸⁶

GDPR:n 4 artiklan mukaan *profilointi* tarkoittaa kaikkea henkilötietojen automaattista käsittelyä, jossa *arvioidaan henkilökohtaisia ominaisuuksia*. Tähän kuuluu erityisesti myös taloudellisen tilanteen tai luotettavuuden ennakointi ja analysointi. Profilointi on oikeuskirjallisuudessa jaettu kahteen osaan, profiilin luomiseen ja profiilin arviointiin eli käytöksen ennustamista. Kummankin käsittelyn tulee olla automaattista. Ihminen voi kuitenkin syöttää järjestelmälle tietoja.¹⁸⁷ Automaattisessa luottokelpoisuusarviossa on

---

¹⁸⁵ Luvussa 3 käsitellyn GDPR:n 6 artiklan ja nyt käsiteltävän 22 artiklan ulkopuolelle jää myös tärkeää sääntelyä, kuten pääsy tietoihin (art. 15), virheiden oikaisu (art. 16) ja tietojen käsittelyn vastustamisoikeus (art. 21) sekä oletusarvoinen tietosuojaja (25 art.). Nämä aiheet on rajattu tutkielman ulkopuolelle laajuuden vuoksi.

¹⁸⁶ Artiklaa 22 sovelletaan sekä automatisoituihin yksittäispäätöksiin että profilointiin perustuvaan päätökseen. Selvyyden vuoksi profilointi ja automatisoitu yksittäispäätös perustuvat molemmat automaattiseen tietojenkäsittelyyn. Profiloinnilla arvioidaan ihmisen ominaisuuksia ja automatisoidussa päätöksenteossa tehdään yksittäinen päätös. Profilointia voidaan käyttää ilman automaattista päätöstä ja automaattinen päätös taas voidaan tehdä ilman profilointia. Molempia voidaan käyttää myös samaan aikaan. Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2024a.

¹⁸⁷ Bygrave 2020a, s. 130.

tarkoitus arvioida henkilötietojen avulla luotonhakijan tulevaa taloudellista tilannetta ja takaisinmaksukykyä. Luottokelpoisuuden automatisoitu arviointi on sanamuodon mukaisesti tulkittuna profilointia.

Artiklan 22.1 automatisoitujen päätösten ja profiloinnin kiellon soveltaminen edellyttää kolmen ehdon täyttymistä. 1) Ensinnäkin käsillä täytyy olla *päätös*, mikä ymmärretään laajasti sisältäen myös prosessien välipäätökset.¹⁸⁸ Välipäätös voisi olla esimerkiksi luottokelpoisuuden arviointi ennen varsinaista luottopäätöstä.¹⁸⁹

2) Toiseksi asetuksen sanamuodon ja tietosuojatyöryhmän mukaan päätöksen tulee perustua *pelkästään* automaattiseen käsittelyyn eli ihminen ei voi tosiasiallisesti vaikuttaa sen lopputulokseen. Päätös ei ole automaattinen, jos ihminen valvoo sitä, huomioiden *kaikki merkitykselliset* tiedot ja voi tarvittaessa muuttaa päätöstä.¹⁹⁰ Tässä kohtaan en käsittele tarkemmin ihmisen osallistumista, mutta osallistumisen voi todeta rajoittavan artiklan soveltamista merkittävästi.¹⁹¹ Kaikkien merkityksellisten tietojen tarkastaminen ihmisen toimesta olisi suurten datamäärien kanssa kuitenkin epäkäytännöllistä, jolloin automatisointi menettäisi monet hyötynsä.

3) Kolmanneksi päätöksellä täytyy olla oikeusvaikutuksia tai vastaavia merkittäviä vaikutuksia. Tietosuojatyöryhmä mainitsee esimerkkeinä päätöksen aiheuttavan sopimuksen peruuttamisen tai vaikuttavan henkilön luottokelpoisuuteen.¹⁹² GDPR:n johdantokappaleessa 71 on täsmennetty, että automaattisella päätöksellä viitataan henkilökohtaisten ominaisuuksien arviointiin¹⁹³, josta esimerkkinä on ”online-luottihakemuksen automaattinen epääminen”. Täten voidaan todeta, että artiklaa 22 sovelletaan selvästi automaattiseen luotonmyöntöön.¹⁹⁴

---

¹⁸⁸ Bygrave 2020b, s. 532.

¹⁸⁹ Käsittelemme seuraavassa luvussa 4.2 sitä milloin ”valmisteleminen” toimi voi itsessään muodostaa automatisoidun yksittäispäätöksen.

¹⁹⁰ WP29 2018, s. 22.

¹⁹¹ Spindler 2021, s. 248.

¹⁹² WP29 2018, s. 23.

¹⁹³ Kts. edellä artiklan 4 *profiloinnin* määritelmä.

¹⁹⁴ Vastaava keskeinen vaatimus on myös GDPR:n 35 artiklassa, jonka mukaan ”jos uutta teknologia käytettäessä aiheutuu todennäköisesti rekisteröidyn oikeuksien kannalta *korkea riski*, tulee etukäteen toteuttaa tietosuojan vaikutusarviointi. Samaa arviointia voidaan käyttää myöhemmin uudelleen”. Artiklan sanamuodon perusteella se voi tulla sovellettavaksi automatisoituun luotonmyöntöön varsinkin sen ensimmäisellä käyttökerralla. Luotonmyöntöön voidaan nähdä todennäköisesti aiheuttavan riskejä oikeuksien toteutumiseen.

Johdannossa käytetyn ilmaisun ”epääminen” voi arvioida viittaavan nimenomaan *negatiiviseen* vaikutukseen. Tätä tukee myös historiallinen tulkinta EU:n vanhasta tietosuojadirektiivistä.¹⁹⁵ Sen perusteluissa todetaan, että positiivinen luotonmyöntöpäätös, joka perustuu automaattiseen riskinarviointiin, on mahdollinen, mutta hylkäävä päätös vaatii muita takeita.¹⁹⁶ Artiklan soveltaminen ei voi kuitenkaan rajoittua vain hylkääviin päätöksiin, koska myös hyväksytyt päätös voi vaatia oikeusturvaa.

Artiklaan 22 liittyy lisäksi rekisteröidyn kannalta keskeinen tiedonsaantioikeus. GDPR:n 13.2 artiklan f alakohta koskee rekisteröidyltä saatujen tietojen käsittelyä. Läpinäkyvän käsittelyn takaamiseksi rekisteröidylle tulee toimittaa tieto ”automaattisen päätöksenteon olemassaolosta ja *merkitykselliset tiedot käsittelyyn* liittyvästä *logiikasta* samoin kuin käsittelyn merkittävyys ja mahdolliset seuraukset rekisteröidylle”. Vastaava tiedonantovelvollisuus syntyy 14.2 artiklan g alakohdan mukaan, jos tiedot saadaan kolmannelta osapuolelta.¹⁹⁷

Läpinäkyvyysääntely on keskeistä, koska tekoälyn eräs ongelma on sen läpinäkymättömyys. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin todettu, että ”merkityksellisten tietojen” sisältöä ei ole määritelty tarkasti, eikä siitä vallitse yhdenmukaista tulkintaa.¹⁹⁸ Seuraavaksi käsiteltävä EUT:n tuore SCHUFA-ratkaisu ei myöskään vaikuta selventävän tilannetta.

Myös *liikesalaisuudensuoja* aiheuttaa haasteita läpinäkyvyysääntelylle. GDPR:n johdantokappaleen 63 mukaan tietojensaantioikeus ei saa vaikuttaa epäedullisesti muiden oikeuksiin, kuten liikesalaisuuteen.¹⁹⁹ Toisaalta liikesalaisuus ei voi johtaa siihen, että minkäänlaisia tietoja ei anneta. Liikesalaisuus koskee usein juuri algoritmia. Oikeuskirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että luotonmyöntäjä voi estää ainakin osittain tiedonantamisen algoritmin toiminnasta vetoamalla liikesalaisuuteen.²⁰⁰ Myös KSL:n asuntoluottosääntelyn lainvalmistelumateriaali tukee käsitystä liikesalaisuuden suojasta. Sen mukaan luottokelpoisuuden arvioinnissa käytettäviä tietoja ei tarvitse julkaista asiakkaille,

¹⁹⁵ EU:n vanha tietosuojadirektiivi (95/46/EC) sisältää 16 artiklan automaattisista päätöksistä, joka vastaa pitkälti 22 artiklan sanamuotoa, kuten kohtaa: ”oikeus olla joutumatta”.

¹⁹⁶ Euroopan komissio 1992, s. 27.

¹⁹⁷ GDPR:n johdantokappaleen 61 mukaan tiedot tulee ilmoittaa ”*tietojen keruun yhteydessä* tai, jos ne saadaan muusta lähteestä, kohtuullisessa ajassa”. Tietojen antaminen sanamuodon mukaisesti tiedonkeräämisen hetkellä mahdollisesti ennen automatisoitua käsittelyä voi vaikeuttaa tietojen antamista vasta myöhemmin tulossa olevasta käsittelystä.

¹⁹⁸ Spindler 2021, s. 250.

¹⁹⁹ Liikesalaisuudensuojan lisäksi tekoälyn läpinäkyvyyden lisäämiseen liittyy ”*gaming the system*”-ongelma. Tekoälyjärjestelmän läpinäkyvyys voi johtaa siihen, että sen kohteet eli luotonhakijat muuttavat omaa käytöstään ja parantavat siten keinoitekoisesti omaa luottopisteytystään. Oikeuskirjallisuuden mukaan algoritmin salaaminen ”pelaamisen” vuoksi ei välttämättä kuitenkaan ole optimaalisin toimi. Cofone – Strandburg 2019, s. 663.

²⁰⁰ Spindler 2021, s. 247.

koska tiedot voivat kuulua liikesalaisuuden piiriin.²⁰¹ Seuraavaksi käsiteltävä EUT:n ratkaisu näyttää kuitenkin vievän tulkintaa eri suuntaan.²⁰²

4.2.2 Automatisoidun päätöksenteon ja profiloinnin sallittavuus

Automatisoitujen päätösten kieltö ei ole kuitenkaan kategorinen. Artiklassa 22.2 on kolme poikkeusta kieltoon: a) päätös tarvitaan välttämättä osapuolten välisen *sopimuksen tekemiseen*; b) päätös on hyväksytty *EU-oikeudessa tai kansallisessa laissa*, joka sisältää suojatoimet rekisteröidyn oikeuksille, ja c) rekisteröity on antanut nimenomaisen *suostumuksensa*.²⁰³

Artiklan 22.3 mukaan kohtien a ja c tapauksessa rekisteröidyllä tulee olla asianmukaiset suojatoimet, vähintään oikeus vaatia luonnollisen henkilön käsittelevän tiedot ja riitauttaa päätös.²⁰⁴ Artiklan 22.4. mukaan poikkeuksiin ei saa vedota, jos päätökset perustuvat erityisiin henkilötietoryhmiin, paitsi: 1) rekisteröidyn suostumuksella tai 2) tärkeän yleisen edun ja lainsäädännön nojalla.²⁰⁵ Näistä oikeusperusteista kohtaa a sopimuksen tekemistä ja kohtaa c suostumusta on käsitelty edellä luvussa 3.2, joten tässä kohtaan käsittelen kohdan b perustetta. Perusteiden a ja c osalta on kuitenkin syytä huomioida lisäksi oikeus vaatia ihmisen osallistumista tietojen käsittelyyn.

GDPR:n johdantokappaleessa 71 täsmennetään tietojenkäsittelyn olevan sallittua b poikkeuksella, kun EU- tai kansallinen lainsäädäntö antaa siihen *nimenomaisen luvan*. Lainsäädäntöön mainitaan kuuluvan esimerkiksi petosten ja verovilpin torjunnasta annetut lait. Automatisoidun päätöksen hyväksymisen lisäksi lainsäädännön tulee sisältää

---

²⁰¹ HE 77/2016 vp, s. 56.

²⁰² EUT:n uudessa SCHUFA-ratkaisussa luottotietoyhtiö vetosi liikesalaisuuteen ja kieltäytyi antamasta tarkempia tietoja käsittelystä. EUT piti kuitenkin tärkeänä, että rekisteröidyllä säilyy oikeus GDPR:n 13.2 ja 14.2 artikloiden mukaiseen tiedonsaantioikeuteen. Kts. lisää luku 4.3.

²⁰³ GDPR:n ulkopuolisessa sääntelyssä asetetaan 22 artiklan poikkeusten soveltamiselle lisärajoite. EU:n data-asetuksen (2023/2854) 6 artiklan mukaan kolmas osapuoli ei saa käyttää saamaansa dataa, kuten henkilötietoja, *profilointiin*, jollei profilointi ole tarpeellista käyttäjän pyytämän palvelun tarjoamiseen.

²⁰⁴ Näiden suojamekanismien toteuttamista automaattisesti ei ole kuitenkaan kielletty. Langenbacher 2020, s. 539.

²⁰⁵ Artiklassa 9 *kielletään* edellä todetusti erityisten henkilötietoryhmien käsittely riippumatta käsittelyn automaattisuudesta. Käsittely on mahdollista tietyin poikkeuksin, kuten rekisteröidyn *nimenomaisella* suostumuksella. Lisäksi käsittely on sallittua, jos rekisteröity on nimenomaisesti *julkaissut* henkilötiedot. Poikkeuksella voi olla merkitystä myös profiloinnissa, vaikka siinä ei suoraan käytettäisi erityisiä henkilötietoryhmiä. Profiloinnin avulla voidaan yhdistellä tavallisia tietoja ja muodostaa niistä erityisiä tietoryhmiä, kuten tietoa henkilökohtaisista ominaisuuksista. Kosinski ym. 2013, s. 5805. Sosiaalisen median käyttö edellyttää yleensä tämän kaltaista tietojen julkaisua, jolloin näiden tietojen käsittely olisi mahdollista. Langenbacher 2020, s. 538.

asianmukaiset suojoimet rekisteröidyn oikeuksien ja vapauksien sekä oikeutettujen etujen suojaamiseksi.²⁰⁶

Myös luottokelpoisuuden arviointiin veloitetaan lainsäädännössä.²⁰⁷ Varsinkin EPV:n luotonantoa koskeissa sitovissa ohjeissa on määräyksiä myös automaattisesta luottokelpoisuuden arvioinnista ja päätöksenteosta.²⁰⁸ Esimerkiksi petosvalvonta voisi olla rinnastettavissa luottoriskin valvontaan. Luotonmyöntäjän tarkoitus voisi olla varmistaa luottopalveluiden turvallisuus ja luotettavuus vähentämällä automatisoinnilla inhimillisiä virheitä. Tämä voisi osoittaa siihen suuntaan, että poikkeusta voitaisiin soveltaa luotonmyönnössä.

Toisaalta Suomen kansallisen oikeuden säännöksessä tulee tällöin olla nimenomainen lupa automatisoidulle käsittelylle.²⁰⁹ EUT:n oikeuskäytännössä ei ole suoraan otettu kantaa kansallisen lain soveltamisen vaatimuksiin. EUT on todennut, että lainsäädännön tulee ”sallia” automatisoitu päätös ja ”vahvistaa” suojoimet rekisteröidylle.²¹⁰ Lisäksi kansallisen lain tulee luonnollisesti jo EU-oikeuden etusijaperiaatteen vuoksi olla yhteensopiva GDPR:n kanssa.

Pankkien tietosuojaselosteiden käytäntö viittaa siihen suuntaan, että automatisoitua päätöksentekoa ja profilointia hyödynnetään ja sen käyttöä perustellaan useimmiten lainsäädännön hyväksynnällä.²¹¹ Tietosuojaselosteiden osalta jää kuitenkin hieman epäselväksi voidaanko ”lainsäädännön hyväksyntään” vedota nimenomaan *automatisoidun* luottopäätösten kohdalla. Luottopäätösten osalta tietosuojaselosteissa oli viitattu myös ”sopimuksen tekemisen” perusteeseen, mikä on linjassa tietosuojavalvottajan kannan

²⁰⁶ EUT C-634/21, kohta 65.

²⁰⁷ Spindler 2021, s. 249.

²⁰⁸ Kts. esimerkiksi EPV 2020b, kpl. 4.3.

²⁰⁹ Esimerkkinä kansallisesta laista, jossa on nimenomaisesti hyväksytty automatisoidun päätöksen tekeminen ja vahvistettu rekisteröidyn suojoimet voidaan mainita hallintolaki (HL, 434/2003). HL:n lisättiin vuonna 2023 uusi 8 b luku, joka koskee asian ratkaisemista automaattisesti. Sen 53 e §:n 2 momentin mukaan ”viranomaisen voi ratkaista *automaattisesti* asian, johon ei sisälly seikkoja, jotka edellyttävät tapauskohtaista harkintaa...” Lainvalmistelumateriaalin perusteella PeVL kiinnitti lainvalmistelussa huomiota nimenomaan automatisoitujen päätösten rajoihin. HE 145/2022 vp., s. 5. Myös pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman tarkoituksena on mahdollistaa tekoälyyn perustuva automatisoitu viranomaispäätöksenteko. Tähän kuuluu GDPR:n kansallisen liikkumavaran laajempi hyödyntäminen. Valtioneuvosto 2023, s. 111–112. Tietosuojalainsäädännön kokonaisuudistuksesta on tarkoitus julkaista tähän liittyen raportti vuoden 2024 aikana. Kts. Oikeusministeriö 2024.

²¹⁰ EUT C-634/21, kohta 65.

²¹¹ Tiedot on koottu kuuden suomalaisen pankin henkilöasiakkaiden tietosuojaselosteista. Tietoja kerättiin seuraavien luottolaitosten osalta: Aktia Pankki Oyj, Danske Bank A/S, Handelsbanken AB, Suomen sivuliike, Nordea Bank Oyj, OP Ryhmä ja S-Pankki Oyj. Tiedot luettiin 23.2.2024 edellä mainittujen pankkien verkkosivuilta.

kanssa.²¹² Vaikuttaakin siltä, että selkeää oikeusnormia, jossa olisi hyväksytty *automatisoitu luottopäätös* ja säännelty sen oikeussuojasta, ei välttämättä ole Suomen oikeudessa.²¹³

Lopuksi voidaan todeta, että automaattista päätöksentekoa ja profilointia koskevaa sääntelyä tulisi ylipäänsä tulkita rekisteröidyn suojan eduksi. Tämä on perusteltua GDPR:n tarkoituksen eli luonnollisen henkilön henkilötietojen suojaamisen vuoksi. Myös GDPR:n johdantokappaleen 4 mukaan henkilötietojen käsittelyn tulee palvella *ihmistä*. Sanavalinta osoittaa, että lainsäätäjät korostaa päätäntävällän pysymistä rekisteröidyillä rekisterinpitäjän automaattisen järjestelmän sijasta.

4.2.3 Automaattisen päätöksenteon kieltö tai oikeus

Artiklan 22 sanamuotoon liittyy keskeinen tulkintaongelma, johon saatiin ratkaisu vasta vuoden 2023 EUT:n ratkaisussa. Kyse on siitä, muodostaako sanamuoto ”oikeus olla joutumatta” rekisteröidylle *oikeuden* vastustaa automaattista tietojenkäsittelyä vai rekisteröidyn tahdosta riippumattoman yleisen *kiellon*.²¹⁴ Jos kyse on oikeudesta, rajoitetaan automaattisia päätöksiä vain rekisteröidyn vaatiessa. Mikäli artikla tulkitaan kieltona, voidaan automaattisia päätöksiä tehdä vain poikkeusten rajoissa.

EU:n tietosuojatyöryhmä on vakiintuneesti tulkinnut artiklan muodostavan yleisen kiellon, joka ei vaadi rekisteröidyn toimia. Tämän perustellaan varmistavan GDPR:n tarkoituksen suojella rekisteröidyn oikeuksia.²¹⁵ Oikeuskirjallisuudessa artikla on taas tulkittu oikeudeksi. Bygraven mukaan yleinen kieltö on vastoin lainsäätäjän tietoista sanavalintaa ”oikeus vastustaa”. Artiklan 22.4 nimenomainen kieltö on myös kirjoitettu selkeästi muotoon ”ei ole sallittua”.²¹⁶ Tosonin mukaan historiallisesti tulkittuna sanamuoto jätettiin tietoisesti vastaamaan vanhaa tietosuojadirektiiviä. Uuteen asetukseen ehdotettiin nimenomaista kieltoa, mutta ehdotukset hylättiin.²¹⁷ Teleologisesti tulkittuna tarkoituksena on antaa rekisteröidyn

---

²¹² Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2019.

²¹³ Yhtenä vaihtoehtona oikeusperustaksi voidaan mainita luottotietolain 16.2 §, jonka mukaan ”jos luottokelpoisuusluokka perustuu vain automatisoituun tietojenkäsittelyyn, luotonhakija voi esittää kantansa luottokelpoisuusluokasta ja vaatia sen arviointia uudelleen.” Hallituksen esityksen mukaan pykälässä on säädetty GDPR:n 22.2 artiklan b alakohdan tarkoittamista automatisoitujen päätöksen suojatoimista. Ongelmallista on, että pykälää *ei sovelleta luotonmyöntäjiin*, kuten luottolaitoksiin. HE 109/2021 vp, s. 54.

²¹⁴ Bygrave 2020b, s. 530.

²¹⁵ WP29 2018, s. 21.

²¹⁶ Bygrave 2020b, s. 532.

²¹⁷ Tosoni 2021, s. 151.

valita, haluaako hän olla automaattisen päätöksen kohteena. Yleisen kiellon sijasta riittävä suoja syntyy Tosonin mukaan GDPR:n 35 artiklan vaikutusarvioinnilla.²¹⁸

EUT ei kuitenkaan tukenut oikeuskirjallisuuden kantaa vaan totesi, että GDPR:n 22.1 artiklan rekisteröidyn ”oikeus” olla joutumatta päätöksen kohteeksi asettaa *periaatteellisen kiellon*.²¹⁹ Rekisteröidyn ei tarvitse vedota siihen erikseen. EUT perusteli tätä sanamuodolla ja johdantokappaleella 71, joiden perusteella automatisoitupäätös on sallittu vain poikkeuksin.²²⁰ EUT perusteli automatisoidun päätöksenteon tiukempia vaatimuksia 22 artiklan tarkoituksella suojata henkilöitä automatisoinnin erityisiltä vaaroilta.²²¹ Nämä vaarat kohdistuvat henkilökohtaisten ominaisuuksien arvioinnissa rekisteröidyn oikeutettuihin etuihin ja oikeuksiin, varsinkin syrjinnän muodossa.²²²

Tulkintaero osoittaa tärkeän huomion seuraavaksi käsiteltävän EUT:n SCHUFA-ratkaisun osalta. EUT ei rajoitu tulkinnassaan vain sanamuotoon, vaan keskeistä on asetuksen suojatarkoitus. EUT ei vaikuta arvioivan Tosonin esittämää huolta tiukan tulkinnan rajoituksista teknologian kehitykselle.²²³ Mielestäni oikeuskirjallisuuden kritiikki oli osittain perusteltua. Lainsäätäjän tarkoituksena vaikuttaa olleen jättää kirjoittamatta nimenomainen kielto ja EUT tukeutuu perusteluissa oikeudellisesti sitomattomaan johdantoon. Toisaalta asetuksen tarkoituksen painottaminen on mielestäni perusteltua. EUT:n tulkinta tarkoittaa, että automaattinen luotonmyöntö on sallittua vain 22.2 artiklan *poikkeuksilla*. Palaan tähän myöhemmin luvussa 5.

4.3 Euroopan unionin tuomioistuimen SCHUFA-tuomio

4.3.1 Tausta

Tutkielman aiheesta ei ollut aiemmin saatavilla juurikaan oikeuskäytäntöä. EUT antoi kuitenkin vuoden 2023 lopussa merkittävän ennakkoratkaisun GDPR:n 22 artiklan soveltamisesta luottopisteytykseen. Arvioin tässä luvussa tämän EUT:n SCHUFA-ratkaisun²²⁴ vaikutusta aiheeseen ja EU-oikeuden tulkintaan sekä tekoälysäätelyyn.

---

²¹⁸ Tosoni 2021, s. 161.

²¹⁹ Käsitelen SCHUFA-ratkaisua muilta osin seuraavassa luvussa.

²²⁰ EUT C-634/21, kohdat 52–53.

²²¹ EUT C-634/21, kohta 57.

²²² EUT C-634/21, kohta 59.

²²³ Tosoni 2021, s. 146.

²²⁴ EUT C-634/21.

Tapauksessa saksalainen luottotietopalvelujentarjoaja SCHUFA holding AG oli arvioinut kuluttajan (A) luottokelpoisuuden kielteisesti, jonka jälkeen kolmas osapuoli (luotonmyöntäjä) oli kieltäytynyt myöntämästä A:lle luottoa. A pyysi SCHUFA:lta tietoja päätöksestä. SCHUFA antoi tiedoksi A:n pistemäärän ja selitti pääpiirteisesti niiden laskemisen. Se kieltäytyi kuitenkin antamasta laskennassa huomioitavia tietoja ja painotuksia vedoten liikesalaisuuteen.²²⁵ Lisäksi se totesi vain toimittavansa tietoja sopimuskumppaneille, jotka tekevät varsinaisen päätöksen luottosopimuksesta. Tämän jälkeen A vaati valvovaa viranomaista määräämään SCHUFAN noudattamaan vaatimuksiaan. Viranomainen hylkäsi pyynnön, ja totesi SCHUFA:n tietojenkäsittelyn olevan laillista. A nosti tuomioistuimessa kanteen viranomaisen päätöksestä.

SCHUFA:n tekemä luottokelpoisuusarvio oli perustunut ennusteeseen A:n takaisinmaksukyvyn kaltaisesta tulevan toiminnan todennäköisyydestä. Pisteytys laadittiin A:n tiettyjen ominaispiirteiden perusteella hyödyntäen matemaattisia ja tilastollisia menetelmiä. Pisteiden perusteella A sijoitettiin ryhmään, jossa oli muita vastaavasti käyttäytyviä ja samoja ominaispiirteitä omaavia henkilöitä. Tämän oletettiin ennustavan A:lta samankaltaista käytöstä.

Wiesbadenilaisen tuomioistuimen EUT:lle esittämä ennakkoratkaisukysymys oli: muodostaako SCHUFA:n tekemä automatisoitu luottokelpoisuuden arviointi, jota luotonmyöntäjä käyttää keskeisenä perustana sopimussuhteen syntymiselle, GDPR:n 22 artiklan mukaisen automatisoidun yksittäispäätöksen? Käsittelen seuraavaksi ensimmäistä kahdesta keskeisestä oikeusongelmasta, joihin EUT otti kantaa. Käsittelen toista oikeusongelmaa eli automatisoidun päätöksen edellytyksiä seuraavassa 5 luvussa.

4.3.2 Valmisteleva toimi tai automatisoitu päätös

EUT arvioi ratkaisussaan ensin 22.1 artiklan tulkintaa. Sen mukaan ”päätös” tulee ymmärtää laajasti ja siihen voi sisältyä luottokelpoisuuden arvioinnin tulos. SCHUFA:n toiminta täyttää myös GDPR:n profiloinnin määritelmän eli on automaattista käsittelyä. Lisäksi luottokelpoisuuden arvioinnilla katsottiin olevan vähintään merkittäviä vaikutuksia rekisteröityyn, koska alhaisesta todennäköisyysarvosta seuraa miltei kaikissa tapauksissa pankin kieltävä luottopäätös. EUT vahvisti edellä esitetyt oikeuskirjallisuuden tunnistamat soveltamisedellytykset eli päätöksen, automatisoidun käsittelyn ja merkittävän vaikutuksen.

EUT totesi luottokelpoisuuden arvioinnilla olevan vähintään ”merkittäviä vaikutuksia”. Tämä on varmasti perusteltu vähimmäistaso. Artiklan sanamuoto täytyisi myös merkittäviä vaikutuksia lievemällä ilmaisulla eli ”oikeusvaikutuksilla”. Luottokelpoisuusarvio oli

---

²²⁵ Saksan liittovaltion tuomioistuin (*Bundesgerichtshof*) oli ratkaisussaan (VI ZR 156/1) vuonna 2014 todennut, että SCHUFA saa kieltäytyä antamasta tietoja algoritmin toiminnasta liikesalaisuuden nojalla. Ratkaisu annettiin ennen GDPR:n voimaantuloa, mutta sitä on sovellettu edelleen tuomioistuimissa. Spindler 2021, s. 250.

keskeinen peruste luottosopimuksen syntymättä jäämiselle eli tapauksessa syntyi nimenomaan oikeusvaikutuksia.²²⁶ Näin tulkittuna *oikeusvaikutusten* käsillä olo voisi edellyttää sopimuksen epäämistä merkittävämpää muutosta rekisteröidyn oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

EUT totesi oikeusohjeena, että ”luottotietopalvelujentarjoajan toteuttamaa todennäköisyysarvon automatisoitua määrittämistä on pidettävä GDPR:n 22.1 artiklan *automatisoituna yksittäispäätöksenä*, kun todennäköisyysarvosta riippuu *olennaisesti*, perustaako, täyttääkö tai päättääkö kolmas osapuoli sopimussuhteen tämän henkilön kanssa. Kyseinen todennäköisyysarvo perustuu henkilön henkilötietoihin, jotka koskevat henkilön kykyä täyttää maksusitoumukset tulevaisuudessa”.

EUT perusteli ”päätöksen” laajaa tulkintaa viittaamalla oikeussuojan aukkoon, mikäli kolmen toimijan tilanteessa todennäköisyysarvon määrittäminen olisi vain valmisteleva toimi ja vasta luotonmyöntäjän toimi katsottaisiin päätökseksi. Tällöin valmisteleva toimi jäisi GDPR:n 22 artiklan vaatimusten ulkopuolelle. Jos valmisteleva toimi ei olisi automatisoitu päätös, ei rekisteröity saisi GDPR:n mukaisesti tietoja käsittelystä luotonmyöntäjältä, koska tiedot olisivat käytännössä kolmannella luottotietopalvelujentarjoajalla.²²⁷

Käytännössä EUT katsoo, että automatisoitu *valmistelevaloimi* eli luottokelpoisuusarvio muodostaa itsessään päätöksen, johon sovelletaan 22 artiklaa. Keskeisintä arvioinnissa on, että luottokelpoisuuden arvioinnilla on *olennainen vaikutus* itse luottosopimuksen syntymiseen. Ratkaisusta vaikuttaa seuraavan, että oikeudellinen arviointi siirtyy nyt siihen, milloin valmistelevalle toimelle on olennainen vaikutus lopulliseen päätökseen.²²⁸

Ratkaisun asiantuntijakommentissa on nostettu esiin, että luotonmyöntäjä voi käänteisesti välttää 22 artiklan soveltamisen, jos luottosopimuksen tekemisessä painotetaan merkittävästi muita tekijöitä kuin luottokelpoisuuden automatisoitua arviointia. Kirjoittajien arvion mukaan luottotietopalvelutarjoajien ja luotonmyöntäjien välisessä sopimuksessa sovitaan usein, että

---

²²⁶ Silveira 2023, s. 79.

²²⁷ GDPR:n 13.2. ja 14.2. artikloiden velvollisuus antaa ”merkitykselliset tiedot käsittelyn logiikasta” koskee vain automatisoituja päätöksiä.

²²⁸ GDPR:n ulkopuolisen sääntelyn perusteella herää epäily voiko luottopisteitys ylipäänsä vaikuttaa *yksin* olennaisesti luottopäätökseen, johon vaikuttaa muitakin tekijöitä. Kuten olen edellä luvussa 3.5 esittänyt, edellytetään KSL:ssa ja LLL:ssa, että luottokelpoisuusarviointi ei voi perustua yksin tilastollisiin menetelmiin tai ulkoisiin luottoarvioihin. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty sama argumentti. SCHUFA:n toimintaan sovellettavassa Saksan pankkisääntelyssä (*Kreditwesengesetz § 18 a*) edellytetään luottopäätöksen perustuvan useampaan kuin yhteen luottopisteitykseen. Spindler 2021, s. 248. Toisaalta EUT käsitteli tapausta puhtaasti GDPR näkökulmasta ennakkoratkaisukysymyksen takia.

luottopäätöstä ei voi tehdä pelkästään annetun arvioin perusteella. Tämän arvioidaan heikentävän ratkaisun soveltamista.²²⁹

Olenneisen vaikutuksen arviointia voidaan tarkastella lisäksi ihmisen arviointikyvyn kautta. Varsinkin tekoälyä hyödyntävä automatisoitu luottokelpoisuuden arviointiprosessi voi olla hyvin monimutkainen ja läpinäkymätön. Vaikka ihminen osallistuisi lopullisen päätöksen tekemiseen, saattaa arvioinnin tarkastaminen vaatia suurta asiantuntemusta ja merkittäviä resursseja.²³⁰ Autonomisten järjestelmien kohdalla tuotoksen tarkastaminen voi olla hyvin vaikeaa. Mikäli tuotosta ei voida ymmärtää ja tosiasiallisesti muuttaa, voidaan sen arvioida vaikuttavan olennaisesti päätökseen, joka jää valvonnassa pimentoon.²³¹

SCHUFA-ratkaisussa osapuolena oli luotonmyöntäjän ja luotonhakijan lisäksi ulkoinen luottokelpoisuusarvioija. Kolmen osapuolen tilanne johti EUT:n mukaan oikeussuojan aukkoon, joka oli peruste tulkita valmisteleva toimi päätökseksi. Luotonmyöntäjä voisi käyttää myös sisäistä automatisoitua luottokelpoisuusarviointia. Tällöin tilanteessa olisi vain kaksi osapuolta eli luotonhakija ja luotonmyöntäjä. Myös tällainen sisäinen automatisoitu luottokelpoisuuden arviointi voitaisiin mielestäni katsoa omaksi päätökseksen. EUT:n kolme edellytystä automatisoidulle päätökselle täyttyisivät todennäköisesti myös tässä tapauksessa. Lisäksi oikeussuojan tarve olisi käsillä, mikäli luottokelpoisuusarvioinnin tulos vaikuttaisi olennaisesti luottopäätöksen syntymiseen.

Lopuksi voidaan arvioida ratkaisun yhteyttä yleisemmin tekoälyyn, jonka keskeinen oikeudellinen ongelma on sen kompleksisuus ja läpinäkymättömyys. Ns. musta laatikkomaisuus (*black box*) vaikeuttaa järjestelmien toiminnan havainnointia. Se taas vaikeuttaa päätöksenteon ymmärtämistä ja tuotosten jäljentämistä. Lopputuloksena käyttäjän tai järjestelmän kohteen voi olla vaikea havaita tai haastaa virheellistä päätöstä.²³² EUT:n ratkaisun myötä ”automatisoidun päätöksen” tulkinta laajenee. Artiklan 22 oikeussuojakeinot ulottuvat useammin rekisteröidyn turvaksi. EUT perustelikin tulkintaansa juuri myös

---

²²⁹ Boardman - Löfing 2023.

²³⁰ The Hamburg Commissioner for Data protection and freedom of information 2023, s. 3.

²³¹ Hampurin tietosuojavaltuutetun mukaan ratkaisu on ristiriidassa nykyisen autonomisen päätöksenteon käytännön kanssa. Tekoälyn tekemien päätösten ymmärtäminen ja selittäminen saattaa olla mahdollista vain lisäämällä avoimuutta jo kehitysvaiheessa. The Hamburg Commissioner for Data protection and freedom of information 2023, s. 2.

²³² Ojanen ym. 2022, s. 57.

tietojensaantioikeuden varmistamisella. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on muistutettu, että läpinäkyvyys ei yksinään ratkaise ongelmaa tai tee algoritmeista rehellisiä.²³³

4.4 Luotonmyöntösääntelyn suhde GDPR:n

4.4.1 Yleistä

Luotonmyöntöä säädellään sekä luottolaitoksia, että eri luottotyyppisiä koskevalla sääntelyllä. Luottolaitossääntelystä voidaan mainita luottolaitosdirektiivi ja luottolaitoslaki sekä osittain luotonmyöntäjiin soveltuva luottotietolaki. Jälkimmäisestä voidaan mainita kahteen yleisempään luottotyyppiin soveltuvat kuluttajaluottodirektiivi ja asuntoluottodirektiivi sekä niiden kansalliset implementoinnit KSL:n 7 luku ja KSL:n 7a luku. Arvioin seuraavaksi, millaisia nimenomaan luotonmyöntöä automatisoinnista annettuja oikeusnormeja mainitut säädökset sisältävät, ja miten niitä sovelletaan tutkielman aiheeseen. Samalla tarkastelen miten edellä käsitelty GDPR:n 22 artikla soveltuu yhteen muun automatisaatio sääntelyn kanssa.

4.4.2 Uusi kuluttajaluottodirektiivi

Kuluttajaluotonmyöntöä voi arvioida olevan keskeinen automatisoidun luotonmyöntöä sovellusalue sen vähäisempien varallisuusintressien vuoksi. Näin ollen ei ole yllättävää, että uudessa CCD 2:ssa on huomioitu edeltäjänsä paremmin automaattisen päätöksenteon yleistymisen. Arvioin seuraavaksi CCD 2:n keskeisintä automatisointia koskevaa uudistusta eli sen 18.8 artiklaa.

Artiklan mukaan ”jos luottokelpoisuuden arviointiin liittyy henkilötietojen *automatisoitua käsittelyä*, pitää kuluttajalla olla oikeus pyytää luotonmyöntäjältä luonnollisen henkilön osallistumista käsittelyyn. Luotonmyöntäjän on suostuttava tähän, jolloin kuluttajalla on oikeus: 1) saada luotonmyöntäjältä *selkeä ja ymmärrettävä selvitys* luottokelpoisuuden arvioinnista, kuten käsittelyn logiikasta ja riskeistä sekä vaikutuksista päätökseen; 2) esittää *oman näkemyksensä* luotonmyöntäjälle ja 3) pyytää luottokelpoisuuden arvioinnin ja luottopäätöksen *uudelleentarkastelua*.” Lisäksi kuluttajalle tulee ilmoittaa näistä oikeuksista ja olla tarjolla valitusmenettelyjä.

---

²³³ Bygrave 2019, s. 259.

Direktiivin lainvalmistelumateriaalin perusteella luotonhakijan oikeus pyytää ihmistä osallistumaan asian käsittelyyn on yhteydessä tekoälyn käyttöön. Luottokelpoisuuden arviointi tekoälyllä on luokiteltu EU:n uudessa tekoälyasetuksessa suuririskiseksi, koska tekoäly määrittää tällöin pääsyn olennaisiin palveluihin. Komissio perustelee direktiivin yhteydessä, että olennaisen palvelun eli luoton saamisessa täytyy olla oikeussuojakeinona mahdollisuus luonnollisen henkilön osallistumisesta käsittelyyn.²³⁴ Komission kanta tukee myös aiemmin luvussa kolme tehtyä huomiota siitä, että luottopäätös ei voi perustua pelkästään tilastolliselle luottokelpoisuuden arvioinnille.

Artiklan 18.8 sanamuoto vastaa pitkälti samoja oikeusturvakeinoja kuin GDPR:n 22 artikla. Sanamuodon mukaisella tulkinnalla huomataan ensinnäkin, että 18.8 artiklaa sovelletaan ”jos arviointiin *liittyy* henkilötietojen automatisoitu käsittely”. Sanavalinta ”liittyy” osoittaa siihen suuntaan, että artiklan soveltamiskynnys on matala. Artiklaa voitaisiin soveltaa, vaikka automatisoinnin rooli olisi pieni. Verrattaessa sanamuotoa GDPR:n 22.1 artiklan vastaavaan ”pelkästään automaattiseen käsittelyyn” huomataan, että CCD 2:n artiklan soveltamisala on laajempi kuin GDPR:n.

Toiseksi on arvioitava artiklan sanamuotoa ”luotonmyöntäjän on *suostuttava* kuluttajan *pyyntöön*”. Ensimmäinen havainto on, että luonnollisen henkilön osallistuminen edellyttää luotonhakijan esittämää pyyntöä. Se ei näin ollen tapahdu ilman aktiivista toimintaa. Toinen havainto on, että artiklassa vaaditaan luotonmyöntäjää suostumaan pyyntöön. Luonnollisen kielen merkityksessä kyse on vahvasta oikeudesta, josta luotonmyöntäjä ei voi kieltäytyä.

Kolmanneksi on arvioitava sanamuotoa ”...luonnollisen henkilön *osallistumista käsittelyyn*”. Vastaavaa GDPR:n ilmaisu ”rekisterinpitäjän *puolesta*” voidaan pitää voimakkaampana toimena kuin CCD 2:n ilmaisu. Luonnollisen kielen merkityksessä ”käsittelyyn osallistuminen” ei välttämättä vaatisi koko käsittelyn siirtämistä ihmiselle. Englanninkielisessä versiossa käytetty ilmaisu ”*intervention*”, joka kääntyy sanaksi ”puuttuu” kuvastaa kuitenkin voimakkaampaa toimea kuin pelkkä osallistuminen.

Lopulta on arvioitava sanamuotoa ”oikeutta saada *ymmärrettävä selvitys* arvioinnista, kuten käsittelyn logiikasta”. Oikeuskirjallisuuden mukaan CCD 2:n artikla mahdollistaa laajemman tiedonsaantioikeuden kuin GDPR:n 13, 14 ja 15 artiklat, jotka rajoittuvat ”*merkityksellisiin*

---

²³⁴ Euroopan komissio 2021b, s. 25.

tietoihin käsittelyn logiikasta”. Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi huomautettu, että toisin kuin GDPR:ssa, CCD 2:ssa ei ole mainittu liikesalaisuudensuojaa tietojensaantioikeuden rajoitteena.²³⁵

Artiklan 18.9 mukaan luotonmyöntäjä on tarvittaessa velvoitettava *ilmoittamaan* kuluttajalle automaattisesta käsittelystä ja kuluttajan *oikeudesta* pyytää, että *arvioinnin suorittaa* luonnollinen henkilö. Sanamuoto on kiinnostava, kun sitä verrataan edelliseen 18.8 artiklaan. Artikla 18.8 edellytti luonnollisen henkilön *osallistumista* käsittelyyn. Nyt 18.9 artiklan sanamuodon mukaan ”arvioinnin *suorittaa* luonnollinen henkilö”. Sanamuodon ”suorittaa” voidaan luonnollisen kielen mukaan tulkita tarkoittavan koko käsittelyn siirtämistä ihmiselle, kuten GDPR:n 22 artiklassa. Toisaalta 18.9 artiklassa ei ole todettu, että luotonmyöntäjän tulisi suostua pyyntöön vaan pelkästään *ilmoittaa* kuluttajalle oikeudesta.

Artiklan 18 sanamuodot aiheuttavat ristiriitaisia tulkintoja. Tulkinta luonnollisen henkilön osallistumisesta vaikuttaa kuitenkin kääntyvän tiukempaan linjaan, joka olisi yhtenäinen EUT:n SCHUFA-ratkaisun GDPR:n tulkinnan ja CCD 2:n tavoitteen eli kuluttajaluotonhakijan suojelun kanssa. Kuten oikeuskirjallisuudessa on todettu, CCD 2:ssa on useita avoimia oikeusnormeja. Niiden soveltaminen jää viimekädessä jäsenvaltioiden tulevan implementoinnin varaan.²³⁶ Lopulta kansallisen implementoinnin tulkinta jää tuomioistuimen tehtäväksi.

Tuloksena voidaan todeta, että CCD 2:n 18 artikla on sanamuodon mukaisesti tulkittuna laajemmin sovellettavissa kuin vastaava GDPR:n 22 artikla. Laajempi soveltamisala tekee CCD 2:n sääntelystä käytännössä relevanttimman kuin GDPR, jota voidaan soveltaa vain *täysin automaattiseen* käsittelyyn.

4.4.3 Suppea asuntoluottosääntely

Asuntoluottodirektiivin ainoa artikla, joka sisältää maininnan automaattisesta käsittelystä on sen 18.5 artiklan c alakohta. Sen mukaan luotonmyöntäjän tulee ilmoittaa viipymättä luottohakemuksen hylkäämisestä ja *tapauksen mukaan* siitä, että päätös on tehty *automaattisen tietojenkäsittelyn* perusteella. Jos päätös perustuu tietokantahakuun, tulee antaa tiedoksi haun tulokset ja käytetty tietokanta.

---

²³⁵ Spindler 2021, s. 258.

²³⁶ Cherednychenko 2021, s. 196.

Artiklan tulkinnassa tulee huomioida, että direktiivi on annettu lähes 10 vuotta ennen uutta CCD 2, mikä näkyy vähäisessä automatisoidun käsittelyn sääntelyssä. Artikla 18.5 sääntelee vain tiedoksiantoa. Tieto automaattisen tietojenkäsittelyn käytöstä tulee antaa vain ”tapauksen mukaan”. Luonnollisen kielen tulkintamerkityksessä tietoa ei tarvitse antaa säännönmukaisesti kaikissa tapauksissa. Tällaisen pelkän ilmoitusvelvollisuuden voi arvioida suojaavan luotonhakijaa heikosti automaattiselta päätöksenteolta, vaikkakin se lisää tietoisuutta automaattisesta päätöksestä.

4.4.4 Automaatio luottotietotoiminnassa

Luottotietolain 16.2 §:n mukaan luonnollisella henkilöllä, jonka luottokelpoisuusluokka perustuu *pelkästään automaattiseen tietojenkäsittelyyn*, on oikeus esittää kantansa ja vaatia luottokelpoisuusluokan uutta arviointia.

Lainvalmistelumateriaalissa todetaan 16.2 §:n osalta, että luottotietotoiminnassa luottokelpoisuuden arviointi tapahtuu yleensä täysin automatisoidusti. Sillä on lisäksi merkittäviä vaikutuksia luotonhakijaan, jolloin käsittelyyn sovelletaan GDPR:n 22 artiklan vaatimuksia. Hallituksen esityksen mukaan 16.2 § ilmentääkin GDPR:n 22.2 artiklan b alakohdan liikkumavaraa säättää kansallisesti automatisoidun päätöksen suojatoimista. Pykälä 16.2 onkin esimerkki kansallisesti säädetystä GDPR:n 22.2 artiklan b kohdan poikkeuksesta. Vaikka luottotietolaissa on mainittu vain kaksi suojatoimea, tulevat myös muut GDPR:n 22 artiklan suojatoimet sovellettavaksi luottokelpoisuuden arviointiin. Keskeistä on kuitenkin, että 16.2 §:ää *ei sovelleta luotonmyöntäjiin*, kuten luottolaitoksiin.²³⁷ Pykälä tulee sovellettavaksi vain luottotietotoiminnassa, mutta sillä on välillinen vaikutus myös luotonmyöntäjään, joka käyttää ulkoista luottotietotoiminnan harjoittajan tekemää luottokelpoisuusarviota.²³⁸

4.4.5 Luottolaitossääntely

Lopuksi voidaan tehdä huomio luottolaitossääntelystä, jolla säädelään yleisesti luottolaitosten liiketoimintaa, valvontaa ja hallintoa. Luotonmyönnön osalta CRD:n 76.1 artikla ja LLL:n 9:3 § edellyttävät luottolaitoksilta luottoriskin hallinnan toimintaperiaatteita. EBA:n tulkinnan mukaan toimintaperiaatteiden tulee sisältää myös *automatisoidun päätöksenteon* käytön ehdot

²³⁷ HE 109/2021 vp, s. 54.

²³⁸ Tällainen tilanne oli esimerkiksi EUT:n SCHUFA-ratkaisussa.

sekä rajaukset. Lisäksi toimintaperiaatteisiin tulee sisällyttää, miten automatisoituja malleja voidaan mahdollisesti hyödyntää luottokelpoisuuden arvioinnissa ja luottopäätöksenteossa asianmukaisesti.²³⁹ EBA on myös tulkinnassaan asettanut vaatimuksia teknologisten innovaatioiden käytölle luotonmyönnössä.²⁴⁰ Nämä vaatimukset kuvastavat ja soveltuvat sanamuotonsa perusteella selvästi juuri tekoälyn riskien hallintaan. Lopuksi voidaan todeta, että edellä käsitelty voimassa oleva ja kohta voimaan tuleva lainsäädäntö soveltuu osittain jo nykyisin automatisoidun luotonmyönnön sääntelyyn.

---

²³⁹ EBA 2020b, kohta 38. ja 41.

²⁴⁰ Luotonmyönnön teknologisten innovaatioiden osalta tulee varmistaa a) teknologian luontaiset riskit; b) johdon käsitys teknologiasta; c) ymmärrys perusteena olevista malleista, ennustekyvystä, rajoista, oletuksista ja varmistaa jäljitettävyys; d) tarkoituksenmukaisuus; e) datan laadun ymmärrettävyys ja ehkäistä vinoumat, suojata sen luottamuksellisuus, eheys ja saatavuus; f) tuotosten validointi ja ongelmien korjaaminen. EBA 2020b, kohta 53.

5 Luottopäätöksen edellytykset

5.1 Johdatus teemaan

Olen edellä luvussa kolme käsitellyt automatisoinnin edellytyksiä luottokelpoisuusarviointiin kiinteästi kuuluvan tietojenkäsittelyn näkökulmasta. Luvussa neljä olen puolestaan arvioinut automatisoinnin sääntelyä ja edellytyksiä. Tässä viimeisessä käsittelyluvussa kokoan yhteen loput luottopäätöksen automatisoinnin edellytykset. Näiden edellytysten käsittely keskittyy varsinkin EUT:n oikeuskäytännön kriteereihin ja luotonmyöntäjän riskinottoa sekä käyttäytymistä sääntelevään riskienhallintaan. Tämän lisäksi teen lyhyitä huomioita automatisoidun päätöksenteon eettisyydestä. Lopulta arvioin edellä käsiteltyjen edellytysten vastaisesta virheellisestä päätöksestä mahdollisesti syntyvää vahingonkorvausvastuuta.

5.2 EUT:n kriteerit automatisoidulle yksittäispäätökselle

EUT antoi aiemmin esitellyssä SCHUFA-ratkaisussaan oikeusohjeen, jonka mukaan GDPR:n 22.1 artikla muodostaa *automaattisten päätösten kiellon*. Tämä ei kuitenkaan EUT:n mukaan tarkoita, että automatisoitua luottokelpoisuuden arviointia ei voitaisi käyttää ollenkaan. EUT totesi, että luottokelpoisuusarvioinnin tekeminen on GDPR:n 22.1 artiklan mukaan kiellettyä, paitsi jos 22.2 artiklan poikkeuksia voidaan soveltaa ja noudatetaan 22.3 ja 22.4 artikloiden erityisiä vaatimuksia. Tämän lisäksi GDPR:n 5 ja 6 artikloiden lainmukaisuuden edellytyksien on täytyttävä.

EUT vahvisti ratkaisussaan käytännön, jolla voidaan selvittää automatisoidun päätöksen, kuten luottokelpoisuusarvioinnin sallittavuus. Käyn seuraavaksi läpi EUT:n vaiheet, joilla sallittavuutta voidaan arvioida:

1) *Pääsääntö*. Lähtökohtaisesti automatisoitu päätöksenteko on edellä todetusti kiellettyä GDPR:n 22.1 artiklan nojalla.

2) *Poikkeukset*. Automatisoitu päätös on sallittu, jos tilanteeseen voidaan soveltaa jotakin 22.2 artiklan poikkeusta: a) välttämättömyys sopimuksen tekemiseksi; b) hyväksyntä unionin tai jäsenvaltion laissa, johon sisältyy suojatoimet tai c) rekisteröidyn suostumus. Olen arvioinut edellä luvussa 4.2 kyseisten perusteiden soveltamisedellytyksiä. EUT keskittyi ratkaisussaan suppeasti b alakohtaan todeten, että kansallisen tuomioistuimen tulee selvittää, onko *kansallisessa lainsäädännössä* automatisoidun päätöksen salliva oikeusperuste.

3) *Suojatoimet*. Jos jokin poikkeus on sovellettavissa, tulee seuraavaksi arvioida suojatoimia. Artiklan 22.2 b poikkeuksessa suojatoimet tulee sisältyä päätöksen sallivaan kansalliseen lakiin. Artiklan 22.3 mukaan rekisteröidyllä on a ja c poikkeuksissa suoraan GDPR:n perusteella oikeus vaatia luonnollisen henkilön käsittelevän tiedot, esittää kantansa ja riitauttaa päätös. EUT vahvisti, että vaikka sanamuoto ei suoraan vaadi, on rekisteröidyllä oltava GDPR:n perusteella samat oikeudet myös poikkeusta b sovellettaessa.²⁴¹ Lisäksi EUT vahvisti, että suojatoimiin on kuuluttava GDPR:n johdantokappaleen 71 mukaisesti matemaattisten ja tilastollisten menetelmien asianmukaisuus, virheiden minimointi ja korjaus sekä henkilötietoriskien huomiointi ja syrjinnän estäminen.

Arvioin tässä vielä tarkemmin artiklan 22.2 b soveltamista. Sen sanamuodon mukaan unionin tai kansallisessa ”laissa tulee vahvistaa asianmukaiset toimenpiteet”. EUT:n mukaan toimenpiteisiin on kuuluttava johdantokappaleen 71 toimet. Näin ollen poikkeuksen soveltaminen voisi edellyttää näiden suojatoimien sisällymistä päätöksen sallivaan lakiin. Käytännössä johdantokappaleella on ollut tämän suuntainen vaikutus jo aiemmin. EUT vahvistaa kuitenkin nyt oikeudellisesti sitomattoman johdantokappaleen sitovuuden.

4) *Eriyiset henkilötiedot*. Poikkeusten ja suojatoimien täytyttyä tulee arvioida mahdollisten erityisten henkilötietoryhmien käsittelyä artiklan 22.4 mukaisesti. Erityisiin henkilötietoryhmiin perustuva automatisoitu päätös edellyttää joko: 1) rekisteröidyn *nimenomaista* suostumusta tai 2) tärkeän yleisen edun ja lainsäädännön tukea. Nimenomaisen suostumuksen voi arvioida olevan tiukempi edellytys kuin edellä luvussa 3 käsitelty perusmuotoinen suostumus.

5) *Periaatteet ja lainmukaisuus*. Edellisten vaatimusten täytyttyä tulee arvioida GDPR:n 5 artiklan yleisten käsittelyperiaatteiden täyttymistä ja varmistaa, että käsittelylle on lisäksi jokin 6 artiklan lainmukaisen käsittelyn edellytyksistä. Käsittelin edellä näitä automatisoituun luotonmyöntöön soveltuvia lainmukaisen käsittelyn edellytyksiä eli suostumusta, sopimusta, lakisääteistä velvoitetta ja rekisterinpitäjän oikeutettua etua.

Kootusti automatisoitu päätös on sallittu vain, mikäli kaikki edellä mainitut viisi edellytystä täyttyvät. Vaikka EUT:n ratkaisu selkeyttää automatisoidun päätöksen kriteerit, jää tulkinta osittain avoimeksi. Oikeuskirjallisuudessa on aiemmin todettu, että artiklan käytännön

---

²⁴¹ EUT C-634/21, kohdat 65–66.

soveltaminen riippuu varsinkin artiklan 22.2 poikkeuksesta b eli kansallisesta lainsäädännöstä ja sen soveltamisesta.²⁴² Tämän osalta EUT toteaa tulkinnan jäävän kansalliselle tuomioistuimelle.

5.3 Tekoälypäättökseen eettisyydestä

Tekoälysäätelyn ja tekoälyn käytön edellytysten yhteydessä on syytä arvioida myös lyhyesti tekoälyn *eettisyyttä*. Tekoälypäättökseen keskeisin ero perinteiseen päätöksentekoon on inhimillisen tekijän, ihmisen etäännyminen itse päätöksestä. Ensimmäistä kertaa historiassa muu kuin ihminen tekee päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisiin. Toisaalta ihminen vaikuttaa myös tekoälyn toimintaan, kuten sen suunnitteluun ja dataan. Toisaalta taas tekoälyn keskeinen hyöty ja tavoite on vähentää ihmispäättökseen inhimillisiä virheitä ja vinoumia.²⁴³

Tekoälyn eettisyysarviointi voi kohdistua vain moraaliseen toimijaan eli ihmiseen, kuten tekoälyjärjestelmän kehittäjään tai käyttäjään. Toistaiseksi vain ihminen kykenee arvioimaan, mikä on oikein ja väärin sekä kantamaan vastuun tästä valinnasta.²⁴⁴ Tekoälyn eettisyyttä tuleekin arvioida sen kehittämisen alkuvaiheessa, jossa ihminen voi tehdä moraalisia valintoja ja vaikuttaa järjestelmän toimintaan.²⁴⁵

UNESCO on laatinut kansainvälisen kehyksen eettiselle tekoälylle. Sen periaatteita ovat vahingoittamattomuus, turvallisuus, syrjimättömyys, kestävyys, yksityisyys ja tietosuoja sekä ihmisvalvonta.²⁴⁶ EU on nostanut tärkeimmiksi periaatteiksi ihmisvalvonnan, turvallisuuden, yksityisyyden ja avoimuuden.²⁴⁷ Nämä periaatteet kuvaavat käänteisesti tekoälyn keskeisimpiä eettisiä ongelmia. Oikeuskirjallisuudessa näistä on korostettu varsinkin vastuullisen ihmisen puuttumista päätöksenteosta. Tämä epäinhimillisuus ilmenee esimerkiksi pehmentävien moraalisten arvojen pois jäämisellä.²⁴⁸

Keskeistä tekoälypäättökseen eettisissä ongelmassa on *epäsymmetrinen vallanjako* tekoälyjärjestelmien suunnittelijoiden ja käyttäjien sekä toisaalta tekoälyjärjestelmän kohteena

²⁴² Bygrave 2019, s. 258.

²⁴³ Ihmispäättökseen katsotaan yleisesti olevan vajavaista, mutta toisaalta oikeudellisesti säänneltyä. Yeung 2019, s. 23.

²⁴⁴ Helsingin yliopisto 2024.

²⁴⁵ Valtionvarainministeriö 2018, s. 13.

²⁴⁶ UNESCO 2020, s. 20–23. Kaikki UNESCO:n 193 jäsenvaltiota hyväksyivät kehyksen vuonna 2021.

²⁴⁷ Euroopan parlamentti 2019, s. 3.

²⁴⁸ Yeung 2019, s. 29.

olevien yksilöiden välillä. Epätasapainossa tekoälyn hyödyt, kuten tuottavuuden parantuminen, tulevat pääasiassa sen käyttäjälle, kun taas haitat kohdistuvat sen kohteisiin.²⁴⁹ Esimerkiksi luotonmyönnön automatisointi on lähtökohtaisesti luotonmyöntäjien kehittämää ja niitä hyödyttävää.

Tutkimuskirjallisuudessa on analysoitu eettisen päätöksen syntymistä *Restin*-mallilla. Sen mukaan eettinen päätös edellyttää seuraavia psykologisia vaiheita: 1) moraalinen tietoisuus eettisestä ongelmasta; 2) moraalinen arvostelu, jossa päätetään, mikä on oikein; 3) moraalinen motivaatio eettiseen toimintaan; 4) moraalinen luonne, jolla aikomus muutetaan toimeksi.²⁵⁰

Esimerkiksi tekoälyn läpinäkymättömyys voi estää moraalisen tietoisuuden eettisestä ongelmasta.²⁵¹ Vastaavasti mallia soveltaen ihmisenvalvonnan puuttumisen voisi arvioida estävän tietoisuuden eettisestä ongelmasta. Tutkimuskirjallisuuden mukaan malli osoittaa, että täysin tekoälyautomatisoitu prosessi johtaa *epäeettisiin* päätöksiin ilman ihmisen osallistumista.²⁵² Tuloksena voidaan todeta, että eettinen tekoälypäättöksetko edellyttää moraalisen toimijan eli ihmisen osallistumista prosessiin. Tämä tulos on saman suuntainen edellä käsitellyn sääntelyn sekä seuraavaksi käsiteltävän riskienhallintasääntelyn kanssa, jossa korostuu tarve ihmisen suorittamalle valvonnalle ja osallistumiselle päätöksentekoon.

5.4 Luotonmyönnön riskienhallinta

5.4.1 Luottolaitosten riskienhallintavaatimukset

Luottolaitosdirektiivi ja luottolaitoslaki sisältävät runsaasti vaatimuksia luottolaitosten riskienhallintaan.²⁵³ Keskeinen vaatimus on CRD:n artiklassa 73, jossa määritetään sisäisen pääoman riittävyyden arviointi eli *ICAAP-menettely*. EKP:n mukaan ICAAP-menettelyssä tulee tunnistaa ja huomioida *kaikki* olennaiset taloudelliset ja normatiiviset riskit.²⁵⁴

ICAAP:lla on yhteys myös IRB-menetelmään, koska IRB-menetelmä tukee riskien arviointia esimerkiksi luottopäätöksissä.²⁵⁵ CRD:n 74 artikla ja LLL:n 9:2 § sisältävät lisäksi yleisiä

---

²⁴⁹ Yeung 2019, s. 38.

²⁵⁰ Lehner ym. 2022 s, 112.

²⁵¹ Lehner ym. 2022 s, 124.

²⁵² Lehner ym. 2022 s, 126.

²⁵³ Myös esimerkiksi rahanpesulaissa asetetaan ilmoitusvelvollisille, kuten luottolaitoksille, laajoja riskienhallintavelvoitteita koskien muun muassa asiakkaan tuntemista ja riskiarvioita. Lain velvoitteet soveltuvat luotonmyöntöön riippumatta sen toteutustavasta, joten velvoitteiden käsittely ei ole automatisoidun luotonmyönnön kannalta relevanttia.

²⁵⁴ EKP pankkivalvonta 2018, s. 25.

²⁵⁵ Viljanen 2015, s. 156.

riskienhallinnan vaatimuksia. Luottolaitoksilla täytyy olla tehokkaita menettelyitä niihin kohdistuvien nykyisten ja tulevien riskien tunnistamiseksi, hallitsemiseksi ja seuraamiseksi.

Keskeistä on, että voimassa oleva sääntely ICAAP-menettelystä ja tehokkaasta riskienhallinnasta, soveltuu myös tekoälyjärjestelmien ja automatisoidun luotonmyönnön riskienhallintaan.²⁵⁶ Tämä tulee ilmi myös 9:2 §:n sanamuodosta, jossa edellytetään menettelyjä *tulevien* riskien hallitsemiseksi. Yleiskielen merkityksessä tulevat riskit sisältävät myös uudentyyppiset, tekoälyn käytön aiheuttamat riskit.

CRD:n 76.1 artiklassa ja LLL:n 9:3 §:ssä on täsmennetty lisäksi ylimmän hallintoelimen roolia. Luottolaitoksen *hallituksen* pitää *hyväksyä* riskien ottamiseen, hallintaan ja valvontaan liittyvät toimintaperiaatteet ja strategiat. EBA:n mukaan tämä tarkoittaa esimerkiksi luotonmyöntöstandardien, luoton hyväksymisprosessin ja päätöksentekovaltuuksien hyväksymistä.²⁵⁷ Hallituksen nimenomainen velvollisuus hyväksyä riskienhallinnan toimintaperiaatteet on uudistus, jota vanhassa luottolaitoslaissa ei ollut.²⁵⁸ Hallituksen jäsenten vastuu voikin tulla arvioitavaksi tekoälyn riskien toteutuessa, mikäli hyväksytyt riskienhallinnan strategiat ovat olleet riittämättömiä.

Oikeuskirjallisuudessa johdon vastuun konkretisoimista on pidetty perusteltuna, vaikkakin tapa on jo ennestään tuttu suuremmille yhtiöille. Johdon heikkoa ymmärrystä riskeistä on kritisoitu varsinkin vuoden 2008 finanssikriisissä, jonka yhtenä ongelmana oli yhtiöiden altistuminen monimutkaisille rahoitusjärjestelyille.²⁵⁹ Finanssiyhtiöiden rakenteiden katsottiin jopa olleen suunniteltu tavalla, jossa ylin johto ei tiennyt tarkasti alemman tason toimista.²⁶⁰

Vastaavasti vakavaraisuusasetus sisältää luotonmyöntäjään sovellettavia riskienhallintavaatimuksia. CRR:n artiklassa 173 säädetään luottoluokitusprosessin asianmukaisuudesta. Artikla 174 sisältää vaatimuksia tilastollisten mallien käyttöön. Muun muassa mallin ennustuskyvyn tulee olla hyvä, syötemuuttujien asianmukaisia eikä malli saa sisältää merkittävää harhaa. Tietojen täsmällisyys tulee arvioida ja mallin laadinnassa käytettävien tietojen tulee edustaa otoksena todellisia vastapuolia. Tilastollista mallia tulee

---

²⁵⁶ Kansainvälinen järjestelypankki 2021, s. 1.

²⁵⁷ EBA 2020b, kohta 4.1.1.

²⁵⁸ HE 39/2014 vp, s. 63.

²⁵⁹ Clarke 2021, s. 195.

²⁶⁰ Pasquale 2015, s. 111.

täydentää asiantuntija-arvioilla ja -valvonnalla, jossa arvioidaan luottoluokitusten asianmukaisuus ja virheet.

Nämä vaatimukset kohdistuvat varsinkin eri prosessien riskienarvointiin. Tätä olemassa olevaa riskienhallintasäätelyä voidaan soveltaa myös luottokelpoisuusarvioinnin automatisointiin, kun luottolaitokset ottavat luottokelpoisuusarvioinnin mukaan riskienarvointiin. Tällöin myös valvovat viranomaiset voivat arvioida automatisoidun luottokelpoisuusarvion tulosten laatua osana luottolaitosten luottoluokitusprosessin valvontaa.²⁶¹ Vastaavasti Kansainvälisen järjestelypankin mukaan IRB-menetelmän riskienhallintasäätelyä voidaan hyödyntää myös tekoälyn ja sen mallien luotettavassa käytössä ja riskienhallinnassa.²⁶²

5.4.2 Tekoäly operatiivisena riskinä

Operatiivinen riski tarkoittaa CRR:n mukaan tappion riskiä tai oikeudellista riskiä, joka aiheutuu esimerkiksi epäonnistuneista sisäisistä prosesseista ja järjestelmistä. CRD:ssa määritelty *malliriski* puolestaan tarkoittaa mahdollista tappiota, joka aiheutuu sisäisillä malleilla tuotettuihin tuloksiin perustuvista *päätöksistä*, ja jonka syynä ovat virheet mallien kehittämisessä tai käytössä. CRD:n artiklan 85 ja LLL:n 16 §:n mukaan luottolaitoksilla on oltava menetelmät, joilla tunnistetaan ja hallitaan näitä operatiivisia riskejä, mukaan lukien mallintamiriskejä. Lisäksi luottolaitosten tietojärjestelmien tulee olla turvallisia ja niiden tulee varautua jatkuvuutta uhkaaviin häiriöihin.²⁶³

Tekoälyjärjestelmän käyttö on sanamuodon mukaisesti operatiivinen riski, koska kyse on tietojärjestelmästä, jonka käytöstä voi aiheutua tappioita. Toiseksi tekoälyjärjestelmän käyttö voi olla myös mallintamirisiki, koska järjestelmä tekee muun muassa päätöksiä, jotka perustuvat tekoälymallin tuottamaan tulokseen.

Lopuksi voidaan todeta, että luottolaitoslainsäädäntö on lähes kymmenen vuotta vanhaa eikä sisällä nimenomaisesti mainintaa tai suoraa säätelyä tekoälystä tai automatisoidusta

---

²⁶¹ Langenbacher 2020, s. 561.

²⁶² Prenio – Yong, 2021, s. 12.

²⁶³ EU:n uusi DORA-asetus (2022/2554), tulee sovellettavaksi vuonna 2025. Se sisältää uusia vaatimuksia rahoitusmarkkinoiden toimijoiden digitaalisten riskien hallintaan ja häiriönsietokyvyn parantamiseen. Suomalaisen pankkien arvioidaan täyttävän sääntelyn edellytyksiä, mutta asetusta sisältää myös tarkennuksia suomalaisen lainsäädäntöön nähden. Kts. Finanssivalvonta 2023. Myös GDPR:n 25 artiklan vaatimus sisäänrakennetusta ja oletusarvoisesta *state of art* -tason tietosuojasta tukee samaa tavoitetta automatisoidussa luotonmyönnössä.

luotonmyönnöstä. Sääntelyn pohjalta annetut EBA:n ja FIVA:n määräykset osoittavat, että sääntely soveltuu kuitenkin jo nykyisin myös automatisoituun luotonmyöntöön. Tekoälyn käytölle asetetaan tarkkoja edellytyksiä muun muassa sen vinoumien ehkäisystä. Myös oikeuskirjallisuudessa on huomautettu, että vaikka uudella teknologialla olisi merkittäviäkin käytännön vaikutuksia, saattaa voimassa oleva finanssisääntely silti olla tehokasta uudenkin teknologian sääntelyyn.²⁶⁴ Luotonmyönnön teknologinen kehitys vaikuttaa sopivan tähän kuvaukseen.

5.4.3 Tuotevastuudirektiivin uudistus

Oikeuskirjallisuuden mukaan luottokelpoisuuden arviointiin tarkoitettu tekoälyjärjestelmä voisi tulla arvioiduksi *tuotteena* uudistetussa tuotevastuudirektiivissä. Toisaalta tuotevastuudirektiivin soveltamisala on rajoitettu ja korvattavaksi vahingoksi voisi tulla tyypillisesti esimerkiksi datan menetyksen aiheuttamat vahingot.²⁶⁵

Muutoksesta seuraisi kuitenkin, että ehdotetun tuotevastuudirektiivin 5 ja 6 artikloiden mukaan luonnollisilla henkilöillä, joille aiheutuu vahinkoa viallisesta eli *epäturvallisesta tuotteesta*, on oikeus *korvaukseen*. Vastuu kohdistuu tällöin 7 artiklan mukaan tuotteen tai sen komponentin valmistajaan. Tekoälyn erityispiirteisiin liittyen ehdotetaan myös, että valmistaja voidaan määrätä esittämään todisteita. Teknisesti monimutkainen tuotteen kohdalla voi syntyä tietyin edellytyksin myös oletama tuotteen viallisuudesta tai syy-yhteydestä.

5.4.4 Tekoälyasetus ja suuririskisen tekoälyjärjestelmän sääntely

Tekoälyasetuksen III luvusta alkavassa sääntelyssä suuririskisistä tekoälyjärjestelmistä²⁶⁶ asetetaan keskeisiä velvoitteita tekoälyn riskienhallintaan.²⁶⁷ Artiklan 6.2 mukaan suuririskiset tekoälyjärjestelmät määritellään liitteessä III.²⁶⁸ Liitteen III 5. b alakohdan mukaan tekoälyjärjestelmä on *suuririskinen*, kun se on ”tarkoitettu käytettäväksi luonnollisen henkilön *luottokelpoisuuden arviointiin* tai *luottopisteytyksen määrittämiseen*”.²⁶⁹

²⁶⁴ Kokkinis – Twigg-Flesner 2021, s. 120.

²⁶⁵ Spindler 2021, s. 257.

²⁶⁶ Kts. tekoälyjärjestelmän määritelmä luvussa 1.4.

²⁶⁷ Asetuksen II luvussa kielletään kokonaan tietyt tekoälyn käytännöt, kuten päätöksenteon manipulointi ja ihmisten sosiaalinen pisteytys. Kiellot eivät lähtökohtaisesti liity luotonmyöntöön vaikkakin asettavat myös sille ääritapauksessa rajat.

²⁶⁸ Jotta sääntely pysyisi teknologian kehityksen perässä, on komissiolle delegoitu oikeus muuttaa liitettä.

²⁶⁹ Muita liitteen mukaisia suuririskisiä tekoälyjärjestelmien käyttökohteita ovat esimerkiksi biometrinen tunnistaminen, kriittinen infrastruktuuri, rekrytoinnit, lainvalvonta ja oikeudenhoito.

Luottolaitosten pääomavaatimusten vakavaraisuuslaskennassa käytettävä tekoälyjärjestelmä ei kuitenkaan ole suuririskinen johdantokappaleen 58 mukaan.

Poikkeus on siinä mielessä perusteltu, että vakavaraisuuslaskennassa ei suoraan arvioida yksittäisen ihmisen ominaisuuksia. Toisaalta laskennassa huomioidaan myös luotonhakijan luottokelpoisuus. Tällöin poikkeuksen voi nähdä kaventavan asetuksen suoja. Sen sijaan komission ehdotuksessa ollut poikkeus, jossa pienten tarjoajien ei olisi tarvinnut noudattaa vaatimuksia kehittäessään tekoälyä omaan käyttöön, on poistettu.

Luottokelpoisuusarviointi on johdantokappaleen 58 mukaan suuririskistä, koska järjestelmä määrittää *mahdollisuuden saada taloudellisia resursseja* tai olennaisia palveluja, kuten asumista. Lisäksi arviointi voi johtaa tai ylläpitää henkilökohtaisiin ominaisuuksiin perustuvaa syrjintää. Asetuksessa on käytetty ilmaisuja ”tarkoitettu käytettäväksi” ja ”määrittää mahdollisuuden saada taloudellisia...”. Ne viittaavat siihen, että jos järjestelmää ei ole suunniteltu luottokelpoisuuden arviointiin tai sitä ei käytetä taloudellisista resursseista päättämiseen, se ei olisi suuririskinen.²⁷⁰

Keskeistä on, että suuririskiseksi luokitellun tekoälyjärjestelmän tulee täyttää erilaisia *vaatimuksia*. Käsittelen vaatimuksia tiivistetysti. Ensimmäisenä 9 artiklan mukaan järjestelmällä on oltava koko elinkaaren ajan *riskienhallintajärjestelmä*. Luottolaitosten osalta tämä vaatimus voi täytyä jo olemassa olevan riskienhallintajärjestelmän kautta, joten asetus ei välttämättä tuo uusia riskienhallinnanvelvoitteita kaikille luotonmyöntäjille.

Artiklassa 10 on vaatimuksia *datalle*, kuten sen keruuseen, edustavuuteen, virheettömyyteen, asiaankuuluvaan tietojenkäsittelyyn, oletusten muotoiluun ja haitallisten vinoumien selvittämiseen. Artiklassa 11 edellytetään tekoälyjärjestelmän ymmärrettävää *teknistä dokumentaatiota*, joka osoittaa luvun vaatimusten täyttymisen. Artiklan 12 mukaan järjestelmien on *jäljitettävyyden* vuoksi tallennettava lokitietoja elinkaarensa ajan. Artiklassa 13 edellytetään, että järjestelmä kehitetään toimimaan *avoimesti*, jotta käyttöönottaja voi tulkita sen tuotosta, esimerkiksi luottopäätöstä.

Artiklan 14 keskeinen vaatimus edellyttää, että *ihminen voi valvoa* tekoälyjärjestelmän käyttöä. Ihmisen tulee kyetä ymmärtämään sen toimintaa, olla tietoinen

---

²⁷⁰ EBF on kannanotossaan huomauttanut, että tällaisen järjestelmän myöhempi käyttötarkoituksenmuutos voisi johtaa epäselvään tulkintaan asetuksen soveltamisesta. Semane 2021, s. 8.

automaatiovinoumasta²⁷¹, tulkitsemaan ja korjaamaan tuotosta eli luottopäätöstä sekä pysäyttämään järjestelmän käyttö. Oikeuskirjallisuudessa on pidetty keskeisenä tällaista tekoälyn ihmisvalvontaa, mutta toisaalta epäilty, voiko ihminen tosiasiallisesti huomioida ja ymmärtää suuria datamääriä ja monimutkaista järjestelmää.²⁷² Lopuksi artikla 15 edellyttää tekoälyjärjestelmiltä asianmukaista *tarkkuutta, vakautta ja kyberturvallisuutta*.²⁷³

Vaatimusten lisäksi järjestelmien osapuolille asetetaan *velvollisuuksia*. *Tarjoajien* on 16 artiklan mukaan varmistettava vaatimusten täyttyminen ja 17 artiklan mukaan asetuksen noudattaminen laadunhallintajärjestelmällä. Rahoituslaitosten osalta velvollisuus täyttyy lähtökohtaisesti olemassa olevilla hallintojärjestelmillä. Artiklan 19 mukaan rahoituslaitosten tulee säilyttää lokitiedot osana rahoitussäätelyssä vaadittuja asiakirjoja vähintään kuusi kuukautta. Artiklan 21 mukaan tarjoajien tulee pyynnöstä toimittaa virnaomaiselle tietoja.

Vastaavasti *käyttöönottajien* tulee artiklan 26 mukaan seurata järjestelmän toimintaa.

Rahoituslaitosten osalta seurantavelvollisuus voi täytyä olemassa olevilla hallintojärjestelmillä. Myös lokitiedot tulee säilyttää, kuten edellä. Artikla 27 koskee nimenomaisesti käyttöönottajaa, joka käyttää järjestelmää ensimmäistä kertaa luottokelpoisuuden arviointiin. Sen tulee arvioida järjestelmän *perusoikeusvaikutuksia*, kuten vaikutuksia eri ihmisluokille. Tämä voidaan tehdä tietosuojavaikutusarvioinnin yhteydessä. Lopulta tarjoajien tulee tehdä 43 artiklan *vaatimustenmukaisuuden arviointi* ja rekisteröidä järjestelmä 49 artiklan EU:n tietokantaan. Artiklassa 72 edellytetään vielä seurantajärjestelmää markkinoille saattamisen jälkeiselle ajalle.²⁷⁴

Lopuksi artikla 86 sisältää keskeisen *tietojensaantioikeuden*. Sen mukaan ”henkilöllä on oikeus saada käyttöönottajalta *selkeät ja merkitykselliset* selitykset järjestelmän roolista päätöksenteossa ja päätöksen pääkohdista, kun suuririskisen tekoälyjärjestelmän *tuotoksen* perusteella on tehty *päätös*, jolla on oikeusvaikutuksia tai vastaava merkittävä vaikutus, jonka henkilö katsoo haitalliseksi.” Johdantokappaleen 171 mukaan näiden tietojen tulisi tarjota asianomaiselle perusta, jonka avulla hän voi käyttää oikeuksiaan. Lisäksi oikeutta sovellettaisiin vain, kun oikeudesta ei ole säädetty aiemmin unionin oikeudessa.

²⁷¹ Automaatiovinouma tarkoittaa asetuksen mukaan ihmisen liiallista luottamusta järjestelmään ja tuotokseen.

²⁷² Spindler 2021, s. 251.

²⁷³ Kyberturvallisuuteen sisältyy estää: 1) ulkopuolisen järjestelmään ja tuotoksiin vaikuttamisen; 2) *data- tai mallimyrkytyksen* eli koulutusdatan tai mallin manipuloinnin ja 3) *mallinkiertäminen* ristiriitaisin syöttötiedoin.

²⁷⁴ Artiklan 99 mukaan suuririskisten tekoälyjärjestelmien vaatimusten rikkomisesta voidaan määrätä sakko, joka on 15 miljoonaa euroa tai 3 % yrityksen maailmanlaajuisesta liikevaihdosta.

Artikla on muotoiltu lähes samalla tavalla, kuin GDPR:n 22 artikla. Artiklan 86 sanamuoto on hieman GDPR:n tulkintaa tarkempi, kun se edellyttää tietoja ”päätöksenteon roolista ja päätöksen pääkohdista”. Sanamuoto ”pääkohdat” viittaa kuitenkin siihen, että kaikkia tarkkoja tietoja ei tarvitsisi antaa. Asetus täsmentää merkityksellisten tietojen määritelmää vain siten, että sen tulee muodostaa *perusta*, jolla ihminen voi käyttää oikeuksiaan. Oikeuksien käyttö voi onnistua myös ilman yksityiskohtaisia tietoja algoritmin toiminnasta. Joka tapauksessa tekoälyasetus näyttää asettavan GDPR:ä selkeämmän tiedonantovelvollisuuden, jota sovelletaan, kun tekoälyjärjestelmää käytetään luotonmyönnössä. Tämän tärkeän tiedonantovelvoitteen tulkinta jää kuitenkin viimekädessä EUT:n oikeuskäytännön varaan.

5.4.5 Tekoälyasetuksen merkitys ja luottolaitospoikkeus

Olen edellä luetellut tiivistetysti tekoälyjärjestelmän vaatimuksia ja velvollisuuksia, jotta sääntelyn tarkkuudesta syntyy yleiskuva.²⁷⁵ Keskeistä on, että suoraan sovellettavaksi tuleva asetus tulee vaikuttamaan konkreettisesti datan laatuun, järjestelmän toiminnan dokumentointiin ja avoimuuteen sekä tuotosten jäljitettävyyteen ja ihmisvalvontaan. Erityinen velvollisuus arvioida perusoikeusvaikutuksia kohdistuu juuri luotonmyöntäjiin. Näitä tutkielmassakin tunnistettuja tekoälyn ongelmakohtia aletaan nyt säännellä suoraan asetuksella.

Edellä esitetysti luottolaitokset voivat vapautua osasta vaatimuksista, koska niihin sovelletaan jo kattavaa CRR:n ja CRD:n sääntelyä. Luottolaitosten poikkeukset koskevat nimenomaan riskienhallinta- ja hallintojärjestelmiä. Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, että tekoälyasetuksen riskienhallintajärjestelmän vaatimukset täydentävät olemassa olevia järjestelmiä. Tällöin luottolaitosten ei tarvitse korvata olemassa olevia riskienhallinnan järjestelmiä vaan täydentää niitä tarvittaessa kattamaan myös tekoälyliitännäiset riskit.

Poikkeus voi vapauttaa luottolaitoksen esimerkiksi tekoälyasetuksen 9 artiklan riskienhallintajärjestelmän perustamisesta, käytännön implementoinnista ja dokumentoinnista siltä osin kuin finanssisääntely kattaa jo kyseiset osa-alueet.²⁷⁶ Tämä kaksoisvaatimusten

---

²⁷⁵ Tekoälyasetus sisältää myös sääntelyä vähäriskisistä tekoälyjärjestelmistä, kuten generatiivisesta tekoälystä. Artikla 50 edellyttää ilmoittamaan ihmiselle, kun hän on vuorovaikutuksessa tekoälyjärjestelmän kanssa ja merkitsemään tekoälyn tuottaman sisällön. Artiklassa 53 taas asetetaan velvoitteita *yleiskäyttöiselle tekoälymallille*, joka on koulutettu suurella datamäärällä ja kykenee laajasti eri tehtäviin. Lisäksi asetus sisältää sääntelyä, jolla tuetaan tekoälyn innovointia, kuten 57 artiklan vaatimus testiympäristöistä. Hallinnon osalta perustetaan 64 ja 65 artikloilla asiantuntijaelimiä, kuten tekoälytoimisto ja tekoälyneuvosto.

²⁷⁶ Schuett 2023, s. 8 ja 17.

poistaminen tukee sitä, että luottolaitosten sääntely soveltuu osittain jo nykyisellään tekoölyn sääntelyyn. Toisaalta luottolaitossääntelyä ei sovelleta kaikkiin luotonmyöntäjiin tai esimerkiksi luottotietotoimintaan, mihin asetuksen vaatimukset tulevat sovellettaviksi ilman poikkeuksia.²⁷⁷

Asetuksen vaatimukset ovat joka tapauksessa perusteltu lisäys vanhaan sääntelyyn, joka ei ole huomionnut kaikkia tekoölyn erityispiirteitä, kuten järjestelmän monimutkaisuutta ja läpinäkymättömyyttä. Asetuksen voi arvioida lähestyvän sen tavoitetta turvallisemmasta tekoölystä. Toisaalta uudet vaatimukset voivat haitata toista keskeistä tavoitetta eli innovointia, kun tekoölyn suunnittelusta tulee oikeudellisesti haastavampaa.

Tekoölyasetuksen osalta on syytä huomioida, että kyseessä on täysin uusi säädös niin EU:ssa kuin EU:n ulkopuolellakin eikä sen soveltamisesta ole saatavilla aikaisempaa tietoa. Asetuksen lopullinen tulkinta selkeytyykin vasta tulevien EUT:n ratkaisujen myötä.

5.4.6 Luotonmyöntäjän huolellisuusvelvoite

Riskienhallintavelvoitteiden käsittelyn jälkeen tulee tehdä vielä huomioita luotonmyöntäjän huolellisen toiminnan tasosta. Kuluttajaluottojen osalta CCD 2:n 32 artiklaan on lisätty uusi *yleinen huolellisuusvelvoite*. Sen mukaan luotonmyöntäjän tulee toimia rehellisesti, tasapuolisesti, avoimesti ja ammattimaisesti sekä ottaa huomioon kuluttajan oikeudet ja edut luottoa myönnettäessä. Oikeuskirjallisuuden perusteella huolellisuusvelvoite kattaa myös luottokelpoisuuden arvioinnin.²⁷⁸ Vastaava yleinen huolellisuusvelvoite löytyy jo nykyisin KSL:n 7:13 §:n *hyvästä luotonantotavasta*, jonka mukaan luotonantajan tulee toimia *vastuullisesti*.²⁷⁹

Myös asuntoluottodirektiivissä on vastaava velvoite. Luottotietoja käsitteleviin luotonmyöntäjiin sovelletaan lisäksi luottotietolain 5 §:ä. Pykälä koskee *hyvää luottotietotapaa*, jonka mukaan luottotietojen käsittelyssä on noudatettava huolellisuutta.

---

²⁷⁷ Spindler 2021, s. 253.

²⁷⁸ Cherednychenko 2021, s. 199.

²⁷⁹ Vastuullisella luotonmyönöllä viitataan rehellisyyteen, avoimuuteen ja velallisen taloudellisesta tilanteesta huolehtimiseen. Myös KSL:n 7:14 §:n velvollisuus arvioida luottokelpoisuus liittyy vastuullisuuteen ja huolellisuuteen. Wuolijoki 2022, s. 158.

Tähän kuuluu huolehtiminen tiedon laadusta, tiedonsaantioikeuksista, tietoturvallisuudesta ja käsittelyn valvonnasta.²⁸⁰

Huhtamäki on 1990-luvulla, ennen huolellisuusvelvoitteen kirjaamista lakiin, tulkinnut sen roolia luotonmyönnön vastuussa. Varsinkin Yhdysvaltojen oikeudessa huolellisuusvelvoitetta on pidetty sitä tärkeämpänä mitä lähempänä sopimuspakkoa ollaan. Vaikka sopimuspakko ei koske luotonmyöntämistä, on pankeille asetettu aiemmassa yhdysvaltalaisessa oikeuskäytännössä velvollisuus käsitellä luottohakemus huolellisesti.²⁸¹ Huhtamäki onkin aiemmin tulkinnut, että Suomessa luottohakemus tulisi *käsitellä ripeästi ja huolellisesti* jo hyvän pankkitavan perusteella. Pankkitapa voisi myös ylettää sopimuspakon hakemuksen *käsittelyyn*, vaikka itse luotonmyöntäminen ei ole pakollista. Mahdollisen palkkion ottaminen käsittelystä lisäisi huolellisuusvelvoitetta.²⁸²

Pankkitapa ja nimenomaiset kirjaukset huolellisuusvelvoitteesta soveltuvat omalta osaltaan automatisoidun luotonmyönnön sääntelyyn. Huhtamäen aikaisemman kannanoton ja nykyisen kirjoitetun sääntelyn mukaisesti sähköinen luottohakemus tulee tutkia automatisoidussa prosessissa huolellisesti ja vastuullisesti luottokäyttäjän etu huomioiden.

Lopputuloksena voidaan todeta, että luotonmyönnön automatisointia koskevat jo monet voimassa olevat riskienhallinnan vaatimukset. Uuden tekoälyasetuksen myötä vaatimukset tekoälyn käytölle luotonmyönnössä kasvavat ja tiukentuvat. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että EU on arvioinut tekoälypäättökäytön, joka vaikuttaa ihmisten taloudellisiin resursseihin, sisältävän suuria riskejä. Luotonmyöntäjän huolellisuusvelvoite tarjoaa lisäksi lainsäädännöllisen mittapuun luotonmyöntäjän mahdollisen vahingonkorvausvastuun arviointiin.

5.5 Luotonmyöntö ja siviilioikeudellinen vastuu

5.5.1 Johdanto

Edellisessä kolmessa luvussa olen kartoittanut sääntelyä, jossa asetetaan velvoitteita ja vaatimuksia tekoälylle ja luotonmyönnön automatisoinnille. Arvioin nyt tämän sääntelyn vastaisesta luottopäätöksestä mahdollisesti syntyvää vahingonkorvausvastuuta. Aloitan

---

²⁸⁰ Luotonhakijalla on oikeus tulla arvioiduksi oikeiden tietojen valossa. Tällöin luottotietorekisterinpitäjällä ja tietoja toimittavalla luotonmyöntäjällä on *huolellisuusvelvoite* tietojen oikeellisuudesta. Turunen 2018, s. 156.

²⁸¹ Huhtamäki 1993, s. 85.

²⁸² Huhtamäki 1993, s. 87.

arvioimalla automatisoidun luotonmyönnön sijaa velvoiteoikeudellisessa vahingonkorvauksessa. Rajaan käsittelyn luotonmyöntäjän vastuuseen luotonhakijaa kohtaan.²⁸³

Siviilioikeudellisen vastuun arviointi on tarpeellista, koska vastuun tehokas täytäntöönpano on keskeinen tekijä luotonmyöntäjän halussa noudattaa sääntelyä ja ohjeita.²⁸⁴ Oikeuksien tehokkuus edellyttää lähtökohtaisesti oikeussuojakeinojen olemassaoloa.²⁸⁵

Yksityisoikeudellisen vahingonkorvausvastuun uhka ja sen tuoma mainehaitta voivat luoda yrityksille insenttiivin vähintään noudattaa sääntelyä sekä ylläpitää esimerkiksi proaktiivista riskienhallintaa.²⁸⁶

Hahmottelen tässä luvussa millaisia mahdollisia vahingonkorvausvelvollisuuksia *virheellinen negatiivinen* eli hylätty ja *virheellinen positiivinen* eli myönnetty luottopäätös voivat aiheuttaa. Tällainen virheellinen luottopäätös voisi aiheutua esimerkiksi järjestelmän viasta ja se johtaisi luotonmyöntöohjeiden vastaiseen luottopäätökseen. Virheellisestä luottopäätöksestä tulisi aiheutua luotonhakijalle konkreettinen korvattava varallisuusvahinko.

Virheellisen negatiivisen luottopäätöksen aiheuttamia mahdollisia vahinkoja voisivat olla taloudelliset menetykset. Saamatta jäänyt luotto voisi vaikeuttaa luotonhakijan omien sitoumuksien täyttämistä kolmansille. Rahoituskustannukset voisivat nousta luottoa myöhemmin haettaessa. Luoton saamatta jääminen voisi vaikuttaa korkojen verovähennysoikeuksiin. Lisäksi rahoituksen epääminen kaventaisi luotonhakijan

---

²⁸³ Automatisoidusta luotonmyönnöstä voisi aiheutua vahinkoa myös luotonmyöntäjälle eli järjestelmän käyttäjälle. Kts. myös pankin työntekijän vastuusta pankkia kohtaan. Vento 1998, s. 539–567. Esimerkiksi virheelliseen luottokelpoisuusarvioon perustuvat luottosopimukset voivat kasvattaa luottolaitoksen luottoriskiä tai vaikuttaa jopa sen vakavaraisuuteen. En käsittele luotonmyöntäjälle aiheutuvia vahinkoja enempää, koska kyseessä olisi todennäköisesti sopimuksen sisäinen vahingonkorvaus. Luotonmyöntäjän eli järjestelmän käyttäjän ja järjestelmän kehittäjän välillä olisi kauppa- tai lisenssisopimussuhde. Mahdollinen vahingonkorvaus määräytyisi sopimusehtojen mukaan ja olisi yritysten välillä rajoitettua vastuunrajoitusehdoilla. Kts. lisää Kallioniemi 2022, s. 168. Vastaavasti luotonmyöntäjä voi käyttää sisäisesti kehitettyä järjestelmää, jolloin vahingonaiheuttaja ja vahingonkärsijä olisivat sama taho. En myöskään käsittele luottosopimuksen syntymisen jälkeistä vastuuta. Tähän sisältyy ns. fidusiaarisuhde ja vastuu luototettavasta hankkeesta. Kts. lisää Huhtamäki 1993; Rudanko 1995, s. 186.

²⁸⁴ Oded 2013, s. 30. Sääntelyn noudattaminen perustuu myös muihin seikkoihin, kuten viranomaisvalvontaan ja sen mahdollistamiin hallinnollisiin ja rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Rudanko 1995, s. 54–57. EUT on todennut ratkaisussaan, että kuluttajaluottojen luottokelpoisuusarvioinnin rikkomisesta tulee seurata oikeasuhtaisia, tehokkaita ja varoittavia seuraamuksia eikä hallinnollinen maksu ole riittävän tehokas täytäntöönpanokeino. EUT C-679/18. Rajaan käsittelyn velvoiteoikeudellisiin seuraamuksiin.

²⁸⁵ Zanfir-Fortuna 2020, s. 1162.

²⁸⁶ Langenbacher 2020, s. 566–567. Oikeuskirjallisuudessa on myös ehdotettu ”AI compliance”-järjestelmien kehittämistä tekoälynsääntelyn noudattamiseksi yrityksissä.

kulutusmahdollisuuksia. Virheellinen positiivinen luottopäätös voisi aiheuttaa mahdollisesti luotonhakijan ylivelkaantumisen.

5.5.2 Luotonmyönnön suhde velvoiteoikeuteen

Vahingonkorvausvastuun arvioiminen on syytä aloittaa tarkastelemalla, miten velvoiteoikeus ylipäänsä soveltuu luotonmyöntöön. Luotonmyönnön ja velvoiteoikeuden välistä suhdetta voidaan tarkastella jakamalla finanssisääntely vakavaraisuus- ja riskienhallintasääntelyyn sekä asiakkaansuojasääntelyyn. Näistä ensimmäiset ovat elinkeinosääntelyä²⁸⁷, jonka rikkomisen seuraukset ovat hallinnollisia ja joka suojaa luotonhakijaa vain välillisesti. Jälkimmäinen on siviilioikeudellista sääntelyä²⁸⁸ ja voi synnyttää oikeudellisia velvoitteita luotonhakijaa kohtaan.²⁸⁹

Normin suojatarkoituksen periaatteella voidaan arvioida, synnyttääkö myös elinkeinosääntely mahdollisesti siviilioikeudellisia vaikutuksia.²⁹⁰ Periaatteen mukaan korvausvelvollisuus syntyy vain, jos loukatulla normilla on tarkoitus välttää kyseisen kaltaisen, syntyneen vahingon aiheutuminen.²⁹¹ Rudanko on maininnut tyypillisenä arviointitilanteena sen, voiko vakavaraisuussääntelyn rikkomisesta aiheutunut vahinko tulla korvattavaksi yksityiselle vahingonkärsijälle. Vastuun syntymisen voisi tällöin estää se, että yksityistä intressiä ei ole tarkoitettu loukattavan.²⁹² Elinkeinosääntelyn rikkomisesta syntyvän korvausvastuun arviointi on kuitenkin tapauskohtaista. Wuolijoki on esittänyt vastuun syntymiselle kolme edellytystä: 1) yksiselitteinen normin suojatarkoitus; 2) selvä kausaalisuus ja 3) tulkinta, jossa huomioidaan pankin riskienhallintakyky.²⁹³

Wuolijoki näkee puutteellisesta luottokelpoisuusarvioinnista aiheutuvan siviilioikeudellisen seuraamuksen ongelmallisena. Esimerkiksi velallisen vapautuminen luoton takaisinmaksusta olisi vastoin vahingonkorvausoikeuden rikastumiskieltoa. Luotonsaaja hyötyisi tällöin luotonmyöntäjän virheestä. Lisäksi se olisi seurauksena ankara. Esimerkiksi oikeustoimilain

²⁸⁷ Esimerkkinä elinkeino-oikeudellisesta seuraamuksesta voidaan mainita KSL:n 7:50 § ja 7a:32 §, joiden mukaan luotonmyöntäjää, joka rikkoo KSL:n velvoitteita voidaan kieltää jatkamasta menettelyä sakon uhalla.

²⁸⁸ Asiakkaansuojasääntelystä voidaan mainita hyvä pankkitapa, jota pankkien tulee noudattaa luotonannossa LLL:n 15 §:n nojalla. Finanssialan hyvää pankkitapaa koskevien ohjeiden mukaan ”pankki arvioi huolellisesti käytettävissä olevilla tiedoilla asiakkaan luottokelpoisuuden luottoa myönnettäessä.” Finanssiala ry. 2015, s. 3.

²⁸⁹ Wuolijoki 2022, s. 94.

²⁹⁰ Wuolijoki 2022, s. 94.

²⁹¹ Oppia sovelletaan varsinkin sopimuksen ulkoisessa tuottamuvastuussa. Hemmo 2005, s. 140.

²⁹² Rudanko 1995, s. 258.

²⁹³ Wuolijoki 2022, s. 95.

(1929/228) mukainen pätemättömyys ei johda yhtä ankaraan seuraukseen.²⁹⁴ Toisaalta Niemi on todennut, että luottoharkintaan liittyy myös siviilioikeudellinen vahingonkorvausvastuu, joka voi syntyä luotonmyöntö- tai riskienhallintaohjeiden vastaisesti tehdystä luottopäätöksestä.²⁹⁵ Luotonmyöntöön säännönmukaisesti kuuluva liiketoiminnallinen riski luottotappiosta vaikeuttaa osaltaan mahdollisen vahingonkorvauksen arviointia.²⁹⁶

Edellisen perusteella kuluttajansuojasääntelyn vastainen luottopäätös voisi synnyttää velvoiteoikeudellisen vastuun. Tämä voisi perustua normin suojatarkoituksen rikkomiseen. Esimerkiksi huolimaton luottokelpoisuusarviointi voisi rikkoa KSL:n vaatimusta kuluttajan luottokelpoisuuden selvittämisestä. Tämän normin tarkoituksena olisi osaltaan varmistaa kuluttajan talouteen sopivan luoton myöntäminen.

Elinkeinosääntelyn kohdalla tilanne on sen sijaan epävarma. Vastuuta voidaan arvioida esimerkiksi tilanteessa, jossa automaattinen järjestelmä tekee virheellisen positiivisen luottopäätöksen. Päätös voisi olla LLL:n suojatarkoituksen vastainen, koska luotonmyönnön perustuminen terveisiin ja selkeisiin perusteisiin voisi vaarantua. Teoriassa luotonsaajalle voisi aiheutua kausaalinen korvattava vahinko ylivelkaantumisen vuoksi. LLL:n suojatarkoitus ei kuitenkaan välttämättä suojaisi yksityistä luotonhakijaa juuri ylivelkaantumiselta, jolloin normin suojatarkoituksen periaate ei toteutuisi. Olennaista olisi voiko ylivelkaantuminen ylipäättään aiheuttaa kausaalista vahinkoa, koska luotonsaaja päättää lähtökohtaisesti itse myös ylimääräisten luottovarojen käytöstä.

5.5.3 Sopimuksen ulkoinen tai sisäinen vahinko

Luotonmyönnön automatisoinnin vaiheita ovat luottokelpoisuuden arviointi ja sen jälkeen tehtävä luottopäätös. Mahdollinen luottosopimus syntyy vasta, jos luottokelpoisuus on riittävä ja luotonmyöntäjä hyväksyy luottohakemuksen. Luottosopimusta ei synny ollenkaan, jos luottohakemus hylätään. Tällöin mahdollinen vahinko voisi aiheutua myös ennen sopimuksen syntymistä. Tällaiseen *sopimuksen ulkopuoliseen* vahingonkorvaukseen voitaisiin soveltaa soveltuvien osin VahL:a.

---

²⁹⁴ Wuolijoki 2022, s. 160.

²⁹⁵ Niemi 2014, s. 77. Tällä Niemi viittaa varsinkin 1990-luvun pankkioikeudenkäynteihin, joissa arvioitiin pankin johdon vastuuta tuottamuksellisesta luotonmyönnöstä.

²⁹⁶ Rudanko 1995, s. 251.

Automatisoidusti myönnettävää luottoa haetaan yleensä sähköisesti verkon kautta. Luotonmyöntäjä vaatii luotonhakijaa lähtökohtaisesti hyväksymään luottohakemuksen yhteydessä sopimusehtoja, jotka soveltuvat jo luoton *hakuvaiheeseen*. Tällöin luottohakemus voitaisiin ymmärtää ehdollisena yksipuolisena oikeustoimena. Oikeustoimi on yksipuolinen, koska sen perusteella syntyy sopimus vasta luotonmyöntäjän yhtäpitävällä tahdonilmaisulla.²⁹⁷ Toisaalta luottohakemus voitaisiin ymmärtää OikTL:n tarjous-vastausmekanismin mukaiseksi tarjoukseksi, jonka hyväksymisen ehtona olisi riittävä luottokelpoisuus.²⁹⁸ Rudangon ja Huhtamäen mukaan luottohakemusta ei kuitenkaan tule ymmärtää tarjouksena vaan *tarjouskehotuksena*. Vasta luotonmyöntäjän luottolupausta voidaan pitää tarjouksena sen sitovuuden vuoksi.²⁹⁹

Luotonhakuvaiheen ehtojen lisäksi itse luottosopimukseen sisältyy sopimusehtoja, jotka tulevat voimaan vasta sopimussuhteen synnyttyä. Luottosopimusta ei kuitenkaan synny, jos luottohakemus hylätään virheellisesti. Tällöin ennen sopimuksen solmimista aiheutuneeseen vahinkoon ei voitaisi soveltaa varsinaiseen luottosopimukseen usein kuuluvia vastuunrajoitusehtoja.

Automaattisesti hylätyn luottosopimuksen aiheuttamat mahdolliset vahingot syntyvät joka tapauksessa sopimuksen ulkoisen tilan ja sopimukseen tähtäävän tilan välimaastossa. Tämän takia arvioin seuraavaksi sekä sopimuksen ulkopuolista deliktivastuuta että sopimusneuvotteluihin ja sopimuksen kaltaiseen suhteeseen liittyvää vastuuta.

5.6 Luotonmyöntäjän vahingonkorvausvastuusta

5.6.1 Negatiivinen luottopäätös sopimuksen ulkoisena vahinkona

VahL:n 1.1 §:n mukaan lakia sovelletaan vahingon korvaamiseen sopimussuhteen ulkopuolella. Virheellisen *negatiivisen* luottopäätöksen aiheuttama vahinko voisi tulla korvattavaksi VahL:n perusteella, kun itse luottosopimusta ei ehtisi syntyä hylkäävän

---

²⁹⁷ Hemmo – Hoppu, 2022, luku 3.

²⁹⁸ Hemmo – Hoppu, 2022, luku 3.

²⁹⁹ Rudanko 1995, s. 98 ja alaviite 6. Kts. myös KKO 1994:9.

päätöksen takia. VahL:n 2.1 §:n mukaan vahingonkorvausvelvollisuus syntyy, jos aiheuttaa tuottamuksella toiselle vahingon.³⁰⁰

Tällaisen vahingon korvaaminen edellyttää, että vahinko on aiheutettu *tuottamuksella*.

Tuottamus pitää sisällään tahallisen eli tarkoituksellisen toiminnan ja huolimattomuuden eli moitittavan, toisen suojaksi asetetun normin vastaisen toiminnan. Hemmon mukaan varallisuusvahingon tuottamusarvioinnissa keskeistä on usein oikeudenvastaisuusarviointi, jossa arvioidaan, onko vahingollinen toiminta sallittua yhteiskunnallisen edun mukaisesti.³⁰¹

Käyttäytymisen moitittavuutta voidaan arvioida ensisijaisesti normiperusteisesti ja toissijaisesti riskiperusteisesti.³⁰² Riskiperusteisessa tuottamusarvioinnissa arvioidaan syntyneen riskin ja toiminnalla tavoitellun hyödyn suhdetta.³⁰³ Normiperusteisessa arvioinnissa käyttäytymistä verrataan laissa tai yksityisissä ohjeissa asetettuun huolellisuusvelvoitteeseen.

Laissa asetettu huolellisuusvelvoite voisi perustua esimerkiksi LLL:n tai KSL:n vaatimukseen arvioida luotonhakijan luottokelpoisuus. Myös uusi tekoälyasetus sisältää merkittäviä huolellisuusnormeja, joita sovelletaan automatisoituun luotonmyöntöön. Ohjetasoisia huolellisuusnormeja voi sisältyä vaikkapa alan tapaohjeisiin, kuten hyvään pankkitapaan. Myös luotonmyöntäjän sisäiset ohjeet, kuten luotonanto-ohjeet, tietojärjestelmien vaatimukset tai valvovan viranomaisen ohjeet voivat oikeuskirjallisuuden perusteella asettaa käyttäytymisvaatimuksia. Lakia alempiasteisten ohjeiden sitovuus voi perustua esimerkiksi asemaan tai vakiintuneeseen käytäntöön.³⁰⁴

Tuottamuksellisesta luotonmyönnöstä on annettu joitakin korkeimman oikeuden ratkaisua, joissa on kyse pankin johtokunnan huolimattomista luottopäätöksistä.³⁰⁵

---

³⁰⁰ Vastuu voi perustua myös ns. ankaraan vastuuseen, jossa korvausvelvollisuus syntyy tietyn vaarallisen toiminnan aiheuttaessa vahinkoa riippumatta tuottamuksesta. Hemmo 2005, s. 95. Tekoälyn käyttö ei itsessään vaikuta johtavan ankaraan vastuuseen, vaan vastuun syntyminen riippuu toiminnasta, johon tekoälyä käytetään. Kallioniemi 2022, s. 146. Perinteinen luotonmyöntö ei kuulu ankaran vastuun piiriin.

³⁰¹ Hemmo 2005, s. 25–26.

³⁰² Hemmo 2005, s. 33.

³⁰³ Hemmo 2005, s. 31.

³⁰⁴ Hemmo 2005, s. 27–29.

³⁰⁵ Tuore esimerkki tuottamuksellisista luottopäätöksistä vaikuttaa olevan Oma Säästöpankki Oyj:n tapaus, jossa pankin työntekijän epäillään rikkoneen luotonanto-ohjeita antamalla virheellistä tietoa luotonhakijan luottoriskistä. Toiminnan on arvioitu aiheuttavan pankille noin 20 miljoonan euron luottotappiot. Tapauksen selvittäminen on vasta alussa, mutta yhtiön osavuositarkastuksen perusteella toiminta vaikuttaa olleen tahallista, jolloin huolimattomuuden arviointiin ei ole tarvetta. Yle Uutiset 2024.

Ratkaisussa KKO 1997:110 pankin johtokunta oli tehnyt luottopäätöksen, josta aiheutui luottotappio. Luotto oli perustunut luotonhakijan antamiin tietoihin, joita ei ollut tarkastettu. KKO:n mukaan luotonanto-ohjeiden perusteella johdon olisi tullut varmistua luotonhakijan maksukyvyistä ja vakuuksista, joten luottopäätös oli tehty huolimattomasti ja vastaajat tuomittiin maksamaan vahingonkorvausta.

Ratkaisussa KKO 1999:12 pankin johto oli ylittänyt luotonantovaltuudet ja aiheuttanut huolimattomuudella vahinkoa sekä vaarantanut pankin vakavaraisuuden. Vastaajat tuomittiin maksamaan vahingonkorvausta.

Ratkaisussa KKO 2000:69 todettiin, että vastoin luotonanto-ohjeita tehty luottopäätös, josta syntyy vahinkoa, on lähtökohtaisesti korvattava. Vastaajia ei kuitenkaan tässä tapauksessa tuomittu maksamaan vahingonkorvausta, koska luotonmyönnöllä estettiin pankkia uhkaava vahinko.

Ratkaisut koskevat pankin johdon vastuuta pankkia kohtaan eivätkä sinällään suoraan soveltu tilanteeseen, jossa automatisoidusta luottopäätöksestä aiheutuisi vahinkoa luotonhakijalle.³⁰⁶

Luottolaitoksen hallitus vastaa kuitenkin viimekädessä luottolaitoksen toiminnan lainmukaisuudesta. Ratkaisujen perusteella automatisoidun luottokelpoisuusarvioinnin huolellisuutta voitaisiin kuitenkin verrata luotonanto-ohjeiden edellyttämään ja niihin vertautuvaan huolellisuuden tasoon. Rudanko on lisäksi esittänyt, että tuottamusarvioinnissa tulee huomioida pankkien ”puolivirallinen” rooli rahoitusmarkkinoiden keskeisenä toimijana.³⁰⁷ Kuluttaja-asiakkaan heikko mahdollisuus saada luottoa muualta voisi osoittaa korostuneempaa huolellisuusvelvoitetta myös automatisoidussa luotonmyönnössä.

5.6.2 Haasteena tekoälyn autonomisuus

Edellä kuvattu perinteinen vahingonkorvausvelvollisuus on kehittynyt aikana, jolloin ihmiset tekivät fyysistä työtä ja pystyivät ennakoimaan oman toimintansa ja valintojensa seurauksia. Koneet ja järjestelmät olivat ihmisen ohjauksessa olevia työkaluja, joiden käytöstä ihminen vastasi.³⁰⁸ Tekoälyjärjestelmien autonomisuus etäännyttää ihmistoimijan uudella tavalla itse vahingosta, kun ihminen ei suoraan aiheuta vahinkoa omalla tuottamuksellisella toiminnallaan.³⁰⁹

Tuottamusvastuu tulee kohdistaa tahoon, joka aiheuttaa toiminnallaan vahingon. Vastuun kohdistumiseen näyttää vaikuttavan, onko vahinko aiheutunut sopimussuhteessa vai sen

³⁰⁶ Johdon vahingonkorvausvelvollisuus luottolaitosta kohtaan on kirjattu myös suoraan LLL:n 21.1 §:än.

³⁰⁷ Rudanko 1995, s. 253.

³⁰⁸ Chagal-Feferkorn 2020, s. 493.

³⁰⁹ Tekoälyn käyttö ihmisen päätöksenteon tukena ei sen sijaan vaikuta aiheuttavan ongelmia vaan mahdollinen vastuu voidaan ratkaista arvioimalla järjestelmää käyttäneen ihmisen tuottamusta. Kallioniemi 2022, s. 158.

ulkopuolella. Sopimussuhteessa tekoälyjärjestelmän aiheuttaman vahingon korvausvelvollisuus määräytyisi sopimusehtojen tai sopimusvastuun yleisten oppien mukaisesti sopimusosapuolten välillä. Vahingonkärsijän tulisi tällöin näyttää toteen sopimussuhteen olemassaolo ja aiheutunut vahinko. Vastuusta vapautuakseen vahingonkorvausvelvollisen tulisi näyttää, että tekoälyjärjestelmän tekemään suoritukseen ei ole sisällynyt virhettä tai muuta vastuuperusteen synnyttävää seikkaa.

Vahingon aiheutuessa sopimussuhteen ulkopuolella korvausvelvollisen määräytyminen ei ole yhtä selkeää. Korvausvelvollisia voisivat tällöin olla tekoälyjärjestelmän kehittäjä tai käyttäjä.³¹⁰ Vastuun kohdistuminen voisi riippua vahingosta ja sovellettavasta sääntelystä. EU:n uuden tekoälyasetuksen vaatimukset tarjoavat tulevaisuudessa tukea vastuun selvittämisessä. Mikäli vahinko aiheutuu asetuksen vaatimusten vastaisesta järjestelmän suunnittelusta tai kehittämisestä, voidaan vastuu kohdistaa kehittäjään. Toisaalta vahinko voi aiheutua myös asetuksen vaatimusten vastaisesta käytöstä, jolloin vastuu kohdistuisi järjestelmän käyttäjään.

Kallioniemi on esittänyt ei-tieteellisessä teoksessaan, että tekoälyjärjestelmän tuottamusarvioinnissa tulisi keskittyä siihen, täyttääkö järjestelmä sen käyttäjän toiminnalle asetetut huolellisuusvaatimukset.³¹¹ Tekoälyjärjestelmän käyttäjän tuottamusta voi osoittaa esimerkiksi päätös käyttää järjestelmää vahinkoa aiheuttaneeseen toimintaan, johon sen ominaisuudet eivät riittäneet.³¹²

5.6.3 Puhtaan varallisuusvahingon rajoitettu korvattavuus

VahL:n 5.1 §:n mukaan korvattava vahinko voi olla joko henkilö-, esine- tai niistä riippumaton *puhdas varallisuusvahinko*. Varallisuusvahinko on korvattava rajoitetusti vain, jos vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, julkisen vallan käytöllä tai muissa tapauksissa *erittäin painavista syistä*. Luotonmyönnössä voi pääsääntöisesti aiheutua vain varallisuusvahinkoja, jotka eivät liity henkilö- tai esinevahinkoihin.³¹³ Yksityisen

---

³¹⁰ VahL:a sovellettaessa tuottamusvastuu kohdistuu luonnolliseen henkilöön tai oikeushenkilöön, ei tekoälyjärjestelmään itseensä.

³¹¹ Kallioniemi 2022, s. 156.

³¹² Kallioniemi 2022, s. 158–159. Tulevaisuudessa tuottamusvastuu voisi perustua jopa tekoälyjärjestelmän *käyttämättömyyteen*, jos tekoälyjärjestelmä vähentäisi riskejä suhteessa inhimilliseen toimintaan. Kallioniemi 2022, s. 163.

³¹³ Lisäksi syrjinnän aiheuttama kärsimys voi tulla korvattavaksi erikseen. Kts. luku 3.6.

luotonmyönnön tapauksessa mahdollinen korvausperuste voisi käytännössä olla vain ”erittäin painavat syyt”.

Hemmon mukaan erittäin painavia syitä voivat olla oikeussuhteen sopimuksen kaltaisuus, vahingonaiheuttajan luottamusasema suhteessa vahingonkärsijään, tuottamuksen aste ja vahingonkärsijän korvaustarve.³¹⁴ Rudangon mukaan syitä voivat olla hyvän tavan vastaisuus tai sopimuksentekotilanteet.³¹⁵ Ståhlbergin ja Karhun mukaan erittäin painavien syiden vaatimus on asetettu oikeuskäytännössä korkealle.³¹⁶ Heidän mukaansa tuottamuksen aste tai vahingon määrä eivät yksinään ole riittäviä, mutta luottamuksensuojan rikkominen voi muodostaa painavan syyn. Erittäin painavien syiden kriteerit eivät kuitenkaan ole täysin selviä. Kriteerien tulkinta on usein voitu välttää sijoittamalla vahinko sopimusoikeuden alaan.³¹⁷

Luotonmyönnöstä aiheutuvan varallisuusvahingon korvaamista tukisi oikeussuhteen sopimuksen kaltaisuus, johon palataan seuraavassa luvussa. Sen sijaan keskeistä luottamuksensuojaa sopimuksen syntymisestä ei usein voi syntyä lyhyessä ja automaattisessa prosessissa, joka ei sisällä varsinaisia sopimusneuvotteluja. Myöskään oikeudenvastaisuusoppi ei tue ulkoisen vahingonkorvausvelvollisuuden syntymistä, koska luotonhakijalle ei ole oikeutta saada luottoa. Negatiivinen luottopäätös ei tällöin loukkaa hakijan oikeutta.

5.6.4 Vahingonkorvaus sopimussuhteessa ja sopimusneuvotteluvastuu

Virheellinen negatiivinen luottopäätös sijoittuu edellä todetusti sopimuksen ulkoisen ja sisäisen vahingonkorvauksen välimaastoon.³¹⁸ Perinteisesti luotonmyöntäjän edustaja eli luottoneuvottelija ja luotonhakija käyvät luottoneuvottelut, jonka jälkeen luotonmyöntäjä tekee luottopäätöksen. Tällöin sopimuksettomana ja sopimuksellisen tilan erottaminen on selkeämpää kuin automatisoidussa prosessissa.

Sopimusta edeltäviä toimia voidaan kuitenkin arvioida sopimusneuvotteluvastuuna. Luotonmyöntäjän korvattavaksi voi tulla luotonhakijan tarpeettomia kuluja, jotka ovat syntyneet negatiivisen luottopäätökseen johtaneissa luottoneuvotteluissa. Wuolijoki on

---

³¹⁴ Hemmo 2005, s. 154–155.

³¹⁵ Rudanko 1995, s. 261.

³¹⁶ Ståhlberg – Karhu 2020, s. 66.

³¹⁷ Ståhlberg – Karhu 2020, s. 375–376.

³¹⁸ Rudanko 1995, s. 247.

kuitenkin pitänyt vastuun syntymistä epäselvänä pitkienkin luottoneuvottelujen kohdalla.³¹⁹ Ståhlbergin ja Karhun mukaan sopimusneuvotteluvastuuta koskevassa oikeuskäytännössä keskeistä on ollut sopimusneuvottelujen *perusteeton* keskeytyminen ja vahingonkärsijän perusteltujen odotusten suoja.³²⁰ Sopimusvalmisteluun liittyy myös *lojaliteettivelvoite*, joka velvoittaa huomioimaan sopimuskumppanin edun.³²¹ Toisaalta *neuvotteluriskin periaatteen* mukaisesti jokainen neuvottelee sopimusta riskillä eikä vastuuta synny ennen varsinaista sopimusta. Käsittelen tähän liittyvää negatiivisen sopimusedun korvaamista myöhemmin seuraavassa luvussa.

Automatisoidussa luotonmyönnössä ei käydä varsinaisia luottoneuvotteluja ja luottopäätös saadaan lähes välittömästi.³²² Tällöin voidaan ajatella, että luotonhakijalle ei ehdi syntyä pitkien sopimusneuvottelujen kaltaista luottamusta sopimuksen syntymisestä eli luoton saamisesta.³²³ Negatiivinen luottopäätös perustuu normaalitilanteessa usein luotonhakijan heikkoon taloudellisiin tilanteeseen, jolloin kyseessä ei myöskään ole perusteeton vetäytyminen sopimuksenteosta. Mahdollisen tekoälyjärjestelmän virheen tapauksessa negatiivinen päätös voisi kuitenkin osoittaa perusteetonta vetäytymistä. Tällöinkään syynä ei olisi neuvottelukumppanin tarkoituksellinen toimi. Sopimusneuvotteluvastuu ei näin ollen vaikuta soveltuvan automatisoituun luotonmyöntöön. Sopimusneuvotteluja ei juuri käydä ja perusteltuja odotuksia sopimuksesta ei ehdi syntyä.

5.6.5 Sopimussuhteeseen rinnastuva vastuu

Sopimuksen ulkopuolista vahinkoa voidaan arvioida myös sopimussuhteen kaltaisena tai sopimussuhteeseen rinnastuvana. Mäenpää on tuoreessa väitöskirjassaan todennut, että mahdolliseen vahinkoon voidaan tällöin soveltaa vakiintuneesti VahL:n sijaan sopimusoikeudellisia vahingonkorvauseriaatteita. Varsinaista sopimussuhdetta ei vaadita, kunhan tilanne muistuttaa riittävästi sopimusta. Tätä tulkintaa on hyödynnetty varsinkin puhtaiden varallisuusvahinkojen rajoitetun korvattavuuden vuoksi.³²⁴ Esimerkiksi

---

³¹⁹ Wuolijoki 2022, s. 164.

³²⁰ Ståhlberg – Karhu 2020, s. 59. Kts. myös Niemi 2014, s. 71; KKO 2009:45.

³²¹ Myös hyvä luotonantotapa sisältää lojaliteettivelvoitteen. Niemi 2014, s. 77.

³²² Niemi 2014, s. 70.

³²³ Luotonmyöntäjän informointivelvoitetta, joka vaikuttaa luottamuksen syntymiseen ei ole mielekästä käsitellä, koska tiedonanto tapahtuu sähköisesti ja vakiomuotoisesti. Tällöin lain edellyttämät tiedot toimitetaan kaikille samalla tavalla.

³²⁴ Mäenpää 2022, s. 66–67.

sopimukseton asiakaspalvelutilanne voidaan nähdä sopimustoimintaa muistuttavana ja soveltaa siihen sopimusoikeuden periaatteita.³²⁵

Seuraavat KKO:n ratkaisut valaisevat vastuumuotojen välimaastoon sijoittuvia tilanteita:

Ratkaisussa KKO 2001:70 pesänhoitaja oli aiheuttanut konkurssipesälle vahinkoa kavalluksella. Vahingonkärsijä haki vahingonkorvausta asianajotoimistolta, jonka lukuun pesänhoitaja oli toiminut. KKO totesi, ettei pesänhoitajan eikä asianajotoimiston ja konkurssipesän välillä ole sopimusta, vaan toiminta perustuu tuomioistuimen määräykseen. Tilanne muistutti kuitenkin läheisesti sopimusvastuuta, joten puhdas varallisuusvahinko tuli korvattavaksi ilman VahL:n rajoituksia.

Ratkaisussa KKO 2003:81 pesänhoitaja oli aiheuttanut konkurssipesälle vahinkoa jättämällä perimättä saatavia. KKO:n mukaan tässä tapauksessa vahingonkorvaussaatava kuului kuitenkin vanhentumislain mukaisesti sopimuksen ulkopuoliseen vastuuseen.³²⁶

Ratkaisussa KKO 2017:15 ammattiliitto tiedotti tutkivansa ja tarvittaessa riitauttavansa yhteistoimintaneuvottelut. Kannetta ei nostettu, mutta työtuomiosituin tuomitsi toisen ammattiliiton jäsenille hyvitystä samasta tapauksesta. Tilanteessa ei ollut nimenomaista sopimusta, mutta tiedote antoi työntekijöille perustellun aiheen luottaa asian hoitamiseen. KKO:n mukaan ammattiliitolle oli syntynyt toimintavelvollisuus, joka rinnastui toimeksiantosopimukseen. Ammattiliiton vahingonkorvausvelvollisuus perustui siten sopimusoikeuden periaatteisiin.

KKO:n ratkaisut eivät suoraan koske luotonmyöntöä tai sopimusvalmistelua. Sen sijaan ne osoittavat, että KKO tulkitsee vastuuperusteiden välimaastoon sijoittuvien vahinkojen korvaamista joustavasti myös ilman VahL:n 5.1 §:n rajoituksia.

Automatisoidun luotonmyönnön sopijapuolten yhteisen tarkoituksen voi nähdä olevan luottosopimukseen pääseminen, jos hakijan luottokelpoisuus on riittävä. Mikäli sähköisesti tehdyn luottohakemuksen voi katsoa muistuttavan analogisesti KKO 2017:15 ratkaisun ajattelutapaa, voisi luottokelpoisuuden tarkastaminen rinnastua KKO:n ratkaisun mukaiseen toimintavelvollisuuteen. Virheellinen negatiivinen luottopäätös näyttäytyisi tällöin osapuolten tarkoituksen ja ”toimeksiannon” vastaisena.

Virheellinen negatiivinen päätös aiheutuisi näin automaatioprosessista, joka muistuttaa toiminnallisesti sopimussuhdetta. Virheellinen *positiivinen* luottopäätös taas saisi aikaan sopimussuhteen, joka ei vastaisi luotonmyöntäjän sopimustahtoa. Kuten seuraavassa luvussa

---

³²⁵ Wuolijoki 2009, s. 409–410.

³²⁶ Mäenpää 2022, s. 86.

esitetään, tällainen sopimus voitaisiin myöhemmin katsoa kohtuuttomaksi tai jopa pätemättömäksi.

Kummassakin tilanteessa ensisijainen keino virheen poistamiseen olisi virheen korjaaminen. Luottopäätös voitaisiin arvioida uudelleen ja tehdä korjattuna. Virheen korjaaminen ei kuitenkaan ole vahingonkorvausoikeudellinen toimi.³²⁷ Uusi luottopäätös ei välttämättä poistaisi mahdollista vahinkoa esimerkiksi tilanteessa, jossa rahoituskustannukset ovat nousseet tai liiallinen luotto on johtanut ylivelkaantumiseen. Tällöin vahinkoa voitaisiin arvioida *negatiivisen sopimusedun* avulla. Hemmon mukaan negatiivinen sopimusetu sopii määrittämään juuri sopimuksen valmistelutoimiin tai pätemättömään sopimukseen liittyvää vastuuta. Siinä tarkoituksena on palauttaa vahingonkärsijän taloudellinen tilanne sopimuksen valmistelua edeltäneelle tasolle.³²⁸

Edellisen perusteella automatisoidun luotonmyönnön mahdolliset vahinkotilanteet voivat tulla arvioiduiksi sopimukseen rinnastuvana vahinkona. Mahdollisen varallisuusvahingon korvaamiseen voitaisiin tällöin soveltaa sopimusoikeudellisia periaatteita, jolloin VahL:n 5.1 rajoitukset eivät estäisi korvauksen saamista. Negatiivinen sopimusetu voisi mahdollistaa esimerkiksi luotonmyöntäjälle syntyvien sopimuksen valmistelukulujen korvaamisen. Edellä todetusti automatisoidussa luotonmyönnössä ei kuitenkaan välttämättä syntyisi tällaisia korvattavia vahinkoja.

5.6.6 Luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyönti

Sopimusta lähestyvässä tilanteessa tulee arvioida vielä *selonottovelvollisuutta*. Se tarkoittaa tiedon hankintaan ja analysointiin kuuluvaa huolellisuusvelvoitetta. Ammattimaisella luotonmyöntäjällä katsotaan olevan luotonhakijaa suurempi selonottovelvollisuus. Keskeistä on, että *luottokelpoisuuden arviointi* kuuluu selonottovelvollisuuden piiriin.³²⁹

Selonottovelvollisuus kohdistuu tässä tapauksessa automatisoituun prosessiin, jonka tulee olla huolellinen. Periaate korostaa luottokelpoisuusarvioinnin huolellista suorittamista myös säädetyn oikeuden ulkopuolella.

---

³²⁷ Ståhlberg – Karhu 2020, s. 83.

³²⁸ Hemmo 2005, s. 310.

³²⁹ Niemi 2014, s. 29–30.

Turun hovioikeus on vuonna 2023 ratkaisussaan 6 arvioinut KSL:n 7:14 §:n mukaisen luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyöntiä ja sen seuraamuksia:

Ratkaisussa THO 2023:6, A oli tehnyt luottihakemuksen luvatta B:n puolesta hänen sähköisellä tunnisteellaan. Lisäksi asiassa oli kyse luottosopimusta edeltäneen luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyönnistä. HO totesi ensinnäkin, että todistustaakka luottokelpoisuuden arvioinnista on luotonmyöntäjällä. Tapauksessa luotonmyöntäjä ei ollut näyttänyt arvioineensa luotonhakijan eli B:n luottokelpoisuutta ennen luotonmyöntöä. HO totesi, että KSL ei sisällä kiellon ja seuraamusmaksun lisäksi muita oikeudellisia seuraamuksia arvioinnin laiminlyönnistä.³³⁰

Luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyönnin katsottiin vaikuttavan luottosopimuksen ehtojen kohtuullisuuteen. Tavanomaista korkeammat luottokustannukset korostivat velvollisuutta arvioida luotonhakijan takaisinmaksukyky. HO:n mukaan B vastasi luottosopimuksesta, kuin olisi tehnyt sen itse. Sen sijaan huolellinen luottokelpoisuusarviointi olisi voinut johtaa hylkäävään luottopäätökseen, joten luottosopimuksen ehdot olivat laiminlyönnin vuoksi KSL:n 4:1–2 §:n nojalla kohtuuttomia. B:n maksettavaksi jäi luoton pääoma, mutta ei luottokustannuksia.³³¹

Hovioikeuden ratkaisu osoittaa, että KSL:n luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyönti voi saada aikaan hallinnollisten seurausten sijasta velvoiteoikeudellisia seuraamuksia. Käytännössä ratkaisussa puutteellinen luottokelpoisuusarviointi johti syntyneen luottosopimuksen ehtojen sovitteluun. Ratkaisussa ei päädytty Wuolijoen ongelmallisena pitämään luoton takaisinmaksusta vapautumiseen, joka olisi edellä esitetysti ollut rikastumiskiellon vastaista.

Myös luottokustannuksista vapautumista voi kuitenkin pitää merkittävänä seuraamuksena, koska luotonmarginaali muodostaa luotonmyöntäjän voiton. Vaikka tapaus ei koske vahingonkorvausta se osoittaa, että tuottamuksellisesta luottokelpoisuusarvioinnista voi aiheutua varallisuus oikeudellisia seuraamuksia.

EUT antoi vuonna 2024 Turun hovioikeuden tuomion jälkeen oman ratkaisunsa (C-755/22) CCD 1:n 8 artiklan luottokelpoisuuden arvioinnin laiminlyönnistä. EUT:n ratkaisun perusteella direktiiviin pohjautuvan KSL:n 7:14 §:n luottokelpoisuuden arvioinnin *laiminlyönnistä* voidaan määrätä seuraamukseksi kulutusluottosopimuksen *pätemättömyys* sekä se, että luotonmyöntäjä menettää oikeuden periä sovitut *korot*. EUT:n mukaan seuraamus

³³⁰ Edellä todetusti EUT:n mukaan hallinnollinen maksu ei ole riittävä seuraamus luottokelpoisuusarvioinnin laiminlyönnistä. EUT C-679/18.

³³¹ KKO on myöntänyt tapaukselle valitusluvan ja HO:n ratkaisu ei ole lainvoimainen. Kts. KKO:n valituslupa VL:2024–26.

voidaan määrätä, vaikka luottosopimuksen velvoitteet olisi täytetty tai vaikka kuluttajalle ei olisi aiheutunut haitallisia seurauksia luottokelpoisuusarvioinnin rikkomisesta.³³²

EUT:n ratkaisu osoittaa yhdessä hovioikeuden ratkaisun kanssa, että *kuluttajaluotonannossa* luottokelpoisuusarvioinnin rikkominen voi johtaa jopa velvoiteoikeudelliseen pätemättömyyteen eli sopimuksen purkautumiseen sekä luottokustannuksista vapautumiseen. Keskeistä on, että seuraamukset eivät edellytä luotonhakijalle aiheutunutta konkreettista vahinkoa. EUT:n ja hovioikeuden ratkaisujen perusteella huolimattomuudesta voi siten seurata myös muita siviilioikeudellisia seuraamuksia, kuin vahingonkorvausvastuu. Nämä seuraamukset voivat johtaa luottosopimuksen pätemättömyyteen myös ilman konkreettisen vahingon syntymistä. Tämä on yhdenmukaista aiemmin esitetyn luotonmyöntäjän huolellisuusvelvoitteen kanssa.

5.6.7 Johtopäätökset vahingonkorvauksesta

Tässä luvussa olen kuvannut luotonmyönnön automatisoinnissa potentiaalisesti syntyviä vahinkoja ja vahinkojen korvaamisharkintaa. Edellisen perusteella voidaan todeta ensinnäkin, että mahdollinen virheellisen negatiivisen tai positiivisen luottopäätöksen aiheuttama vahinko sijoittuisi sopimuksettoman tilan ja sopimuksellisen tilan välimaastoon. VahL soveltuu luotonmyönnössä mahdollisesti aiheutuvien puhtaiden varallisuusvahinkojen korvaamiseen rajoitetusti. Vahinkojen korvaaminen sopimusoikeuden opeilla ilman puhtaan varallisuusvahingon rajoituksia vaikuttaakin perustellummalta vahingonkärsijän korvaustarpeen täyttämiseksi. Oikeuskäytännön perusteella kuluttajaluotonmyönnössä tapahtuva huolimaton tai laiminlyöty luottokelpoisuusarviointi voi johtaa luotonmyöntäjän kannalta ankariin velvoiteoikeudellisiin seuraamuksiin, kuten luottosopimuksen pätemättömyyteen.

Negatiivinen luottopäätös voi aiheuttaa erilaista haittaa luotonhakijalle, kuten kulutusmahdollisuuksien rajoittumista. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen voi kuitenkin olla ongelmallista, koska luotonmyöntäminen ei ole pakollista. Näin ollen negatiivinen luottopäätös ei loukkaa luotonhakijan oikeutta. Sen sijaan aiemmin luvussa 3.5 käsitelty YVL:n syrjäntäkiellon tai GDPR:n vastainen negatiivinen luottopäätös voisi loukata luotonhakijan oikeutta ja johtaa myös vahingonkorvausvelvollisuuteen.

---

³³² EUT C-755/22, kohdat 51–52.

Positiivinen luottopäätös voisi puolestaan aiheuttaa luotonhakijalle vahinkoa ylivelkaantumisen muodossa. Tässä tapauksessa ongelmallista olisi kuitenkin se, että liikaa luottoa saaneen henkilön täytyy itse päättää kuluttaa ylimääräiset luottovarot. Tällöin kulutuksesta aiheutuva ylivelkaantuminen ei olisi suoraan luotonmyöntäjän aiheuttama.

Vahingonkorvausvelvollisuutta rajoittavat myös muut edellytykset. Ensimmäinen rajoite on edellytys luottopäätöksen ja vahingon välisestä syy-yhteydestä.³³³ Esimerkiksi virheellinen positiivinen luottopäätös ei välttämättä aiheuta kausaalisesti luotonsaajan ylivelkaantumista, koska luotonsaajan tulee itse tehdä päätös varojen käytöstä. Vastaavasti vahingonaiheuttajan kannalta ennakoimattomat vahingot eivät tule korvattaviksi.³³⁴ Vahingonkorvausvelvollisuus koskee lähtökohtaisesti vain välittömiä vahinkoja, eikä välillisiä vahinkoja korvata ilman erityistä perustetta.³³⁵ Näin ollen esimerkiksi vahinko, joka aiheutuu, kun luotonhakija ei pysty täyttämään velvoitteitaan kolmatta kohtaan luoton saamatta jäämisen vuoksi, saattaa olla ennalta-arvaamattomana ja välillisenä korvauskelvoton.

Lopputuloksena voidaan todeta, että siviilioikeudellinen vahingonkorvausvelvollisuus ei vaikuta olevan optimaalisin oikeudellinen keino vastata luotonmyönnön automatisoinnin aiheuttamiin ongelmiin ja riskeihin. Tekoälysäätely pohjautuu kuitenkin usein juuri riskeille, jolloin mahdollisen siviilioikeudellisen vastuun rajoittuneisuus voi asettaa haasteita luotonmyönnön vahinkotapauksille.

---

³³³ Hemmo 2005, s. 109.

³³⁴ Hemmo 2005, s. 135.

³³⁵ Hemmo 2005, s. 312.

6 Loppupäätelmät

Tutkielman tarkoituksena on ollut kartoittaa ja tulkita voimassa olevien oikeusnormien soveltamista luotonmyönnön automatisoinnin sääntelyyn. Lisäksi tarkoituksena on ollut arvioida luotonmyöntäjän mahdollista vastuuta luotonhakijaa kohtaan. Tarkoituksena on ollut myös muodostaa käsitys teemoista, joihin relevantti sääntely liittyy.

Tutkielman perusteella automatisoidun luotonmyönnön sääntelyssä keskeisimpiä säädöksiä ovat yleinen tietosuoja-asetus, yhdenvertaisuuslaki, luottolaitos- ja vakavaraisuussääntely, kuluttaja- ja asuntoluottosääntely sekä luottotietolaki. Vastaavasti tekoälyasetus tulee olemaan sen soveltamisen alettua keskeinen säädös tekoälyliitännäisessä automatisoinnissa.

Lopputuloksena voidaan todeta, että edellä käsiteltyjen säädösten oikeusnormit soveltuvat jo nykyisellään automatisoidun luotonmyönnön ja tekoälyn sääntelyyn, vaikkakin niihin liittyy rajoitteita.

Ensimmäiseksi relevantin sääntelyn teemaksi tunnistin luottopäätöksen tietojenkäsittelyn. GDPR nousee tämän osalta keskeiseksi säädökseksi, koska automatisoidussa luotonmyönnössä käsitellään poikkeuksetta henkilötietoja. Finanssioikeudellisen luottopäätöksen tekeminen edellyttää siten tietosuojasääntelyn perustetta tietojenkäsittelylle. EUT:n tulkintakäytännön mukaan perusteiden tulkinnassa tulee huomioida asetuksen tarkoitus suojella luotonhakijan henkilötietoja. Supistava tulkinta rajaa luottokelpoisuusarvioinnissa käytettävät tiedot vain luotonhakijan taloudellisiin tietoihin sekä edellyttää luotonhakijan suostumusta tätä laajemmalle tietojenkäsittelylle.

Luottopäätös ei voi myöskään olla syrjivä. Tunnistin tutkielmassa keskeiseksi haasteeksi vakavaraisuuslaskennan ja YVL:n välisen jännitteen. Vakavaraisuussääntelyn luottoriskilaskenta edellyttää luotonhakijoiden erottelua heidän luottokelpoisuutensa perusteella. Toisaalta luotonhakijan luottihakemusta ei voida hylätä YVL:n syrjintäperusteella. YVL:n 11 §:n varaventiili mahdollistaa luotonhakijoiden erilaisen kohtelun luottokelpoisuusarvioinnin perusteella. Luottokelpoisuusarvioinnin automatisointiin liittyvä riski algoritmisesta syrjinnästä aiheuttaa kuitenkin uusia haasteita. Tekoäly ja sen käyttämä data voivat tutkielmassa esitetysti ylläpitää olemassa olevia syrjiviä rakenteita. Näin ollen erotteleva luottoluokittelu ja luottopäätös saattavat olla ulkoisesti lainmukaisia, mutta perustua tosiasiallisesti syrjivään luottokelpoisuusarvioinnin tulokseen.

Käsittelenäni voimassa olevat oikeusnormit osoittavat yhtenäisesti, että luottokelpoisuusarvioinnissa voidaan käyttää pääsääntöisesti vain luotonhakijan tarpeellisia taloudellisia tietoja. Uuden CCD 2:n myötä taloudellisten tietojen käytölle asetetaan myös uusia edellytyksiä tietojen tarkkuuden suhteen. Käytettävät tiedot voidaan puolestaan hankkia pääsääntöisesti vain luotonhakijalta itseltään tai luotto- tai muusta viranomaisrekisteristä. Lisäksi luotonmyöntäjät voivat hankkia tietoja myös omista asiakasrekistereistään. Asiakasrekisteriin kerätyn tiedon merkityksen voi arvioida kasvavan, kun automatisointi edellyttää dataa, jonka saatavuus on muutoin oikeudellisesti rajoitettua. Tämän lisäksi osoitin tutkielmassani, että luottokelpoisuusarviointi ei voi perustua pelkästään tilastollisiin menetelmiin.

Lopuksi tietojenkäsittelyteeman osalta voidaan nostaa esiin luotonmyöntäjän korvausvelvollisuus luotonhakijaa kohtaan. Tutkielman perusteella korvausvelvollisuus voi syntyä, jos luottokelpoisuusarviointi on tehty vastoin GDPR:n sääntelyä tai arviointi perustuu YVL:n syrjintäperusteeseen. GDPR:n vastainen tietojenkäsittely johtaa vahingonkorvausvelvollisuuteen riippumatta luotonmyöntäjän tuottamuksesta, jos asetuksen vastainen käsittely aiheuttaa vahingon, kuten taloudellisen etuuden saamatta jäämisen. Vastaavasti syrjityllä luotonhakijalla on oikeus YVL:n mukaiseen hyvitykseen riippumatta luotonmyöntäjän tuottamuksesta tai aiheutuneesta vahingosta. Lisäksi syrjinnästä aiheutunut kärsimys voi tulla korvattavaksi vahingoksi VahL:n perusteella, jos syrjintä on johtunut rangaistavaksi säädetystä teosta.

Toiseksi teemaksi tunnistin automatisoidun luottopäätöksenteon. Tutkielman perusteella GDPR:n 22 artikla nousee teeman osalta keskeiseksi oikeusnormiksi. Artikla sisältää tärkeän automatisoidun päätöksenteon ja profiloinnin kiellon sekä sen käytön mahdollistavat poikkeukset. Lisäksi artiklan soveltaminen takaa luotonhakijalle oikeussuojakeinoja, kuten tiedonsaantioikeuden ratkaisun logiikasta. EUT:n SCHUFA-ratkaisun myötä automatisoidun päätöksen tulkinta laajenee koskemaan myös luottokelpoisuusarviointia valmistelevana toimena ennen varsinaista luottopäätöstä. Artiklan 22 oikeussuojakeinot ulottuvat näin useammin rekisteröidyn turvaksi.

Tunnistin tutkielmassa myös artiklan 22 soveltamiseen liittyvän keskeisen rajoituksen. Artiklaa sovelletaan vain täysin automatisoituun päätöksentekoon. EUT:n SCHUFA-ratkaisun myötä artiklan soveltaminen edellyttää lisäksi, että automatisoitu luottokelpoisuusarviointi vaikuttaa olennaisesti luottosopimuksen syntymiseen. Arviointi kohdistuu tällöin

automatisoidun luottokelpoisuusarvioinnin vaikutuksen olennaisuuteen. Ongelmallista on, että muun lainsäädännön perusteella luottokelpoisuusarvio tai luottopäätös ei voi perustua pelkästään tilastolliseen arviointiin. Tällöin GDPR:n 22 artiklan soveltaminen luotonmyöntöön vaikuttaa käytännössä rajoitetulta.

Varsinainen finanssisääntely, kuten kuluttajaluotto- ja asuntoluottodirektiivi sekä luottotietolaki ja luottolaitossääntely sisältävät tutkielman perusteella vaihtelevasti automatisoitua luotonmyöntöä koskevia oikeusnormeja. Keskeisin sääntely sisältyy uuteen CCD 2:n 18 artiklaan. Artiklan laaja soveltamisala näyttää tutkielman perusteella nostavan sen jopa keskeistä GDPR:n 22 artiklaa merkittävämmäksi oikeusnormiksi kuluttajaluotonmyöntöön automatisoinnissa. CCD 2:n liittyy kuitenkin edellä esiin nostettuja tulkintaongelmia, jotka tulevat täsmentymään vasta direktiivin implementoinnin ja oikeuskäytännön myötä.

Tunnistin kolmanneksi sääntelyn teemaksi automatisoidun luottopäätöksen edellytykset. Hahmottelin tutkielmassa EUT:n SCHUFA-ratkaisun perusteella viisi kumulatiivista edellytystä automatisoidun luottopäätöksen tekemiselle. Ratkaisu osoittaa, että automatisoitu luottopäätöksenteko on GDPR:n näkökulmasta sallittua, kun edellytykset täyttyvät. Edellä todetusti luottokelpoisuuden arviointi ei voi kuitenkaan perustua pelkästään automatisoiduille tilastollisille menetelmille. Vastaavasti GDPR:n 22 artikla ei voi tulla sovellettavaksi, jos tietojenkäsittely ei ole kokonaan automaattista. Tämä on selkeä ristiriita, jonka analysointia voisi jatkaa vielä tätä tutkielmaa pidemmälle. EUT:n ratkaisu ei myöskään poista kaikkea epävarmuutta GDPR:n 22 artiklan tulkinnasta. Erityisesti automatisoidun päätöksenteon mahdollistava kansallisen lain poikkeus jättää tulkinnan auki kansallisille lainsäätäjille ja tuomioistuimille.

Olen esittänyt tutkielmassa, että luotonmyöntöön automatisointiin ja tekoälyn käyttöön voidaan soveltaa jo nykyisin laajasti voimassa olevaa riskienhallintasääntelyä. Erityisesti luottolaitos- ja vakavaraisuussääntelyn oikeusnormien tulkinta osoittaa, että velvoitteita voidaan soveltaa luotonmyöntäjiin, jotka hyödyntävät uudenlaista automatisointia ja tekoälyä. Nämä velvoitteet koskevat riskienhallintaa, joka kattaa järjestelmien operatiivisen käytön, tilastolliset mallit ja datan sekä johdon vastuun.

Keskeiseksi riskipohjaiseksi sääntelyinstrumentiksi on nousemassa EU:n uusi tekoälyasetus, joka sisältää laajasti velvoitteita suuririskiseksi luokitellulle luottokelpoisuusarvioinnille.

Asetuksen suora sovellettavuus tarkoittaa, että sääntely tulee vaikuttamaan datan laatuun, tekoälyn toimintaan ja sen dokumentointiin sekä avoimuuteen. Tekoälyn tuotosten jäljitettävyydelle ja ihmisvalvonnalle asetetaan myös vaatimuksia, jotka ovat tutkielman löydösten valossa perusteltuja. Asetuksen luottolaitospoikkeus osoittaa omalta osaltaan luottolaitos- ja vakavaraisuussääntelyn soveltuvan jo nykyisin tekoälyn riskeihin. Myös tämän asetuksen käytännön soveltamista rasittaa sääntelyn epävarma tulkinta, joka tarkentuu vasta myöhemmin oikeuskäytännössä.

Edellinen riskienhallintasääntely asettaa velvoitteita luotonmyöntäjän turvalliselle toiminnalle. Tutkielman perusteella sekä kirjoitettu oikeus että hyvä luotonanto- ja pankkitapa muodostavat luotonmyöntäjän yleisen huolellisuusvelvoitteen, joka asettaa oman vaatimustasonsa luotonmyöntäjälle. Myös sähköinen ja automatisoitu luotonmyöntöprosessi tulee tällöin toteuttaa huolellisesti ja vastuullisesti. Huolellisuusvelvoite toimii myös osaltaan mahdollisen vahingonkorvausvastuun mittapuuna.

Olen tehnyt sääntelyn arvioinnin jälkeen huomioita myös automatisoidun luotonmyönnön mahdollisista vahingoista ja niiden korvaamisharkinnasta. Tähän liittyviksi haasteiksi olen ensinnäkin tunnistanut mahdollisten virheellisen negatiivisen tai positiivisen luottopäätöksen aiheuttamien vahinkojen sijoittuvan sopimuksettoman ja sopimuksellisen tilan välimaastoon. Sopimuksettoman vahingonkorvauksen osalta VahL:n puhtaiden varallisuusvahinkojen rajoitettu korvattavuus näyttää vaikeuttavan korvausoikeuden syntymistä. Toisaalta negatiivisen sopimusedun kautta luotonhakija voi saada korvausta luottosopimuksen tuottamuksellisesta hylkäämisestä. Tutkielman perusteella mahdollinen vahinko voisi tulla paremmin korvattavaksi sopimussuhteeseen perustuvana vahingonkorvauksena.

Vahingonkorvauksen seuraavana haasteena on kuitenkin korvattavan vahingon muodostuminen. Edellä todetusti luotonmyöntäjän ei ole pakko myöntää luottoa, jolloin virheellinen negatiivinen luottopäätös ei loukkaa luotonhakijan oikeutta. Vastaavasti virheellisen positiivisen luottopäätöksen aiheuttama ylivelkaantuminen edellyttää luotonhakijan omaa toimintaa luottovarojen kuluttamiseksi. Näin ollen aiheutuvat vahingot eivät välttämättä tule korvattaviksi myöskään puuttuvan syy-yhteyden tai niiden heikon ennakoitavuuden vuoksi.

Toisin kuin GDPR:n tai YVL:n hyvitys ja vahingonkorvaus, ei puhdas siviilioikeudellinen vahingonkorvaus vaikuta olevan optimaalinen keino vastata luotonmyönnön mahdollisiin

riskeihin. Tekoölyn sääntely, kuten uusi tekoölyasetus, pohjautuu kuitenkin usein juuri erilaisiin riskeihin. Tekoölyn riskien mahdollinen realisoituminen asettaa tällöin haasteita, jos vahingonkorvausoikeus ei kykene vastaamaan syntyviin haittoihin.

Tutkielman perusteella keskeisimmiksi haasteiksi luotonmyönnön automatisoinnin sääntelyssä nousevatkin oikeudellisen sääntelyn ja tekoölyn innovoinnin välinen tasapainoilu, jossa avointen oikeusnormien tulkinta voi alkuvaiheessa vaikeuttaa yritysten toimintaa.³³⁶ Tekoöly on kehittynyt 1950-luvun jälkeen ajoittain sekä nopeasti että hitaasti. Tekoölyn nopea kehitys vaikuttaa ainakin tällä hetkellä kulkevan sääntelyn edellä. Tämä korostuu tutkielman perusteella vanhemmassa sääntelyssä, joka ei edes voi huomioida kaikkia tekoölyn erityispiirteitä, kuten sen läpinäkyvyyttä. Tämä voi vaikeuttaa automatisoidun luottopäätöksen ja sen perusteiden ymmärtämistä sekä virheellisen päätöksen muutoksenhakua. Läpinäkyvyyden ja siitä aiheutuvan todisteluvaikeuden lisäksi haasteellista on, että vahingonkorvausoikeus näyttää soveltuvan heikosti luotonmyönnön automatisoinnin riskeihin, mikä voi osaltaan heikentää luotonhakijoiden asemaa.

Luotomyönnön automatisointi voi parhaimmillaan tehostaa rahoitusmarkkinoita allokoimalla pääomaa tehokkaammin oikeille tahoille. Rahoitus voisi ohjautua tällöin luottokelpoisuuden eikä olemassa olevan pääoman perusteella.³³⁷ Vaikka luottokelpoisuusarviointi tarkentuisi, ei tekoöly kuitenkaan pysty ennustamaan tulevaa. Luottotappio voi edelleen syntyä luotonhakijan tahallisella toiminnalla tai ulkoisella syyllä, kuten taloustilanteen heikkenemisellä tai työttömyydellä. Tämän vuoksi vakuuksien käytöstä ei voida myöskään luopua. Tulevaisuus näyttää, miten tekoölyn ja luotonmyönnön automatisoinnin kehitys jatkuu.

---

³³⁶ Komission tavoite on säännellä tekoölyä ilman sen kehittämisen tarpeetonta rajoittamista. Euroopan komissio 2021a, s. 3. Tavoite voi vaarantua sääntelyn tulkinnallisuuden ja määrän takia.

³³⁷ Vakuudellista luotonantoa on kritisoitu taloudellisesti epätehokkaaksi. Jos vakuus vähentää luotonhakijan todellisen takaisinmaksukyvyyn merkitystä rajalliset pääomat eivät kanavoitu taloudellisesti optimaalisimmalla tavalla. Luottoa annetaan niille, joilla on hyvät vakuudet eikä niille, jotka suoriutuvat parhaiten takaisinmaksusta. Tammi-Salminen 2015, s. 106.